

מרוצה באותה האור ומחרהבת ומתפשטת באותה שמחה לפי שהאור מינה וכל מין הוא מתקרב אל מינו ונהנה ומחוך שמחה עובדת את הש"י בשמחה כי אין שלמות העבודה אלא בשמחה, ומכאן בעט להדלקת המגורה בתשכן ובמקדש על דרך הפשט, ואע"פ שזה אור גופני ועלם הנשמה אור שכלי מ"מ מנינו כי נשמת האדם מתלבשת שמחה והדוה לקראתו והיא מתעוררת בסבתו אל העבודה בשמחה, ולכך הזהירו ז"ל להדליק נרות בבית הכנסת והוא שדרשו ז"ל (ישעיה כד) ע"כ באורים כצדו ה' בחילין פנסיא, כי הבית שמדליקין שם נרות הלא הוא מפואר ומכובד בעיני הצריח ומעלתו קבועה בנפשם יותר מן הבית שאין מדליקין שם, וכמו שאמרו אינו דומה פלטרין שיש לו שומרין לפלטרין שאין לו שומרין:

אסור לנהוג קלות ראש בבית הכנסת כגון אלו שנכנסין שם בקלות הראש בשעת חפלה ומגביהין את קולם לדבר כאלו היו ברחובות קריה, והם הולכים בשריחות לבס הרע ולא ישימו אל לבם קדושת המקום, וכן דרשו ז"ל בפרק בני העיר (דף כח) בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהם קלות ראש אין אוכלים בהן ואין שותין בהן ואין גאופין בהן ואין מטיילין בהן ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה ובנשמים מפני הנשמים, אבל קורין בהן ושוגין בהן ומספידין בהן הספד של רבים מכבדין אותן ומרביצין אותן, אמר רבי יהודה אימתי ביישובן אבל בחורבן מניחין אותן ועולין בהן עשבים מפני עגמת נפש, אמר רב אסי בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות ואע"כ אין נוהגין בהן קלות ראש ומאי ניהו חשבונות, אמר רב ששת בית הכנסת שמהשבין בו חשבונות לסוף מליגין בו מה מזוה, ואין עושין אותו קפודריא לפי שזה דרך בזיון שמשמש בו כמי שמשחמש באחד הבתים אבל אם נכנס שם להתפלל מותר לעשותו קפודריא:

כל הכונה כוחל אחד בבית הכנסת או שום בנין ואפי' דבר מועט ואפילו קבע שם מסמר אחד לזורכו ולחקונו ה"ז זכות גדול, שהרי ענין בית הכנסת מזוה כללית ותחתיה מזוה פרטיות רבות מאד ובכל עבודה מהם אחת ואחת לשם ית'. וכבר ידעת כי הדין בכל השם מאות ושלושה עשרה מזוה שהם כלליות ואין לפרטיהם קץ ותכלית שלכך אמר דוד ע"ה לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מנוסף מאד:

דרשו ז"ל בצרכות בפרק הראשון (דף ח) כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו הולך לשם נקרא שכן רע שגא' (ירמיה יד) כה אמר ה' על כל שכני הרעים, ולא עוד אלא שגורם רע לעצמו ולבניו אחריו שגא' (שם יב) הנינו נחשם מעל אדמתם, כל מי שמקבץ ומעריב לבית הכנסת זוכה לשרת להקב"ה לעוה"כ, שכן דרשו ז"ל במדרש תהלים (תהלים קא) הולך בדרך תמים הוא ישרתני מי שמתרחמי בעוה"ז הוא ישרתני לעוה"ב, וגם בעוה"ז זוכה לאריכות ימים שכן דרשו ז"ל בצרכות אמרו ליה לרבי יוחנן איבא סבי בבבל תמה ואמר כי כתיב למען ירבו ימיכם וימי

בניכם על האדמה הוא דכתיב אכל בפונה לארץ לא כיון דאמרו ליה קא מקדמי ומחשכי לבי כטישתא אמר היינו דמהניא להו כדקאמר להו רבי יהושע לבנוהי קדימו וחשיכו ועיילו לבי כטישתא כי היכי דחורכו חיי, והוכיחו זה מן המקרה שבכר המזוה הזאת הוא אריכות ימים שגא' (משלי ח) אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזת פתחי. וכחוב (שם) כי מולאי הלא הייס ויפק רגון מה':

אות גזלה גימ"ל

בצדקה חכונני רחמי מעושק כי לא תיראי וממחמה כי לא תקרב אליך (ישעיה נא). ישעיה הנביא ע"ה הזכיר בכחוב הזה על ענין הגזל שיהרחק האדם ממנו מפני שהוא עון פלילי ועונשו אש שורפת מכלה את העולם. וידוע כי המזוה הזאת מן המלות המושכלות שאלו לא נהנה החורה ימלאנה אדם בשכלו. והנה זה משבע המלות שלצטור אדם הראשון, ולריך אדם שישא ויתן באמונה ויהיה נקי כפיס מן הגזל כדי שיהיה זוכה לעלות בהר קדש אלהים והוא שאמר דוד ע"ה (תהלים כד) מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו נקי כפיס ובר לבב למדנו מכאן כי מי שיש בידו גזל הוא מרוחק מהר ה' וממקום קדשו. ויש התעוררות גדולה בדבר זה מענין הקרבנות ממה שהרחיקה תורה מן המזבח כלי המזון בקרבן העוף וכענין שכתוב (ויקרא ח) והשליך את מוראחו בנוצתה לפי שהוא כלי הגזל ולא חספיק בהן הרחיצה כמו שכתוב בקרבן בהמה (שם) והקרב והכרעים ירחן במים, כי הבהמה על אבוס בעליה ניזונת אבל העוף ניזון מן הגזל. והנה זה אזהרה רבה וענין נפלא שתעגורנה בו המחשבות ושיקילו בו ישיני הלב כי כל מי שיש בידו גזל לא יגש אל מזבח ה' ולא יעלה ולא יראה לפניו אבל סקן ישקלנו ותעב יתעבנו אם לא יחזיר הגזלה, ודרז"ל כל מי שבידו גזל אין מכניסין אותו למחיצתו של הקב"ה שגא' (תהלים ה) לא יגורך רע לא יגור במגורך רע. ומפני שהלדקה והגזל שני הפכים גמורים זה קיום העולם וזה חורבנו לכך הזכיר הנביא בכלן את שניהם יחדיו כדי שיחקרב האדם אל מדה טובה והיא הלדקה ויהרחק ממדת הרע והוא הגזל, וע"כ אמר בצדקה חכונני רחמי מעושק היה לו לומר החרחקי כמו חכונני אבל ענינו רחמי בניך מעושק כי אין מעשה בארץ אלא ביושבי הארץ וכמו שכתוב (חיוב ה) כי לא יגא מעשר און ומאדמה לא יגמה פמל, ואמר כי לא תיראי, כדי שלא תיראי ונתן טעם לדבר כי כל תירא אינו אלא בשביל החפא כי כל מי שלא הסא משולם ראוי שיהיה בטוח לא יירא, ומנינו באדם הראשון שלא היה ירא כלל קודם החטא אבל כשהפא הוגרך להיוהו ירא ולכך הזכיר מיד (בראשית ג) ואירא כי עירוס אנכי, וממחמה כי לא תקרב כי כל ההרחק מעשק מרחק מן המחמה וכל מי שאינו מרחק

כד

גזרה

הקמה

מעשק מחקרצ לה, שכן מלינו בדור המבול שחוקרבה להם מחתח המבול וגמחו מן העולם. ולכך הזכיר למעלה (ישעיה נד) כי מי נח זלח לי אשר נשבעתי כמי שמוכיח חבירו ומזכיר ראשונות לומר לו הזכר מעון פלוני לפי שהכה פלוניא בזה עליו שהרי לא נחתם גזר דינם הלא על הגזל שח' (בראשית ו) כי מלאה הארץ חמס. וכבר דרשו ז"ל סאה מלאה עונות אין מקטרג ככולן חלא גזל. כמה חמור איסור הגזל שהרי מן השמים ממהרין לשמוע לעקת הגזל שכן דרשו ז"ל במליעא פרק הזהב (דף נט) אמר רבי אבהו שלשה אין הפרגוד נועל בפניהם, אונאה וגזל וע"ז. אונאה דכתיב (עמוס ז) הנה ה' נלכ על חומת אגך ובידו אגך. גזל דכתיב (ירמיה ו) חמס ושוד ישמע בה על פני חמיה, ע"ז (ישעיה סה) העם המכעיסים אחי על פני, וידוע כי כל עבירות שבתורה הם שני הלקים. עבירות שבין אדם למקוה שהנפש מתנכרת להסדי הש"י והיא מכעסת לפניו בפעולות ומחשבות רעות ואין החוטא הומס בזה כי אם נספו שכן אמר שלמה המע"ה (משלי ו) משחית נפשו הוא ישנה. ועבירות שבין אדם לחבירו כגון שביזה חבירו בדבורו ובמעשהו, שהחוטא הזה חוטא לאחרים, אבל עון הגזל הוא עון כולל כי הוא חוטא להקב"ה ולאדם וזהו לשון כפל הכתוב (ויקרא ה) והיה כי יחטא לאדם ואשם והכיב את הגזלה אשר גזל, כי יחטא לגזל ואשם לבורא כענין שח' (שם) אשם הוא אשם אשם לה'. ולפי שהגזל נספו של אדם מחמתו ורולה לעכבו אללו ע"כ הזכיר שלמה ע"ה שלא יחמדנו, הוא שאמר (משלי יז) טוב מעט בנדקה מרוב תבואות בלא משפט, עוב הזהיר עליו שאם עבר וגזל שלא יחמוד כספו וזהו ולא ישיבו הוא שהזכיר אחריו (שם עו) טוב מעט בירחח ה' מאולר רב ומהומה בו. וזהו שאמר דוד המע"ה לך לבדך חסאתי והרע בעיניך עשיתי. ביאר שלא היה בידו גזל ושום חטא לשום אדם בלתי לה' לבדו. והודיענו שחפלתו של אדם מקובלת כשהיא בלדק ואין בידו גזל הוא שאמר (שם יז) שמעה ה' נדק חפלתי שהיא בלדק, שכל המחסלל ויש בידו גזל אותה חפלה נקראת חפלה עכורה, שכן דרשו ז"ל (איוב יב) וחפלתי זכה וכי יש חפלה עכורה חלא כל חפלה שאין בה גזל זו היא חפלה זכה וכל חפלה שיש בה גזל היא עכורה. ואמרו חביריו לאיוב (שם יח) אם און בידך רחיקהו ואל תשכן וגו', והכתוב הזה יזהיר על הגזל בין כנגלה בין בנסתר. כלומר מה שהוא נסתר בחוך האהל הרי הוא חייב להפס אחריו ולהוליעו משם אם הוא גזל, והזכיר אחריו כי אז חטא פניך ממוס והיית מוצק ולא תירח כלומר תהיה חזק בפסח ולא ירך לבך ולא תירח, וכן מלינו ביחזקאל ע"ה שהזכיר כמה עבירות לישראל בפרשת (יחזקאל יב) החשפוס החשפוס את עיר הדמים. ובכל העבירות הנזכרים באותה פרשה לא חתם חלא בגזל שח' (שם) בדמך אשר שפכת אשמה: ובגלולך אשר עשיתי סמאת, ואמר קדשי ביות ואת שבתותי הללת, ואמר אנשי רכיל היו בך למען שפך דם, נשך ותרכיב לקחת

ואוחי שכחח נאם ה'. ובאחרונה הזכיר הגזל ואמר והנה הכיתי כפי על בלעך אשר עשית, ודרך משל לא הכה כפיו עד שהזכיר עון הגזל. ומסוך שהזכיר אחריו היעמד לנך אם תחזקנה ידך לימים אשר אני עוסה אותך, מוכל לדעת חומר האיסור שבגזל, ואמר שלמה ע"ה על עון הגזל (משלי כא) טועל אולתח בלשון שקר הבל נדף מבקשי מות. יאמר פעולת האולרות מן החמס והגזל הם הבל נדף והם מבקשי מות למי שמקבץ אותם. וכן אמר הנביא ע"ה (ירמיה כב) הוי בונה ביתו בלא לדק ועליותו בלא משפט, וכתיב בחר הכי (חבקוק ב) אכן מקיר חזעק וכפיים מעץ יעונה:

ואע"פ שפון הגזל הוא לאו הניתק לעשה ויש לו חקנה והשבה מכל מקום ראוי להיות האיסור חמור מאד, כי לפעמים לא ימלא הגזל כי ידור בארץ רחוקה או ימות ואף אם ימלאנו לא ירצה למחול או לפעמים יאבד ממון זה שגזל ואין לאל ידו להשיב הגזלה, כי העושר בעל תמורה מחלף ממקום למקום ובזמן שיהיה קרוב מן העושר כהרף עין ירחק ממנו בגובה גדול יותר מן הנשר שכן אמר שלמה ע"ה (משלי כג) התעיף עיניך בו ואיגנו כי עשה יעשה לו כנסיב וגו'. גם לפעמים שלא יכיר הגזל לגזל כמו הגזל שאינו יודע למי יחזיר וע"ז אמר הכתוב (ויקרא ה) ואת אשמו יביא כי אחר שהשיב את הגזלה ונקה עלמו ממנה הצריכו הכתוב קרבן לחומר האיסור כי צעוד שבידו הגזלה אין קרבן מועיל ולא חבובה מכפרת שהרי אין תשובה יולאה מן הדברים רק מן המעשה והמעשה הוא השבת הגזלה, הוא שהנביא נוח (ישעיה א) רחצו הזכו חדלו הרע למדו היטב, וכתיב אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. עיקר השבת הגזלה הוא שיחזיר גוף הגזלה ממש בעין ואם אינה אללו בעין שכבר עירב אותה בממון המותר הדין בזה לשלם דמיה. הוא שאמרו ז"ל (הגזל קמח דף מה) גזל מריש ובנאו בבירה מקטקע כל הבירה כלה ומחזירו לבעליו דברי ב"ש וב"ה אמרים אין לו חלא דמי מריש מסני חקנה השנים וקי"ל כב"ה. והתשובה שעשו אנשי נינוה שהעיד עליהם הכתוב (יונה ג) ומן החמס אשר בכפיהם ואמרו עליהם השלום שאם גזל ח' מהם מריש ובנאו ה' מקטקע כל הבירה ומחזירו לו ולשנים משורת הדין עשו, ודרשו ז"ל (ויקרא ה) והשיב את הגזלה אשר גזל כעין שגזל יחזיר לומר לך שאם הוזלה אחר מקן חייב לשלם כשעת הגזלה, והוא הדין נמי בעושק ופקדון, ועל כן הוצרך להאריך הענין בהם ואמר אשר עשק כעין עשק אשר הפקד כעין שהפקד אפו, וכן חייב אדם ששיב הגזלה אל הגזל עלמו שכן אמר הכתוב (שם) לאשר הוא לו יחגנו ביום אשמתו, לאשר הוא לו כלומר למי שהממון שלו שהוא חייב שיחזירו בידו. או יהיה סי' לאשר הוא לו למי שראוי שיהיה שלו כלומר שיחזיר ליורשי הגזל אם מת הגזל, ביום אשמתו ביום שיחבונן וישיב אל לבו אשמתו שגזל ממנו זהו ביום אשמתו ביום שיחבונן וכלו מי שאינו מחזיר לו הרי

הרי הוא עומד במדרו, כל זה שאמרנו צמי שגזל מחבירו אבל הגזל מן העני לא יספר בתשלומין אלא חייב מיטה בידי שמים שכן אמר שלמה (משלי כב) אל תגזל דל כי דל הוא, כי ה' יריב ריבם: אל יתססה אדם לומר בלבו מה שהגזל איסור חמור שכל שאין מחזירו אין תשובה וקרבות מועיל ואינו מקבל פני שכינה דוקא בגזל ישראל אבל בגזל הגוי מותר, ואין הדבר כן אלא חף גזל הגוי אסור מדין התורה שכן דרשו ז"ל ופירשו לנו הכל רבינו של עכו"ם וטענתו ואבדתו וגזלתו והרחיבו באור בכל אחד מהם והוא שאמר רבינו של עכו"ם מותר שגא' (דברים כג) לגכרי תשיך ולאחיך לא תשיך, אחיך ולא עכו"ם, אבדתו מותרת שגא' (שם כב) לכל אבדת אחיך, אחיך ולא עכו"ם, טענתו מותרת שגא' (ויקרא כה) ולא תונו איש את עמיתו, עם שאחך בחורה ונמלות, והוא שטעה מעלתו אבל להטעותו אסור שהרי יש בזה חלול ה' ואם החזיר לו טעותו הרי זה קידוש ה'. ומפני זה נוה יעקב אבינו לבגיו להחזיר הכסף למלרים הוא שכתוב (בראשית מג) ואת הכסף המושב צפי אחתחיהכם תשיבו אליו אולי תשנה הוא. ואע"פ שהיו המלריים עובדי ע"ז נוה להחזיר הכסף מפני קידוש השם והיה זה קודם מתן תורה וכל שכן בזמן הזה שיתחייב אדם בכך. גזלו אסור ממה שכתוב (דברים כ) ואכלת את שלל אויביך (שם ו) ואכלת את כל העמים אשר ה' אלהיך נתן לך בזמן שמסורין בידך, ועוד ממה שכתוב (ויקרא כה) וחשב עם קוניה ודרשו ז"ל שידקדק ישראל זה שגואל את העבד עם הגוי אדוניו בחשבון שלא יגזול משנו אטילו פרוסה, ובגוי שחת ידו הכחוב מדבר ואע"פ"כ החמיר עליו שלא יגזלו וידקדק עמו בחשבון שאם לא דקדק וגזל ממנו יש בדבר איסור מפני חילול השם יותר מן הגזל לישראל. וכן דרשו ז"ל בתוספתא דבבא קמא הגזל את הגוי חייב להחזיר חמור גזל הגוי מגזל ישראל מפני חלול השם ע"כ. וטעם הדבר לפי שכל הגזל לישראל חבירו אינו קורא חגר ואינו נותן דופי באמונתו אבל הגזל את הגוי קורא חגר ונותן דופי באמונת ישראל ומבזה חורת משה והרי זה חלול השם. וכן מצינו שלמה ע"ה כשבא להתפלל על ביהמ"ק הזכיר בתפלתו כי כשיבואו ישראל להתפלל שם שיתן שאלתו כפי מה שידע שהוא ראוי לכך זה שאמר (מ"א ח) אשר חדע את לבבו, ואם יבא נכרי להתפלל שם שיתן לו שאלתו על כל פנים, זה שאמר (שם) וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל אשר יבא מארץ רחוקה למען שמך הגדול וידך החזקה וזרועך הנפועה ובה והתפלל אל הבית הזה. ואתה תשמע השמים ממכון שבתך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי למען ידעו כל עמי הארץ את שמך וליכרה אותך כעמך ישראל, לומר בין ראוי בין אינו ראוי יתן. והטעם לפי שהגוי קורא חגר וישראל אינו קורא חגר. וכיון שדברנו בחומר איסור הגזל והוכחנו שהוא אסור גם באומות העולם לריך אדם שינקה עלמו ממנו ויספספ

צמטטיו חס יש צידו עון זה ואם ספספ ומלא לריך שירחיקנו מעליו, כי לא יספר עד שיזרקנו כזרק אבן מידו. ומי שישיבו יורטיו גזלה בשבילו אין זה השבה גמורה אלא לריך שינקה הוא בעלמו את נפשו בחייו לא שיניח את גזלתו ויגוה לאדם אחריו להחזירה כי מי יחמול על נפשו יותר ממנו, והנקיות הזה הוא בחייו, הדמיון הנר שאין עיקר אורו אלא כשיליכנו אדם בפניו ואם יוליכנו אחריו לא יאיר, כן הענין בעלמו בענין השבת גזלה ומזה אמר הכתוב (ישעיה נח) והלך לפניך לדקך וכבוד ה' יאספך. ביאורו חס חלדיק עלמך שילך לדקך לפניך כלומר בחיך בעוד שאתה בחיים המקריים אז כבוד ה' יאספך שהוא עיקר החיים הנלחיים, ולכך לריך אדם שיזהר במדת הגזל בעודו בחיים חיותו ושירדוף אחר הדק שהוא הפכו כי בזה יענש ובזה יזכה והוא שלטונו בתורה לדק לדק חרדוף. וכפל הלשון לטעמים רבים, האחד רוצה לומר בין שחרוץ בין שחפסיד, והשני בין בדיבור בין במעשה כי בשתי אלה השלמנה כל פעולותיו של אדם ולכך יזכירו שילדק בדבורו גם במעשהו, והשלישי בין לישראל בין לאומות העולם. ולמעלה מדת הדק מצינו שנשחבחה בה ירושלים שגא' (ישעיה א) לדק ילין זה, ומצינו הקרבנות שיחס אותן הכתוב למדת הדק הוא שכתוב (תהלים ד) זבחו זבחי לדק, ובפעולת הדק אדם זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר (שם פז) אני בלדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך:

גזל

ואבלול בזה עון המס.

ד' מי יגור באהלך ומי ישכן בהר קדשך הולך חמים ופועל לדק ודובר אמת בלבבו (שם פו). אמרו ז"ל לעולם יתחיל אדם בדבר טוב ויסיים בדבר טוב ואין טוב אלא הקב"ה שגא' (שם קלו) הודו לה' כי טוב הזהירו החכמים בכלן שיהא תחלת דבורו של אדם דבר טוב ודבר טוב זה הקב"ה, ולפיכך חכמי ישראל כשהיו דורשים ברבים היו פותחים בפסוק לעשות ממנו יסוד ולבנות עליו בנין. וכן מצינו במדרש פתח ר' אבא ודרש, פתח ר' זירא ודרש, פתח ר' יהודה בר' סימון ודרש, כל אחד ואחד מן החכמים היה מתחיל בפסוק לפי שכל פסוק ופסוק שבתורה יש בו קדושה עיקרית והוא נקרא דבר טוב והוא שמו של הקב"ה, ועל כן ראוי שנפרש פסוק זה שהתחלנו בו שהוא דבר טוב כמו שהזכירנו רז"ל והוא שדוד ע"ה סדר במזמור י"א מלות ומכללם האמונה, וידוע כי כל המלות כולן חלויות באמונה שאם אין האדם מתנהג באמונה עם חבירו בכל דבריו או במשאו או במחשבו או בשתפוט שיש לו עמו הנה חסר האמונה בהקב"ה ועז"א דוד ע"ה כי הזוכה לגור באהלו של הקב"ה ולהיות במחיתו ולשכון הר קדשו הוא המקיים מלות הללו, וזהו שאמר ה' מי יגור באהלך זה בהמ"ק

בהמ"ק שלמטה שנקרא אהל כשהוא בנוי שזמן שהוא חרב אינו נקרא אהל שדה שנה' (מיכה ג) ליון שדה חתום. ומי ישכון בהר הקדש זה בהמ"ק של מעלה שהוא נקרא הר ומקבל מן הקדש. והזכיר לשון גירות באהל לפי שהאדם הוא גר בעוה"ז וכן אמר דוד ע"ה (תהלים קיס) גר אנכי בארץ והזכיר בהמ"ק של מעלה לשון שיכון שהוא שכינה וזה שאמר ומי ישכון בהר קדשך. ומלינו שחי לשונות הללו יגור וישכון שהם בליחוק אבינו נאמרים שהיה נעקד על גבי המזבח הוא שאמר לו השי"ת (בראשית כו) שכון בארץ אשר אומר אליך הוא ארץ חיים. והזכיר לשון גרות בהמ"ק של מטה היא ארץ ישראל זהו שאמר (שם) גור בארץ הזאת. ואמר דוד כי הזוכה לפני מעלות הללו ואלו הן, הולך-חמים זה מי שתוכו כבדו, וכל הנביאים כולם נשחבתו במדה זו כתיב בנח (שם יז) איש לדיק חמים היה, וכתיב באברהם (שם כה) החהלך לפני והיה חמים, וכתיב ביעקב (שם) איש חס. וכתיב בדוד (תהלים קא) אשכילה בדרך חמים. ופועל לדק מי שמלדיק פעולותיו וזה יכלול בין עשיר בין עני, אם הוא עשיר ישמלד לעשות לדקה ולפזר מממונו במעלות ובמדות מפוארות, ואם איש עני הוא ילדיק פעולותיו במצוה של גמילות חסדים שאינה לריכה לממון ואין בה חסרון כ"ס, ועם זה יהיה פועל לדק ודובר אמת בלבבו שלא יעבור על פיו על מה שהוא מסכים במהשבתו וכן אמר דוד ע"ה (שם יז) זמותי כל יעבור פי, לא רגל על לשוני שאינו בומר ברגילות ולשון הרע, לא עשה לרעהו רעה לא יעשה לו רעה אפי' קבל ממנו רעה, (שם עו) וחרפה לא נשא על קרובו שאם חסא אחד מקרוביו הוא קודה לבא כנגדו ואינו מחפה עליו, (שם נבזה) בעיניו נמאס נבזה הוא בעיניו אפילו עשה כמה מצות מועשות הן בעיניו, והוא בעיניו נמאס אפי' על עברה אחת שעשה כי גדולה היא בעיניו ומואס את עצמו עליה. וידוע כי מי שיש לו מדה זו הוא צותר להיותו נרדף יותר ממה שיהיה רודף, כי הנרדפים הם הנגשים אל ה' והתורה לא הכשירה אל המזבח אלא הנרדפים כי החיות שהן רודפות פסולות על המזבח אבל הבהמות שהן נרדפות הוכשרו לגבי המזבח, וזהו שאמרו ז"ל (גיטין פ"ד דף ל"ז ב') הוי מן העלובים ולא מן העולבים מן הנרדפים ולא מן הרודפים ועליו הכתוב אומר (שופטים ה) ואזהביו כנחת השמש בגבורתו. שכך השמש עלוב והוא הגדול שבאורה. ועז"א שלמה ע"ה (קהלת ג) מה שהיה כבר הוא ואשר להיות כבר היה והאלהים יבקש את נרדף כלומר יבקש אותו לגמול לו שכר לפי שהוא נרדף. ויש לדקדק לשון יבקש ומדוע לא אמר והאלהים יעזור את נרדף או יליל נרדף, אבל הזכיר לשון יבקש לפי שהיה מלה כוללת לשון פנים יבקש לגמלו גם להענישו כי אם הוא נרדף יבקש להענישו על שהיה רודף ולכך הזכיר לשון יבקש, והזכיר בו האלהים שהוא לשון מדה הדין שתענישו את היה רודף כבר וזמן שהרשו ז"ל (אבות פ"ה) על דאספת אספון וסוף מבייסיך ישובון. (תהלים עו) ואה

ירחי ה' יכבד מי שחולק כבוד לירחי השם הוא סימן שיש בו יראת ה'. (שם) נשבע להרע ולא ימיר, להרע לעצמו. (שם) כספו לא נתן בנשך אמרו ז"ל אפילו רבית דנכרי שלקייחת רבית מן הנכרי אינה מצוה, ומה שמנה הרמב"ם ז"ל במנין המצות שהוא מצות עשה להלוות הנכרי ברבית שנה' (דברים כג) לנכרי תשיך אינו עיקר שלא בא הכתוב אלא ליתן לא תעשה בישראל חבירו לנכרי תשיך ולא לישראל, והרמב"ן הוכיח כן בראיות ברורות. (תהלים כג) ושהד על נקי לא לקח שכל מי שמקבל שחד הוא מעוור את עיניו מלראות האמת (שם) עושה אלה לא ימוס לעולם: ובסדר"ש הולך חמים זה אברהם שנה' (בראשית עז) החהלך לפני והיה חמים. ופועל לדק זה יחק שעשה דבר שהקב"ה חבבה לו לדקה שנה' (שם כב) וילכו שניהם בכוונה אחת זה לשחוט וזה לישחט. ודובר אמת בלבבו זה יעקב שנה' (מיכה ז) חתן אמת ליעקב. לא רגל על לשוני זה בנימין שידע במכירת יוסף ולא רצה לגלות לאביו ונשאר שלא מעל בחרם שהחרימו אחיו וניתן לו שכר על זה שהוא חי בגן עדן. לא עשה לרעהו רעה זה יוסף הלדיק שלא גמל לאחיו רעה כמו שנמלוהו שנאמר (בראשית לו) ויאמר יוסף להם אל תיראו אנכי אכלכל אחכם וגו'. וחרפה לא נשא על קרובו זה פנחס שלא חמל על קרובו זמרי בן סלוא שהיה משבס שמעון שכל מי שמעלים עיניו מעל אחיו ומעל קרוביו העושים עבירה ואינו מוחה הוא נענש כאלו עשה שנאמר (ויקרא כ) ואם העלם יעלימו וגו' ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו אין לך משפחה שאין בה מוכם אחד שאין כלן מוכסין למה שכלן מחסין עליו. וכן דרשו ז"ל (ישעיה ו) ה' במשפט יבוא עם זקני עמו ושריו אם זקנים למה שרים ואם שרים למה זקנים אלא עם זקנים שלא מוחו בשרים, וכן אמר הנביא ע"ה (יחזקאל ט) וממקדשי תחלו אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי מאותן שהם לדיקים ומקודשים שקיימו כל התורה מאל"ף ועד תי"ו למה מפני שהיה בידם למחות ולא מוחו. נבזה בעיניו נמאס זה משה שנה' (במדבר יב) והדבר מרים וגו' שמע עלבונו ושחק וכתיב (שם) והאיש משה ענו מאד. ואח יראי ה' יכבד זה יהושפט מלך יהודה כשהיה רואה תלמיד חכם היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו מארי. נשבע להרע ולא ימיר זה בועז שנשבע אל ילה"ר כשבאה לו רוח המואביה ותשכב מרגלותיו נשבע ואמר לה (רוח ג) חי ה' שכבי עד הבקר. כספו לא נתן בנשך זה עובדיה שהיה מכלכל הנביאים בזמן בצורת שנה' (מ"א יח) ואכלכלם לחם ומים וכל המומן ההוא לזה ברבית מיהורם בן אחאז וז"ש (מ"ב ד) ואשה אחת מנשי בני הנביאים אשת עובדיה הייתה (ב"ס) והנושה בא לקחה זה יורם בן אחאז זה עשה מצוה להליל נפשות וזה פשט ידו ליסול רבית מה כתיב שם (שם ט) ויך את יהורם בין זרועותיו ויאלה החזי מלבו. ושהד על נקי לא לקח זה שמואל הנביא בראי' (ב"א יב) הגני עמי כי נגד ה' ונגד משיחו.

הנה אלה אחת עשרה מלות שהזכיר דוד במזמור הזה שכל מלות הסורה נכללות בהם, ועל זה אמרו ז"ל חרי"ג מלות נאמרו לו למשה בסיני שנא' (דברים לו) סורה לזה לנו משה מורשה ועו' מנין סור"ה ואנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענוס. בא דוד והעמידן על אחת עשרה. בא ישעיה והעמידן על שש שנא' (ישעיה לג) הולך לדקא ודובר מישרים מואם בצנע מעשקות נוער כפיו מחמוך בשוחד אוסם אזנו משמוע דמים ועולם עיניו מראות ברע, כל המקיים אוסם הוא מרומים ישכון כלומר שיזמה לחיי העוה"צ. (שם) מזדות סלעים משגבו בעוה"ז. בא מיכה והעמידן על שלש שנא' (מיכה ו) הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואלהבת חסד והלנע לכת עם אלהיך. חזר ישעיה והעמידן על שתיים שנא' (ישעיה נה) כה אמר ה' שמרו משפט ועשו דקה. בא חבקוק והעמידן על אחת שנא' (חבקוק ב) ולדיק באמונתו יחיה, ולמדע מכל זה שכל המלות כלן נכללות באמונה ואמונה עיקר כל המלות ועם האמונה יחיה לחיי עולם ולכך אמר ולדיק באמונתו יחיה:

כל עיר שמתנהגין-שם באמונה עונותיה נמחלין שכן אמר הנביא (ירמיה ה) שופטו בחולות ירושלים וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה אם סמאלו איש עושה משפט מבקש אמונה ואסלה לה. וכיון שהודיענו חבקוק שהאמונה כוללת התורה ועמה יזכה האדם לחיי העוה"צ יש להבין מזה שעם הסך האמונה יצטרך אדם כל התורה ויפסיד חיי העוה"צ. ומה הוא הסך האמונה זהו עון הגזל המקפדת האדם והמחריב את נפשו להשאות אותה לעוה"צ מפרשיה שהם שרשי החיים הקיימים, ואין לריך לומר מי שאינו נזהר להביא חוקו בענין המס עם יתר חביריו אנשי מקומו שהוא גזל את הרבים ומראה בעלמו שאין לו אמונה ושאינו מאמין בעונש ושכר, והוא סבור שאין שם השגחה פרטית ומנלה בדעתו שהוא גונב דעת העליונה בענין קין הרשע שהיה אומר לית דין ולית דיין ולית עלם אוחזין רק עניי העולם כלו נמסרים למקרים כן יהאוב מי שיש בידו גזל המס. ונקרא לשון מס מלשון (מהלים כב) לבי נמס כדונג, זכה הלא הוא מיסום עוונתו לא זכה יהי מיסום ממוט כפר הנהגתו במס, מיסום עוונתו לפי שהמס הוא פדיון נפשו בפר עונות והוא נחשב לנו לדקה שנא' (ישעיה ס) ושחתי סקודחך שלום ונוגשך לדקה, שהרי כשאנו משועבדים בעול המס אחת יד מלך ושרים ואנו מקיימין קלת מותיה של סורה מחוך השעבוד והגלות הנה שכלנו אחנו וזכותנו יותר ממה שהיינו בזמן מלך המשיח. ודרשו ז"ל (הושע ו) ואנכי אלעדס והמה דברו עלי כזבים הם אומרים כי זה לרעתם ואין טוונתי אלא לכפרה. מיסום ממונו שיכלה כל ממוט ויאבד עשרו בענין רע ובענין שכחוב (זכריה ה) וכלתו אלו עליו ואת אבניו. כמה לו עונות וחפלות מי שנפשל בעון הזה הלא הורם יסודות החורה ועיקר שרש האמונה שכל מלות החורה חלוין

בה. כמה בחים של עבירי שלוה נאבדו על זאת. כמה ממונות כסה אולרות נאבדו וירדו לפמיון בעבוד זה. עבירה זו היא חמורה מכל שאר העבירות. גפן הוא שענביו ענבי רוש ויינו חמת תגינים. עבירה זו היא אשר אחת כנפיה נכללות עבירות חמורות רבות מאד כענין שכחוב (ירמיה ב) גם בכנשיך נמאלו דם נפשות אביונים נקיים. עבירה זו (אם) אם שורפת עונש מכלה מחריב ומאבד הגוף והגפם בעוה"ז ובעוה"ב מן החיים המקריים ומן החיים הנזחיים. בעבירה זו נכללים רבים מאבדות. גזל של רבים שהוא עון פלילי ויש בכלל הרבים עניי יתומים ואלמנות, והוא עון מכאיב הגוף והנפש שיש בזה קללות של רבים ושל עניים יתומים ואלמנות (משלי כד) כי יקביו עמים יזעמוהו לאומים. עוד נעפ אחד יש בזה חלול השם. עוד יש בזה עבירות של שבעה, כי מי שנשבע להביא את המס באמתות ואינו עושה כן הרי זה עבריין ומבזה את המלך, ויש בזה גזל, והוא שידוע כי הגזל מן המלות המורגלות וכמה אומות שאין להם חורה נזהרין מן הגזל. כי מאד השכל והחקירה ימלא האדם בשכלו שיש לעולם צורח והוא אחד אמה כי מחוך פרטי העולם וחלקיו שהם רבים לאין קץ יתחייב להיותם נאנלים ונמשכים מאחד, לפי שהרבו נמשך מכה היסוד, וא"כ מי שהמליאם הוא אחד והוא אמה כי ענין אמת הוא שלימות. וכיון שהוא ית' קדש להם הוא הראשון הממליאם זהו השלמות, ועל כן נקרא חמים שפירושו שלם הוא שכחוב (מהלים יח) האל חמים דרכו. וכיון שנתבאר מאד השכל והחקירה שהצורח אחד אחתי יתחייב הנכרה שיחדמה לצורחו ויכוין כל פעולותיו אל האמת כדי שיסקרב אליו ויעלה למדרגה עליונה מעלה, ואם הוא עושה הסך האמת הנה הוא מסרחק ממנו ויורד מטה מטה. יש בזה קללות של רבים. והם עניים ויתומים ואלמנות ומדרך השכל ימסך האדם ליחר מקללסן, ואין לריך לומר קללות של רבים אלא חפילו קללה של יחיד, שכן דרשו ז"ל (צ"ק ס"ח דף ז"ג) אל תהי קללת הדיוט קלה בעיך שהרי אבימלך אמר לאברהם (בראשית כ) הנה הוא לך כמות עינים ונחקיים בזרעו שנא' (שם כז) ותכהין עיניו מראות. ואם קללת יחיד והדיוט נוו לנו רז"ל להזהר בו כל שכן מקללה של רבים שא"א שלא יהיה בהם אחד ירח שמים ומי שלבו נשבר ונדכה ונעקחו ישמע ולא יבזה עונותו וקללתו בכלל השאר תעשה רופס כל שכן של עניים מרודים ושל יתומים ואלמנות, וכמה בני אדם חלושי כח הממון אין להם פרנסה רגע ויש להם סיפול גדול שופכים דמם ומציאים אל המס חלכס ודמם ויקראו המעות דמים לפי שנוגעים עד הדם, ויבא העשיר הבליעל והגבל אשר אמר בלבו אין אלהים וירצה למלאה חדרי ביתו משוד עניים מאנקת אביונים כדי להקל עולו ולהכביד עול האביונים ויתומים ואלמנות הנה זה מחלל השם בפרהסיא אוי להם לעשירים בצעקת עניים כי חולעתם לא תמות ואשם

לא הכנה, והחוסה בזה הלל הוא מעיד על עצמו שאינו מכיר את הבורא ומי שהעיד על עצמו כן הבורא יתעלה מענישו ועושה שיכירונו, כי כן מצינו בפרעה הרשע שהעיד על עצמו שלא היה מכיר הבורא ית' שגא' (שמות ה) לא ידעתי את ה' אמר לו הבורא איך מכירני אני עושה שכירני שגא' (שם ז) בזאת הדע אתה אמרת לא ידעתי את ה' בזאת הדע כי אני ה': איך לתמוה החוסה בגזל המס איך לא נסקד עליו לשעה ואיך לא יענש מיד כי חגלה רעתו נקהל ואיך לא חבלענו הארץ מחמתו כמו שאירע לקרח ועדמו, לפי שהקב"ה הוא ארך אפים וממתין לו הוא שאמר שלמה (קהלת ה) אם עושק רש וגזל משפט ונדק תראה במדינה אל תחמה על החפץ כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם. למדנו מכאן שאף רשעת החוסה והפושע הקב"ה מעביר לפי שעה ואינו מאבדו מן העולם מיד שכן מצינו באדם הראשון כשחטא והביא מיתה לו ולכל העולם כלו שהיה חסדו של הקב"ה עמו שגא' (בראשית ג) ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כהנוח עור וילבישם. וכן דור המדבר בעשותם העגל ולא היה המן שובת אפי' יום אחד גם בקריעת ים סוף העבירו עמם ע"ז זהו פסל מיכה שגא' (זכריה י) ועבר בים זרה ועם זה לא נמנע הקב"ה מלקרוע להם היס למדנו כי אע"פ שאין העון נסקד לשעה הלל הוא ארך אפים מאריך אפיה וגבי דיליה :

ואם חולי יחשוב לחסות ויסמוך על חסדי ה' יתעלה שימחול לו, הנה בזו אין הקב"ה מחול לו, שהרי שנינו (יומא פ"ח דף פ"ה ב') האומר אחשא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה ובזה אין ראוי לבטוח בו שימחול לו כיון שהוא חוסה על סמך. וזהו שדרשו ז"ל (מיכה ו) אל תבטחו בריע אל תבטחו בחלופ אין ריע אלא הקב"ה שגא' (משלי כז) ריעך וריע חביב, ואין חלופ אלא הקב"ה שגא' (ירמיה ג) חלופ נעורי אלה, כי אע"פ שאין העונש בא מיד אין מדתו של הקב"ה למהך נקמתו שאין ראוי זה אלא לב"ו שהוא מהיירא כי יברח אויבו ממנו ולא יראה ברעתו וכן אמר הנביא (שם ג) ארצה נקמתך מהם. וכל היום היה דוד מחפול להקב"ה על נקמת אויביו שגא' (תהלים יח) ארדוף אויביו ואשיגם, וחבט עיני בשורי, יאמר שיראה הנקמה או ישמע אותה אבל הקב"ה איך ראוי לו שימהר נקמתו שאין אפשר לו לאדם שיברח מפניו ואי אפשר לו להסתר מענישו ואפי' יסתר בקרקע היס שם יזמין לו הקב"ה הכללה או הפורענות כענין שכתוב (עמוס ס) ואם יסחרו מנגד עיני בקרקע היס משם אלוה את הנפש ובשכס, ואם ה' יהיה בעזרו ואפי' ג"כ יהיה בקרקע היס יגילו רדתו כענין יונה בן אמתו שניצל מההמות היס וכן כתיב (ירמיה כג) אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה'. ולפי דיני העוה"ב הנמלטים בתלמוד אלו נעשה בו נקמה לעיני השמש שחשחה הארץ את פיה וחבלענו כקרח ועדמו היתה נפשו זוכה לעוה"ב כעדת קרח שהם בני העוה"ב,

וכן אמרו זכרונם לברכה (במדבר יז) ויאבדו מחוך הקהל חזידה העתידה להחבקש כיון שקבלו דינם בעוה"ז. אבל מי שלא קבל דינו בעוה"ז ואין המקרים והיסורים משופטים בעדו ומעשיו מלליחים ויחילו דרכיו בכל עת וחיוו חיי שלום ושיחתו בנחת וכענין שאמר דוד ע"ה על הרשעים (תהלים עג) כי אין חרובות למותם ובריא חולם. הנה הוא מזומן להנקם ממנו נקמה עצומה כענין שכתוב (מלאכי ג) ולהם אוחס היום הבא אשר לא יעזוב להם שרש ועקף והוא נענש לעוה"ב בעונש קשה ממתחת הגוף כסקילה שריפה הרג וחנק, שהמיתות הללו ברגע אחד ומיד הן עוברות אבל מיתת הנפש היא מיתת נלחית בנער ויסורים שאין להם סוף ותכלית ותהיה מדה הדין מחוחה כנגדו להיותו נדון באש לא נפח, ומצינו מדה הדין שהיא דנה את האדם פעמים דרך העברה פעמים דרך עמידה פעמים בישיבה, דרך העברה הוא הדין הקל, דרך עמידה הוא חמור ממנו, דרך ישיבה הוא חמור מן הכל, האמריים נדונו דרך העברה הוא הדין הקל שגא' (שמות יב) ועבר ה' לנגוף את מצרים וכתיב (שם) ועברתי בארץ מצרים ולפי שהיה דין הקל לא הכה אותה הלילה אלא הבכורות, ליום הדין של תחיית המתים דן אותם בעמידה שהוא דין חמור ממנו שגא' (נפטיה ג) לכן חבו לי נאום ה' ליום קומי לעד. דור המבול שהיה צידה גזל דן אותם בישיבה שהיה חמור מכלן שגא' (תהלים כט) ה' למבול יבב וישב ה' מלך לעולם שהראה בהם מלכותו וגבורתו כך דרשו ז"ל :

יש בזה חלול השם וידוע כי חלול השם עון פלילי שאין כח בתשובה ויום הכפורים לכפר ולא ביסורים למרק בכך אמרו ז"ל (יומא פ"ח דף ס"ז) עבר על מלוח עשה ועשה תשובה אינו זז משם עד שמוחלים לו שגא' (ירמיה ג) שובו בניי שובנים עבר על לא תעשה ועשה תשובה תשובה תולה ויוה"כ מכפר, עבר על כריחתו ומיתות ב"ד ועשה תשובה תשובה ויוה"כ תולין ויסורין ממרקים שגא' (תהלים פט) וסקדתי בשבט שפעם ובנגפים עונם, אבל מי שיש בידו חילול השם אין כח בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא ביסורין למרק אלא כלן תולין ומיתה מכפרת, ומי שבידו גזל המס ה"ז חלול השם שהרי שם שמים מתחלל על ידו. כמס גדול עון חלול השם שהרי מצינו שהקב"ה ויתר על ע"ז ולא ויתר על חילול השם שנאמר (יחזקאל כ) ואחס בית ישראל איש גלוליו לכו עבדו ואת שם קדשי לא תחללו עוד. אין ראוי שתהיה כוונת מי שעבר על השבועה כשגזל את חבירו ונשבע לשקר שיהא נספר בכך כיון שעבר יומו אלא כל יום ויום שפומד במרדו הוא עובר על השבועה, וכל שאינו משלם לחבירו הוא עובר על עשה שנאמר (ויקרא ח) והשיב את הגזלה כיון שאינו מחזירה. כ"ש בזה שיש בעון זה גזל של רבים וקללות של רבים וחלול השם כל זמן שלא נשבע שבועת התורה להביא המס בנאמנות אלא שהענין

שהענין נמסר אל חמונתו הלא הוא מסתכן בעצמו
 בכל החסאים האלו. כ"ש מי שנשבע וספר חורה
 בזרועו שיעשה הוראתו ביושר ובאמונה ויהיה מתרשל
 בזה ח"ו הגה י"ג בזה מכאוב רביעי והוא עבריינות
 של שבעה כי הוא מכחיש האמת מעיקרו (ירמיה ז)
 ואבדה האמונה ונכרתה מפיהם ואם אינו נאמן לעצמו
 איך יהיה נאמן לאחרים, וכמו שאמרו ז"ל (סעניית
 ס"ג דף כד) גברא דעל ברית ונרתיה לא חיים,
 והגה זה אינו מרחם על נפשו ועל נפשות ביתו כי
 כלם נתפסים בעונו ודמם מידו יבוקש, והוא מלוחם
 כח הנאמר עליהם (ישעי' נג) על פרי בטן לא ירחמו
 שהרי עיניהם חלויים בו וכמו שאמרו ז"ל עיניהם
 חלויים בך ואהיה חלוי במי שאמר והיה העולם.
 העובר על השבעה כאלו עובר על החרם כי השבעה
 הוא החרם והחרם הוא השבעה וזהו שכתוב (מלאכי
 ג) במארה אחס נארים ואותי אחס קובעים הגוי
 כולו. וענין השבעה וחומרי שביליה אבאר בלוח
 שי"ן שבעה בגזרת הנזר. ומלינו בעטן שידון בשני
 דינין לפי שמעל בחרם ולכך נסקל ונשרף שכן כתוב
 (יהושע ו) וירגמו אותו כל ישראל אבן וישרפו אותו
 באש ויסקלו אותו באבנים. נסקל על חלול השם כי
 בשבת גנב, ונשרף על שמעל בחרם כן דרשו בתנחומא
 פדר אלה מסעי, ומכאן שהחרם אש שורפת וכל
 המועל בו נחתיב שריפה. נמלאת למד שיצטרך אדם
 לזכור מן הגזל ביותר ואין לריך לומר מגזל המס
 שהוא מגזל הרבים, והוכחנו זה מפסוקי הכתוב
 ומדברי רבותינו ז"ל, והקב"ה ברחמיו וחסדיו ינקה
 אותנו מכל העונות ומעון הגזל והשבעה והחרם,
 וילמדנו לעשות רצונו בלבב שלם כענין שאמר דוד
 המלך ע"ה (תהלים קמג) למדני לעשות רצונך כי
 אהה אלהי רוחך טובה תנחני באורח מישר:

גאווה

יראת ה' שנאת רע גאה וגאון ודרך רע (משלי ח).
 הכתוב הזה הזכיר שלמה ע"ה בשם החכמה
 אומרת החכמה כי מי שיש בו יראת השם יתעלה
 ישנא איש רע, שנאת רע כלומר שנאת איש רע כמו
 ואינו תפלה שפעמו איש תפלה, כי כיון שהוא איש
 רע מזה לשנאתו וכן אמר דוד ע"ה (תהלים קלס)
 בלא משנאיך ה' אשנא וגו', ואמר שלמה ע"ה (משלי
 כח) עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בה,
 כי הנדיק והרשע שני הסכים הם זה שונא לזה כי
 כל מין אוהב את מיטו ושונא את הסבו, וכן אמר
 שלמה ע"ה (שם כט) אנשי דמים ישנאו חס, ואמר
 (שם) תועבת רשע ישר דרך. ואיש רע הוא לכולל
 המדות הרעות שהזכיר והם גאה וגאון ודרך רע ופי
 תפוכות הזכיר מדת הגאווה תחלה שהיא הקשה
 שכל המדות וכל המחזיק בה נקרא תועבת ה'.
 וישעיה הנביא ע"ה קראו לין טבל הוא שאמר (ישעיה
 כח) הוי עשרת גאות שכורי אפרים ולין טבל לבי
 תפארתו. ביאר הכתוב הוי מי שנותן עשרה למדת

הגאווה לבי תפארתו שישראל מחזיקין בה והם שכורים
 צם ואמר זה על עשרת השכמים שהיו בשלוח צימים
 ההם בזמן הבית והיה מחננה עליהם פורענות וכן
 חרנם יונתן וי דיהב כחרח לגווחנא סטשא רבא
 דישראל. וקרא המדה הזאת לין טבל כלומר למת
 שיטול, ואמר כי ראוייה עטרה כזו לרמוס אותה
 ברנל הוא שאמר (שם) ברנליס חרמסנה עטרת גאות
 שכורי אפרים. ומה שכתב המדה ואמר גאה וגאון
 יתכן לומר לפי שהגאווה על שני חלקים, יש מתגאה
 בחכמתו וביושר הנהגתו וסוב מדותיו ומאשר יש לו
 יתרון על בני דורו, ויש מתגאה במדותיו הרעות
 ועל כל פעולות עושה ונלוז, ושני חלקים אלו שנואים
 אלל החכמים, כי א"ל לומר מי שמתגאה על מעשה
 יצר הרע, כי גם המתגאה על מעשה הטוב הוא
 בכלל שנואי החכמים, וזה שאמר גאה וגאון כלומר
 גאה מלד הטוב שהוא שנאת רע וגאון מלד הרע
 שהוא דרך רע הכל שנאתי, כי אע"פ שאדם נדיק
 וכל הנהגותיו מיושרות והוא עושה כל מעשיו על קו
 השכל והחכמה אין ראוי לו שיתגאה בכך אלא שישאל
 עצמו, וכמו שאמרו במדרש למה נמשלו ישראל לגסן
 מה גסן זאת יש בה אשכולות גדולים וקטנים וכל
 הגדול מחבירו נמוך יותר מחבירו כך הם ישראל,
 ואפשר לומר כי זה ענין הכתוב הנזכר בהקב"ה כי
 גאה גאה כי אמרו שירה על שנחננה על הטוב
 ונתגאה על הרע, וזהו חומה לישראל חומה למצריים
 ואין הגאווה ראוייה בלתי לה' לבדו שנא' (תהלים נג)
 ה' מלך גאות לבש. ומפני ששרש הטוב והרע אחד
 ע"כ אמר הנביא ע"ה (ישעיה מה) עושה שלום וצורח
 רע. (שם מד) אני ה' עושה כל אלה כדי להוציא
 מלבן של כופרים שאומרים שא"ל שהטוב והרע ילא
 משרש אחד ע"כ הוסיף כל אלה. והזכיר תפוכות
 כי הגאווה שהיא מלד הדרך הרע תביא את האדם
 לדבר תפוכות לפי שהגאווה היא חכריחנו להפכות
 מדרך האמת עד שידבר דברים שלא יתכן לדבר בה.
 דרשו רז"ל כל מי שיש בו גסות הרוח ראוי לגדשו
 כאשרה כתיב הכא (ישעיה י) ורמי הקומה גדועים
 וכתיב החס (דברים ז) ואשריהם תגדעון. ודרשו
 עוד כל מי שיש בידו גסות הרוח שכינה מיללת עליו
 שנא' (תהלים קלס) וגבוה ממרחק יידע, ובמקום
 אחר דרשו שהנרעת עונש המתגאים שנא' (ויקרא
 יד) לשאת ולספחת ואין שאת אלא גבוהה שנא' (ישעי'
 ב) ועל כל לצבוע הנשאות, וכן מלינו בעטן שנשע
 ברעת על שנתגאה שנא' (מלכים ב ה) ונעמן שר
 לבא מלך ארם היה איש גדול לפני אדוניו כלו' שהיה
 גם רוח לפני אדוניו. חומר האיסור שהזכרנו במדת
 הגאווה הוא בהנהגותיו של אדם בדבורו או במעשיו
 בינו לבין חבירו, בדיבור הוא שידבר גבוהות כענין
 שכתוב (משלי יז) מגביה פתחו מבקש שבר, כנה הפה
 צעה פתח כי הוא פתח לגוף כשער לבית. וידוע
 כי השבר ענשו של גאה הוא שכתוב (שם יז) לפני
 שבר גאון וכתיב (שם כט) גאות אדם תפילנו.
 במעשיו הוא שיהלך בכל מעשיו בגדולות ובנסלות

ממנו כענין שאמר דוד פ"ה (סהלם קלח) ולא הלכתי
 בגדולת ונפלאות ממך, ואין לך לומר חס מתגאה
 בתעשה המצות בנינו לבין המקום יתעלה ומכבד את
 עצמו בעבודה אחת מן העבודות כמי שמתגאה ללכת
 לבית הכנסת וללבו בידו וכיוצא בזה שהוא מתעב
 לכבד את עצמו וללזלל בתנוס שהעבירה חמורה יותר,
 והעונש רע ומר כענין שמנינו בצנחא שהיה גדול
 בניהו של חזקיה שהיה מתגאה בתעשה המצות והיה
 מבזה את הקרצנות והוא היה כהן כפי דעת רז"ל
 ממה שכתוב (ישעיה כב) והלכשתיו כהנתך ועל שהיה
 מבזה את הקרצנות וענש שהרגו סנחריב מלך אשור;
 ועליו נאמר (שם) תמוש היתד התקועה במקום גאון,
 וכן מנינו ביששכר איש כסר ברקאי שזוהה עליו עזרה
 על שהיה מתגאה ותכבד עצמו ומחלל קדשי שמים,
 הוא שדרשו רבותינו ז"ל בשם חסידים פרק מקום שנהגו
 ארבעה לוחות לוחה עזרה. ראשונה לאו מלאן בני
 עלי ששאלו היכל ה', עוד לוחה עזרה לא מהאן
 יששכר איש כסר ברקאי שמכבד את עצמו ומחלל
 קדשי שמים, עוד לוחה עזרה שאלו שערים ראשיכם
 ויכנס ישמעאל בן פאבי חלמידו של פנחס וישמש
 בכהונה גדולה, עוד לוחה עזרה שאלו שערים ראשיכם
 ויכנס יוחן בן נרבאי חלמידו של ברקאי וימלא
 כרישו מקדשי שמים. והנה שם ענשו של יששכר איש
 כסר ברקאי מסורש והוא אמרם ז"ל מלכא ומלכהא
 הו יתבי מלכא אמר גדיא יאי מלכהא אמרה אימרא
 יאי אמרי מאן נוכח כהן גדול יוכיח דקא מקריב
 כולי יומא קורבניה אחויה ליששכר אחא אחוי בידיה
 אימרא יאי דאי גדיא יאי יסק לתמידא אמר מלכא
 הוהיל ולא הוה ליה אימרא דמלכותא ליספקו לידיה
 דימינא ירב יששכר שוחדא ופסקוה לשמאליה שמע
 מלכא אמר ליהדור וליספקו לימיניה, אמר רב יוסף
 בריך רחמנא דסקליה ליששכר למיסרפסיה בהאי עלמא,
 כלומה כי טוב היה לו כשנסל ענשו בעולם הזה ממה
 שיפגש לעולם הבא:

ודרשו ז"ל כל המתגאה נידון באש שנא' (ויקרא ו)
 הוא העולה על מוקדה זו מלכות רומי
 הרשעה שהיא מתגאה ומעלה את עצמה פוסה שסדון
 באש שנאמר היא העולה על מוקדה. וכן מנינו בדור
 המבול על שנהגאו ואמרו (איוב כא) מה שדי כי
 נעבדנו נדונו באש שנא' (שם ו) בעת יזרבו נלמחו
 בהומו דדעבו ממקומם, אנשי סדום ע"י שנחגאו שנא'
 (יחזקאל יו) הנה זה היה עון סדום אחותך גאון
 שבעת לחם היה לה נדונו באש שנא' (בראשית יט)
 וה' המסיר על סדום וכו', וכן פרעה ע"י שנתגאה
 ואמר (שמות ה) מי ה' אשר אשמע בקולו ואמר
 (יחזקאל כט) לי יאורי ואני עשיתי נדון באש שנא'
 (תהלים יח) וירעם בשמים ה' ועליון יתן קולו ברד
 וגחלי אש. וכתיב (שמות ט) ויהי ברד ואש מתלקחת,
 וכן סנחריב ע"י שנתגאה וכילה את עצמו ואמר
 (ישעיה לו) אני עליתי מרום הרים ירכתי לבנון
 נדון באש, וכתיב (שם י) ותחת כבודו יקד יקוד כיקוד
 אש, וכן נבוכדנצר ע"י שנתגאה ופילה את עצמו
 שנא' (שם יד) אעלה על כסתי ענ וכתיב ממעל

לכוכבי אל ארים ככאי לסיכך נדונו חיילותיו באש.
 את מוצא כשנכנסו לחנכת ללמא מנה הכתוב שמנה
 אומות (דניאל ג) באדין מתכנשין אחשדרפניא סגניא
 ופחוותא אדרגזרייא גדברייא דתבריא תפסייא וכל
 שלטוני מדינתא הרי שמנה, ובשניה אין שם אלא
 ארבע אומות שנא' (שם) ומתכנשין אחשדרפנייא
 סגנייא ופחוותא והדברי מלכא והיכן שלשה אומות
 קטיל המו שביבא דנורא. וכן שר חמשים שבא לאליהו
 ז"ל ונתגאה אללו בדבריו ירדה אש מן השמים ושרפה
 אותם הוא שכחוב (מלכים ב א) אש איש אלהים
 אני תרל אש מן השמים ותאכל אוחך ואח חמישיך,
 וכן שר חמשים השני עד שבא שר חמשים השלישי
 ודבר לו בשפלות ואז הלך עמו אל המלך, וכן מנינו
 בנעמן שהשפיל עצמו לפני אלישע ובא לפניו דרך
 שפלות שהועיל לו ונסהר מלרעחו שכן כתיב (שם ה)
 ויבא נעמן בסוסיו וברכבו בסוסו כתיב מלמד שלא
 בא לפניו בכל סוסיו ומרכבותיו אלא בסוס אחד והוא
 שכחוב (תהלים קמו) לא בגבורת הסוס יחפץ רונה
 ה' את יראיו את המיחלים לחסדו וכן לעמיד לבא
 מלכות רומי הרשעה ע"י שמתגאה ומעלה את עצמה
 הוא שכחוב (עובדיה א) אש תגביה כנשר ואש בין
 כוכבים שים קנך לסיכך נידונית באש שנא' (דניאל
 ח) חזה הוית עד דקטילת חיותא והובד גשמה
 ויהיבא ליקידת אשא, ובפרק השותפין דרשו ז"ל (דף י)
 המתיהר נופל בגיהנם שנא' (משלי כא) זד יביר לך
 שמו עשה בעצרת זדון ואין עברה אלא גיהנם שנא'
 (לפניה א) יוב עברה היום ההוא. ובפרק המוכר
 פירוח פירשו (ב"ב דף נח) כל המתגאה בפלית של
 ת"ח אין מכניסין אותו למחינתו של הקב"ה כתיב
 הכא (חבקוק יב) גבר יהיר ולא ינוה וכתיב החם
 (שמות טו) אל נה קדשך. ובסנהדרין גסות הרוח
 שהיה בירבעם פרדהו מן העולם שנא' (מלכים א יב)
 ויאמר ירבעם בלבו עתה חסוב הממלכה לבית דוד
 אש יעלה העם לעשות זבח בית ה' בירושלים ושכ
 לב העם אל אדוניהם אל רחבעם מלך יהודה וגעירי
 דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד כיון
 דחזי לרחבעם דיתיב ואנא קאימנא אמרי האי מלכא
 והאי עבדא ואי יתיבנא אמרי מורד במלכות הוה
 וקטילי לי מיד (מלכים א יב) ויועץ המלך ויעש שני
 פגלי זהב ויאמר להם רב לכם מעלות ירושלים הנה
 אלהיך זה וכו', וזה עוד כתוב אמר הקב"ה לירבעם
 חזור כך ואני ואחיה ובן ישי נטייל בג"פ, אמר לו מי
 בראש אמר לו בן ישי בראש א"ל אי הכי לא בעינא:
 וד"ע כי המשחמש במדת הגאווה הוא משחמש בלבשו
 של מלך שנא' (תהלים נג) ה' מלך גאות לבש
 כי הגאווה לא תחזת כי אש אליו ולא לבשר ודם
 ואמר הקב"ה לאויב (מ) עדה נא גאון וגובה והוד
 והדר תלבש כלומר אשר אחיה לבוש כי כל זה לבשו
 של הקב"ה והוא לבדו המתגאה על הנמלאים כולם
 אף כי בעולם השפל הזה על הסובעים ועל המורדים
 שהוא מכניע אותם ומשפיל גאיה עדי ארץ. כי לולא
 זה היה העולם הרב ומתמוסס בעונש הגאווה וזהו
 שנא'

שנא' (ד"ה א טז) אף הכון הצל כל חמוץ . לימדך הכתוב שאלמלא שהוא מתגאה על הגאים שהוא משפיל גאים עדי ארץ ומכניעם היה העולם מהמוסק. דרשו ז"ל (סוטה פ"ק דף ד ב) כל מי שיש בו גסות הרוח כוסר בעיקר שנא' (דברים ח) ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך כל מי שיש בו גסות הרוח כאלו עובד ע"ז כתיב הכא (משני יז) חושבת ה' כל גבה לב וכתיב התם (ויקרא יח) כי את כל החושבות האל ודרשו עוד שאינו זוכה לחיית המחים והוא שאלמו (סוטה דף ה) כל מי שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער שנא' (ישעיה כו) הקינו ורנו שוכני עפר כלו' מי שנעשה עפר בחייו . וכיון שאנו רואים שהחמירו רז"ל כל כך בחומר איסור הגאווה ראוי לנו להתרחק ממנו שלא תשימנו חושבת ה' ושלא תביאנו לכפור בעיקר או לעבוד ע"ז או לבא על העריות ושלא תפסיד ממנו מעלת החיית המחים :

הסדרה הזאת כנעה חורה אפי' מן הכהן הגדול שלא יתגאה בכהונתו ובמעלתו הנשאה והרפה וע"כ נלפווה שירים את הדשן מעל המזבח הוא בעלמו ובכבודו , לפי שהוא האדם המיוחד לעבודה בהמ"ק נלפווה בעבודה נקלה ונלפווה עוד שילבש שמונה בגדי כהונה בשעת ההרמה וכל זה הפרה ודרך חיים להתרחק ממתה הגאווה ולהשפל ולהכנע וכן מנינו שהזכירה התורה את המלך על המדה הזו והוא שכתוב (דברים יז) לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המלוכה ימין ושאל הזכירנו תורה שלא יתגאה במלכותו ורחב מעלתו אלא שיהיה שפל כאחד מאחיו שאין להם הכח והממשלה ואע"פ שהוא ענין עבדי במלך שיתגאה וירום לבבו במעלת מלכותו , ע"כ הזהירנו תורה שיתגבר שכלו על סבבו ויהיה שפל ולא יתגאה . ומסני שהגאווה הוא ענין עבדי במלך ודבר מני ע"כ תמצא בפרשת ויקרא בסדר החופאים שהם הכהן הגדול והסנהדרין והמלך שהזכיר בשתי פרשיות הקודמות בכהן גדול וסנהדרין לשון אס שהוא לשון ספק והוא שאמר (ויקרא ד) אס הכהן המשיח יחסא ואס כל עדת ישראל ישנו , אבל במלך שהוא הנשיא לא הזכיר לשון אס אלא אשר נשיא יחסא ולא אמר אס נשיא יחסא , והפעם מפני שהכהן המשיח הוא הכהן הגדול ונזהר הוא מן החסא כי מלאך ה' נבאות הוא . ועוד כי חסא כל ישראל עליו בעסקי הגוף במזונותיהם ולנרכס ובעסקי הנפש בענין הכפרה וכן בני עדת ישראל נזהרין מן החסא לפי שרוח הקדש עליהם , וע"כ הזכיר הכתוב בחסאם לשון ספק , אבל במלך הזכיר החסא בלשון ודאי כי לבו גם בו ומדת הגאווה שהיא סבת החסא נאמרה בלבו ומנוייה בקרבו , לכך הזכירה בו התורה לשון ודאי :

כיון שדברנו בחומר איסור הגאווה ושהיא מדה שהרחיקה תורה אשילו מן המלך ראוי אדם שיחרתק ממנו ויבחר במדת השפלות שאפי' הקב"ה שהגאווה ראויה לו והוא מחלכש בה אינו מתנהג בה אלא בריוחיו אלא בדרך שפלות , והוא שכתוב (איוב לו) שדי לא תלחנהו שגיא כח , ר"ל לא תלחנהו

שהיה שגיא כח שיבא אלנו בדרך המוקף והגאווה אלא בדרך השפלות והחמימו , ולכך הזכיר שם שדי שבו מראה גאותו המופלחה בעליונים כשהוא משדד ומנלח מערכת הככבים אבל אלל נברחי השפל לא ימצא כן :

ודבר ידוע כי מדת הגאווה בקלה האחד ומדת השפלות בקלה השני , ומי שמחנהג בענין הבינוני ועומד על המיצוע יקרא ענוה כי לשון ענוה בלשוננו היא המדה הממוצעת בין הגאווה והשפלות . וידוע כי כל המדות כלן ראוי לו לאדם שיבור דרך בינוני בהם ויעמוד על המיצוע . וע"ז הזכיר שלמה ע"ה (משלי ד) פלם מעגל רגליך . יזהיר שיסקול אדם כל פעולותיו ושילך על המיצוע בכל מדותיו כפלם הזה שהלשון הזה עומד במיצוע ואינו נוטה לכאן ולכאן ואז יהיו כל עניניו נכונים , אבל במדת הגאווה אנו מזהרין שלא יספיק לנו שנעמוד על המיצוע כדי שנברח ממדת הגאווה העומדת בקלה הראשון ושנתרחק עוד מן המיצוע ונעתיק עצמנו אל מדת השפלות העומדת בקלה האחרון , ועל זה אמרו רז"ל (אבות פ"ד) מאד מאד הוי שפל רוח שתקוח אנוש רמה חזר שני פעמים מאד כדי שינטה אל הקלה האחרון , וכן כתוב במשה רבינו ע"ה (במדבר יב) והאיש משה ענו מאד , הוסיף מאד להורות שלא רצה משה לעמוד על המיצוע שהיא הענוה אלא נטה אל מדת השפלות זהו שאמר מאד :

אין מדת השפלות שנלפוינו בה שינבל עצמו בעיניו הראויים או שיבזהו בני אדם ולא יחוש עליהם כי האדם ההצבי שנברא בללם אלהים ראוי הוא שיחוש על כבוד עצמו ועל מעלת נפשו השכלית וכל שכן אס הוא חלמיד חכם שהוא נריך לחוש על כבוד חורתו ואס מבזין אותו והוא מוחל בלתי אס יפייסוהו הרי הוא מבזה את התורה ומחלל אותה . וכן אמר אי לאו כבוד תורה כמה נחמני איבא בשוקא , ונריך למינקס ליה בליביה היבא דלא מפייסו ליה , ואותו חכם שהיה מזכיר שבחו והיה אומר מימי לא עלתה לי קללת חברי על מסחי שהמוכן מזה שהיה מוחל , לא היה אומר כן אלא על כבוד גופו והלער שיעירו זה היה מוחל אבל כבוד הורתו לא היה מוחל , אבל ענין השפלות הוא שיהיה אדם שפל רוח בדבריו ובמעשיו לכל אדם ואין נריך לומר לחביריו ולגדולים ממנו ושישמע עלבונו וישחקו ושיעבירו על מדותיו למי שחסא לו כל זמן שלא עשה כן במזיד ולא החמיד בזה :

וצריך הוא גם כן שיהיה לכו נשבר בקרבו לפי שבמדה הזו היצר נכנע והחומר מדלדל וכבר אמרו ז"ל (עשרה יוחסין דף עא) אין מוסרין שם בן מ"ב אלא למי שעומד בחלי ימיו ואינו כועס ואינו משתכר ולבו נשבר בקרבו . ודרשו ז"ל כל אמות של מקדש היו שלמות חוץ משל ארון שהיו שבורות שנא' (שמות כא) אמתים וחלי ארכו וגו' ואמה וחלי קומתו הזכיר וחלי בין באורך בין ברוחב בין בקומה , מכאן לת"ה בנריך שיהיה שפל וענו ולבו נשבר בקרבו : וכדרי להורות שמדת השפלות אהובה אלל השם יתעלה כשם שמדת הגאווה שנואה לפניו לכך נחר בהר סיני

סיני לתת בו תורה והוא שכתוב (תהלים סח) ההר חמד אלהים לשבתו, וכן בחר הקב"ה בחזוב שהוא שפל מכל האילנות והוא שחכר בשלשה מקומות צמורה בגאולת מצרים (שמות יב) ולקחתם חגודת חזוב וצמרת המזרע ובשרסת פרה אדומה, וכן מלינו בבית המקדש הנתון בחלקו של בנימין שאינו בגובה ההר מתש הכל דרך שפלות וענוה וזהו שכתוב וצין כחפיו שכן, וכן במלות החפלין חין משימין אותם בגובה של ראש מתש אלא למטה מעט מקום שמוחו של חינוק רוסם, וכל העניינים הללו מדרך הענוה והשפלות, ולכך יאסרך אדם להזהר בשתי מדות הללו ושיהרחק ממדת הגאווה ויבחר במדת השפלות כי המדות האלו האחת אהובה והאחת שנואה לפני המקו' וראוי לאדם לשנוא מה שהוא ית' שונא ולאהוב מה שהוא אוהב. כל מי שהוא שפל רוח זוכה לכבוד ושכינה שורה עליו, זוכה לכבוד שכן אמר שלמה (משלי כט) ושפל רוח יתמוך כבוד, ושכינה שורה עליו שנא' (ישעיה נז) כה אמר ה' רם וגשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואם דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים :

גר

בחורין לא ילין גר דלתי לאורח אסתחא (חייב לח). דרשו ז"ל בסוף פרק הזהב (דף נט ב) רבי אליעזר הגדול אומר בשלשים וששה מקומות הזהירה תורה על הגר, ודבר ידוע כי כל אחד מישראל ההולך מעירו אל שער אחרת יקרא גר. וכן מי שהוא מן האומות ונתגייר וחזר לאמונת ישראל יקרא גר והוא הנקרא גר לדק לפי שכל להסתוסף תחת כנסי השכינה. וכן גוי שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז וכל להחישב בינינו יקרא גר חושב. ישראל הגולה מעירו לשער אחרת יקרא גר מלשון גרגיר הנפרד מעיקרו, ונלשונו בו להאכילו ולהסקותו ולהסביר לו פנים והסברת פנים חשובה לו מן הכל, והוא דברי שלמה ע"ה שאמר (משלי כז) שמן וקסרת ישמה לב ומחך רעהו מעלת נפש, הזהיר בכתוב הזה שיחייב אדם על הגר שיספיק לו מזונות ויסביר לו פנים, והוא נקשר עם הכתוב שהזכיר למעלה ממנו שאמר (שם) כלפור טודת מקנה וסמך לו מיד שמן וקסרת ישמה לב, כלל כל המזונות כולן וכל מה שנחבשל על האש כשמן וקסרת שהוא העשן העולה מן המזון המחבשל, והודיענו בזה כי יחייב אדם לשמה לב האיש הנווד ממקומו בשישוק מזונו והסברת פניו כי מלבד שיאסרך שמן וקסרת עוד יאסרך מחך רעהו, ואמה מעלת נפש כלומר שיהיה אותו מחך והסברת הפנים מעלת נפשו השכלית דרך אהבה וחובה לא דרך חנופה כי ייסב לו מחך שפחים יותר מכל מה שהוא נותן לו, וכן דרשו ז"ל בסוף פרק אחרון של כתובות (דף קיא ב) גדול המלבין פנים לחבירו יותר ממשקו הלב שנא' (בראשית מט) ולבן פנים מחלב אל חיקרי לבן פנים אלא ליבון פנים, ועל זה הזכיר ישעיה הנביא ע"ה (ישעיה נ"ה) ותפק לרעב להמך הם המזונות וחזר ואמר ותפק לרעב נפשך הוא מחך שפחים, וכשה הגולה מעירו לעיר אחרת יקרא גר

כן מלינו שהלדיקים נקראים גרים לפי שאינם מהשפן העובד לכלום ואין דירתן אלא עראי וזהו לשון גר מלשון גרגיר כגרגיר הזה הנפרד מעיקרו כי הלדיקים יודעים שנפרדו מעיקר קדוש וכאשר הגר נכסף לשון למקומו לארץ מולדתו כן הם נכספים לחזור לעיקרם ושרשם והוא כשא הכבוד ששם שרש הנפש השכלית, ועל כן מלינו האבות כלן בנקראו גרים, באברהם כתיב (בראשית כג) גר ותושב אנכי עמכם, בנחמך כתיב (שם כו) גר בארץ הזאת. וביעקב כתיב (שם לו) בארץ מגורי אביו. וכן דוד המלך קרא עצמו גר שנא' (תהלים קיט) גר אנכי בארץ. המשיל את עצמו לגר שהוא מזומן לנטיעה ואינו יודע העת, ולפי שאינו יודע העת לריך שיקח נידה לדרך סן תבא עליו הפת פתאום, ומה היא הלידה קיום המות זהו שאמר (שם אל) תסתור ממני מזונתיך. גוי שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז ועדיין אוכל נבלות וכל לגור בשערי עירו הוא הנקרא גר תושב ונקרא גר שער ונלשונו לתת לו הנבלה שנא' (דברים יד) לגר אשר בשעריך תחננה ואכלה. וכן כתיב בענין השבת (שמות כ) אחה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ובהמתך ונרך אשר בשעריך. וזהו הכתוב שלא תעשה מלאכה ע"י קטנים והבהמה והגר והוא גר שער. וגר תושב שרונה להחישב בינינו וקבל עליו שלא לעבוד ע"ז ואינו מנוה על מות השבת ולכך הוסיף אשר בשעריך כי אלו היה גר לדק היה לריך לומר ונרך סחם, וממני שאינו מדבר בגר לדק לפי ששם הכתוב אלא בגר תושב לכך הוסיף הכתוב להוסיף בשעריך להקיש אותו לבהמה, וגר תושב זה אנו מזוין עליו להחיותו כיון שקבל עליו בפרהסיא שלא לעבוד ע"ז. ומי שהוא מן האומות ונתגייר נקרא גר לדק והוא שחייב בג' דברים אלו ואלו הן מילה סבילה קרבן שבשלשה דברים אלו נכנסו ישראל לברים במעמד הר סיני, מילה שהרי כשיאלו ישראל מתארים נמולים היו כי היו כלם מקובלי האבות במלוא ז' סבילה הוא שכתוב (שמות יט) וקדשתם היום ומחר. קרבן הוא שכתוב (שם כד) וישלח את נערי בני ישראל וישלו עולות ויזבחו שלמים. וכן מי שכל להחייב חייב בשלשתן שנא' (במדבר טו) ככם כגר יהיה, וב"ד חייבים למולו ולהסבילו ולכשיבנה ב"ה יבוא קרבנו. ודרשו ז"ל (החולין דף מז ב) שמודיעין אותו תחלה קלח מלוא עונשין שבהן, ופעם הודעת העונשין כדי שלא יתגייר שאין הגרים פועלת לישראל כלל שהרי ערב רב גרים היו והם היו סבת העגל וגם היו סבת המנסה לישראל בענין בשר תאוה שחל עליהם הדבר שנאמר (במדבר יח) והאספסוף אשר בקרבנו. וכל שהם מתחברין לישראל יש בדבר נזקים הרבה לפי שהם שרש פורה ראש ולענה ואין חיבתן ממנו עולה יפה ואין התולדות היוגאים מהן ראויים ברוב, שהרי מעכה בת חלמי מלך נשור שהיתה יפת תואר במלחמה וגיירה דוד ילא ממנה אבשלום שנקש להרוג דוד אביו ושכב עם נשיו לעיני כל ישראל, ולפיכך דרשו ז"ל שכל מי שכל להחייב מעלמו בודקין אחריו שחא בשביל חשק אשה מצוות ישראל או אם היא

ובדין הוא שיהי' להם השכר הגדול כשהם חוזרין לחורה
 משה בזמן הגלות והשעבוד ושיהיו מכלל ישראל המעולי'
 והנבחרים שבהם, כי האומה שיתגיירו לימות המשיח
 מתוך שיראו ישראל בגדולה ובמעלה כי נתנו עליון
 על כל גויי הארץ להלה ולשם ולתפארת אין להם
 בזה שכר לפי שאין גירוחם לשם שמים ולא עשו כן
 בזמן הלחץ והע"ס שהם עתידין שיתגיירו מעולם
 אין לנו מקבלין אותם ברנוגמו, והוא שדרשו ז"ל
 (יבמות פ"ב דף כד ב) מי גר אחך עליך יכול (ישעיה
 כד) מי גר אחך בעניותך עליך יכול בעשירותך.
 למדנו בזה שלא ישכנו בינינו ברנוגמו אלא אותן
 שנתגיירו בעניותנו, ומכל מקום עתידין כל האומות
 שיהיו לעתיד לבא גרים כלומר שיתגיירו מעולם שכן
 דרשו ז"ל במסכת ע"ז בפ' אין מעמידין בתחילתו (דף
 כד) מאי אותנו חבריה לר' אליעזר (ישעיה ס) כל
 לאן קדר יקבצו לך וגו' אמר להם ר' אליעזר לימות
 המשיח אחם משיבים אותי כלם גרים גרורים הם
 לעתיד לבא שנא' (לפניה ג') כי אז אהפוך אל עמים
 שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' ולעבדו שם אחד:

גאולה

קויותי ה' קוחה נפשי ולדברנו הוחלתי (ההלים קל).
 ידוע כי כל ענינם של ישראל מקודש ביותר
 משאר האומות מפני שהם לקוחים לשמו של הקב"ה
 והם עמו וחלקו בענין שכתוב (דברים לב) כי חלק
 ה' עמו יעקב חבל נחלתו ומי שהוא עבד המלך הנה
 מעלתו יתירה על שאר עבדי השרים והסגנים ומוראו
 וחסותו עליהם מפני שהשרים והסגנים הם עבדי המלך
 אדוניו, וענין הכתוב שהזכיר משה (שם כו) ולתתך
 עליון על כל גויי הארץ וגו' כי מפני שהם לקוחים
 לשמו וזה תהלתם ותפארתם לכך הם נהונים עליון
 על כל שאר העמים. וישאל אדם מה נשתנה העם
 הזה משאר העמים שהם משועבדים לאומות העולם
 והולכים בגלות בגולה ובמלכות מדי וביון ובארס והלא
 מלינו בדורות ראשונים שכל אומה ואומה שהיו רעים
 וחסאים לה' היה הקב"ה מכלה אותן מן העולם
 כענין דור המבול וכיוצא בהן וכענין שדרשו ז"ל מעולם
 לא הכה הקב"ה אומה ושנה בה, וכיון שהענין הזה
 טהור בכל האומות מדוע לא יכה כן בישראל שאם
 חסאו להקב"ה ומרו את דבריו יכלה אותו מן העולם
 ולמה הענין בעונם פיזור ושעבוד ולא מלינו עונם
 זה בשאר האומות. ותשובה הדבר ידוע כי אורך
 הגלות הזה מתמיה עד מאד וירידתן של ישראל ירידה
 מופלאה יתמה ויפלא עליה לב החושב והוא דבר ירמיה
 ע"ה (איכה א) ומרד פלאים, ואי אפשר שיכלה אותן
 מן העולם לפי שהם קיוב העולם ועינים נקשר בקשר
 חזק ואמין וכענין שהזכיר יהושע (ז) והכריתו את
 שמו מן הארץ ומה תעשה לבמך הגדול, ודרשו
 ז"ל בברכות (פ"ק דף ז ב) רב הונא רמי כתיב (שואל
 ב ז) ולא יוסיפו בני עולה לענותו וכתיב בדברי הימים
 (כא) ולא יוסיפו בני עולה לכלותו, והענין כי בתחלה
 כשנבנה

היא אשה בשביל חשק בחור אחד מבני ישראל ואם
 לא נמנעת להם עילה מודיעין אותו כובד עול מנות
 והמורה שיש בעשייתן כדי שיפרשו, ולפיכך לא קבלו גרים
 בימי דוד ושלמה, בימי דוד שמה מתוך הפחד חזרו, ובימי
 שלמה שמה מתוך המלכות והסובה שהיו בה ישראל
 חזרו שכל גיור שיש לו טענה בענין אחד מהבלי
 העולם אין הגירות שלם. והנשים שגייר שלמה וכן
 שמשון שנשא לו אשה לא נתגיירו ע"ס בית דין אלא
 בשביל טענה מהבלי העולם ולפיכך חשב הכתוב
 באלו הן גויות ונחישורן עומדות. ועוד שהוכיח סופן
 על תחלתן שהיו שוכדות ע"ז וכו' להם במות והעלה
 הכתוב על שלמה כאלו הוא בנאן שנא' (מלכים א' יא)
 אז יבנה שלמה במה וגו'. ומפורש אמרו (החולץ
 דף מז ב) קשים גרים לישראל כספחה. שנא' (ישעיה
 יד) וגספחו על בית יעקב, והטעם לפי שאינם בקיאים
 בדקדוקי מנות וישראל למדין ממעשיהם. ויש שפירשו
 מודיעין אותם קלח עונשין שהטעם בו כדי שלא
 יאמרו היום או מחר בעשותם אחת מכל מנות ה'
 אשר לא תעשינה ואשמו חלו היינו יודעין העונש לא
 נתגיירו ונמנע גירותן בטעות וע"כ יש לנו להודיעם
 מקלח עונשין כדי שיהיה גירותן בלבב שלם ושיקבלו
 עליהן הכל, ומה שאמרו קשים גרים אין זה נאמר
 לבנאי הגרים אלא לבנאי ישראל כלומר כיון שהקב"ה
 רואה מתשבתם פעונו משפתה וארץ מולדתם ובאו
 להדבק בשכינה הנה הם מחייבים את ישראל כשאין
 עובדין להקב"ה בלב שלם. וכן מלינו במדרש אמר
 ריש לקיש גדולים גרים בזמן הזה יותר מישראל
 כשעמדו על הר סיני שהם ראו את הקולות ואת
 הלפידים ואת קול השופר והגפלאות הגדולות והנוראות
 והגרים לא ראו מדבר זה כלום ובאין בלר ומצוק
 להסתופף תחת כנפי השכינה. והנה חיוב משבת עלמו
 בכתוב הזה שהיה ביתו סתומ לרוחה לכל עובר ושם
 אפי' לגרים ולתושבים ומעולם לא היה גר לן בחוץ
 כלומר אפילו הגר הנכרי הבא להתגיייר בשער עירו
 מאי זה אומה שיהיה היה עושה עמו חסד והיה מאסף
 אותו אל ביתו ללן כי אפי"ם שאיוב היה מבני ארם
 מרע אברהם ולא מבני ישראל אפי"כ היה חסיד
 גדול ולדיק גמור עובד את הש"י במלות שכליות עושה
 חסד עם הכל, ועל זה אמר בחוץ לא ילין גר דלמי
 לאורח אפתח ואין צריך לומר אם היה הגר מעמו
 שמה עושה החסד הזה עמו, ומכאן יש על האדם
 להסתערר שיגדל נפשו במדת הרחמנות שיהיה מרחם
 על הגריות וכו' שדרשו ז"ל (שבת קנא ב) כל המרחם
 מרחמים עליו שנא' (דברים יג) ונתן לך רחמים ורחמך.
 וזה קל וחומר אם איוב באין תורה היה מחזיק במדה
 זו כ"ש ישראל שקבלו תורה שהן חייבין להחזיק בה
 ובמדותיה ידוע. כי כשניתנה התורה אפילו לגרים
 ניתנה שכן דרשו ז"ל (דברים לג) תורה נזה לנו משה
 מורה קהלת יעקב לכל המתקהל ביעקב. וכן
 דרשו עוד (ויקרא יח) אשר יעשה אותם האדם וחי
 בהם כהן לוי וישראל לא נאמר אלא האדם מלמד
 שאפילו עכו"ם ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול,

כשנבנה בית המקדש נבנה על מנת שלא לענותו ולא יענו עוד חייבים לישראל ולבסוף שחטאו ולא יוסיפו בני עולה לכלותו כלומר נגזר עליהם לענותו אבל לכלותו אי אפשר וזהו שאמר בתחלה לענותו ולבסוף לכנותו, וכן אמר (מלאכי ג) אני ה' לא שניתי ואחם בני יעקב לא כליחם, ביאורו כי כשם ששמי א"ל לו שיטתנה כך אי אפשר לישראל שיהיו כליון. ולפי שנתחייבו ישראל כליה בחטאים ואי אפשר לכלותם לך גזר עליהם הסיזור והשעבוד בין האומות, ושעם הפיזור לפי דעתי לפני עניינים, האחד כדי שיחפשו ישראל בכל הקצוות בין האומות שאין בהם תבונה וילמדו האומות מהם האמונה במליחות השם יחברך ובענין ההשגחה השופעת בפרטי בני האדם, והשעם השני לפי שישראל חטאו בארץ הקדושה שהיא נקודת העולם ואמצעות האקלימיים והסייעו עזמן מן הנקודה העליונה הנקראת קו האמצעי של מעלה מכוונת כנגד קו האמצעי שלמטה וחללו את קדושתו והולילו עזמן מרשותו ונשחרו ברכות שאר הכחות העליונים לכך נגזר עליהם גלות שיגלו אל יתר הקצוות מן הארץ שהיא נקודה תחתונה מדה כנגד מדה ועם הגלות והשעבוד עונותינו מתמרקין ואנו ניולין בו מדינה של גיהנום ועל כן בירר לנו אש"ה את המלכיות: ודר"ש ז"ל במדרש תהלים במזמור (תהלים נב) צבא דואג אמר רבי שמעון צבא אבא הראה לו הקב"ה לאברהם ד' דברים חורה וקרבות ומלכיות וגיהנום חורה מגין שנאמר (בראשית טו) ולפיד אש ואין לפיד אלא חורה שנאמר (שמות כ) וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים תנור עשן זה גיהנום שנאמר (מלאכי ג') בוער כתנור וכחיב (ישעיה לא) אשר אור לו צליון ותנור לו בירושלים, קרבות שנאמר (בראשית טו) קחה לי עגלה משולשה, מלכיות שנא' (שם) והנה חימה חשיכה גדולה נופלת עליו. חימה זו צבל, חשיכה זו יון, גדולה זו מדי, נופלת עליו זו ארם אמר הקב"ה לאברהם עתיד בית המקדש ליחרב והקרבות ליבטל רעוק שיסתעבדו בניך במלכיות ואל יסתעבדו בגיהנום הוא שהכתוב אמר לישראל (ישעיה נא) הביטו אל צור חוצבתם וגו', ואש"ש שנסתעבדו ישראל בעולם הזה לשעבוד מלכיות וגלו מן הארץ הקדושה עתידין הן לחזור עליה, ושיבנה הבית ויעמוד לעד לעולם, שכן נתנבא ירמיה ע"ה בזה נבואה מופלאה והבטחה עתידה נוראה והוא שהבטיחנו בשלש הבטחות בשלש פרשיות זו אחר זו, הבטיחנו בפרשה ראשונה שיהיו ישראל קיימים ועומדים כל ימי עמידת חקות שמים וירח וכוכבים, והבטיחנו בפרשה שניה שהקב"ה לא ימאסם לעולם והודיענו כי זה מן הנמנע, והבטיחנו בפרשה שלישית שיבא זמן ויבנה בית המקדש בנין שלא ינחש ולא יהרס לעולם, ומזה חקנו ז"ל בחפלת שמנה עשרה ויבנה אותו בימינו בנין עולם שלא ינחש ולא יהרס: וכתב רבינו שלמה ע"ה אין בנבואת של הנביאים נבואות עתידות ונחמות מהזיקות טובות לקץ הגאולה כנחמת ירמיה, ונבואה זו של ירמיה עתידה לבא בגאולה אחרונה (מנין)

שהרי לא נהיתה צבית שני ע"כ לשונו בפירושו. פרשה ראשונה הוא שכתוב (ירמיה ל) כה אמר ה' נחון שמש לאור יומם אש ימוכו החקים האלה מלפני נאם ה' גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים, פרשה שניה (שם) כה אמר ה' אש ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה גם אני אחמם בכל זרע ישראל על כל אשר עשו נאם ה' כלומר אש"ש שחטאו לפני, וכן אמר עוד (שם יד) המאום מאסת אש יהודה וגו', כמו שאמר הלא זה מן הנמנע, וכן אמרו במקום אחר (איכה ה') כי אש מאום מאסתנו וגו' והכתוב הזה דבק עם חדש ימינו כקדם, אמר חדש ימינו כקדם שאם לא תחדש יהיה נראה כי מאום מאסתנו ואתה לא מאסת אלא קנפת עלינו, וברשו רז"ל על מקרא זה אש הליטה אית סברא ואש מאיפה לית סברא, פרשה שלישית (ירמיה לה) הנה ימים באים נאם ה' ונבנתה העיר על חלה ממגדל חננאל עד שער הפנה ויבא עוד קו המדה נגדו על גבעת גרב וגסב גועתה וכל עמק הפגרים והדשן וכל השדמות עד נחל יקדרון עד פנת שער הסוסים מזרחה קדש לה' לא ינחש ולא יהרס עוד לעולם. ופרש"י ז"ל עמק הפגרים עמק שנפלו בו פגרי סנהריב וכן תרגם יונתן פגרי משריית אחוראה, השדמות מין גפנים כמו ומשדמות עמורה, שער הסוסים ת"י תרע בית ריסא דמלכא ע"כ לשונו ז"ל, הרי לך שהתנבא ירמיה ע"ה על מעלתן של ישראל לעתיד בג' הבטחות מופלאות בשלש פרשיות אלו שהן מסודרות זו אחר זו: ובפני שכל אחד ואחד מישראל הוא חייב שיחזק לבו בהבטחת הנביאים ושהיה תקומו חזקה בהקב"ה ובדברי נביאיו ולכך הזכיר דוד צבאן (תהלים קל) קויתי ה' קוטה נפשי וגו' כי ראה דוד ברוח הקדש ענין הגלות הארוך הזה נתנבא עליו לעתיד לבא בלשון הקוה ותוחלת וכפל הלשון לחזק התקוה והאמור בהבטחת הגאולה כי בזמן שיהיו ישראל מחיילים ממנה תבא ויהיה להם פקידה אחר היאוש, וזהו מאמר הנביא הביטו אל צור חוצבתם וגו' הביטו אל אברהם אביכם וגו' כי נחם ה' ציון וגו', סמך נחמת ציון לענין אברהם ושרה שנפקדו אחרי היאוש ולא היו האומות מאמינים שיהיה להם צן, כן ענין הגאולה כל האומות אומרים שאין לישראל תקוה, ושלא להחיות הזכיר דוד בכתוב שאחריו נפשי לה' משומרים לבקר ביאור הכתוב אש"ש שאני בגלות איני מחליף אמונתי ותורתו אלא לה' כענין שכתוב זה יאמר לה' אני והזכיר נפשי לה' ולא אמר אני לה' להורות שאף אש היו נופלים נפשי איני מודה אלא לשם זהו נפשי לה' ואני מאותן שמתילים זמן הגאולה וממתינין ותוזרין וממתינין זהו שכל לשון שומרים, והבקר הזה הוא בקר הגאולה, וכן מלינו ישעיה ע"ה שהמשיל הגאולה לבקר שנא' (שם כח) משא דומה אלי קורא משעיר וגו', אמר שומר אחא בוקר וגם לילה וגו', כנה מלכות ארם בלשון דומה לפי שישראל שרויין בגלות בינם ואין גולה אח אונם קילס וזמנם, וקרא הכתוב לצור שהוא ארם דומה, ואפשר לומר שקראה דומה

דומה מסני שכל הגליות שגלו ישראל נחגלה הקץ שלהן והיו יודעים זמן כל אחד ואחד חבל הגלות הזה של ארם אין מי שמגלה זה הקץ, ועוד נקרא דומה לפעם אחר לפי שארבע מלכיות נמשלים לארבע חיות וכל הנביאים יחדיו מזכירין כל החיות בשמם חוץ מן החיה הרביעית שלא יזכרה בשמה לעולם כי כן עשה דניאל הזכיר כל חיה וחיה חוץ מזו שאמר (דניאל ז) וארו חיות רביעית דחילא ואימתי תקיפא יתירא ושנוי די פרזל לה רברבן אכלא ומדקא ושארך צנגלה רפסה האריך בסיפור הקפה וממשלחה ולא מצינו מי שיזכיר אותה בסירוש כי אם אסף שאמר (תהלים ע) יכרסמה חזיר מיער. והע"ן החלויה כי כן הם עובדי הסלה וגילה לו בכחוב הזה על שם החיה בפירושו על עבודתה ועל בית המשלחה שהוא ארם ברמו (ישעיה כח) אלי קורא משעיר. אומר הנביא אלי קורא ישראל מדחקו של שעיר מגלות שעיר שדומה ללילה ושואלים אותי שומר מה מלילה מה יהא בסוף הלילה בסוף גלות ארם שדומה ללילה כמו הלופה הזה שעומד על משמרתו והוא שומר והבריות שואלים אותו כמה חלקים עברו מן הלילה וכמה משמרות עתידות לבא מן הלילה או אם הוא קרוב ליום. כך היו שואלים לנביא אחי שומר, כאמרו (חבקוק ב) על משמרתו אעמודה ואחינצה על מפסה ואנפה לראות מה ידבר בי ומה אשיב על תוכחתי, אמור לנו מה השיבך הקב"ה על מלכות ארם זהו שאמר מה מלילה ואחר כך אמר שומר מה מליל הקב"ה נקרא שומר ישראל שנא' הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. וביאור הכחוב שומר ישראל מה מליל על פורענות ארם עד מתי נמשך הודיענו מתי קטו, והנביא משיבם אחי בקר על שאחס שואלים אותי מתי הלילה כמה משמרו' עברו קרוב הוא לפני הבקר, כלו' קרובה הישועה לבא אחי בקר כבר עבר גלות בכל שדומה ליום ועל שלא עמד אלא שבטים כנהו ליום וגם לילה גם גלות ארם שדומה ללילה כבר עברו שניהם ומי מעבד שאין אנו נגאלים אין שום דבר מעבד אלא חשובה, אם תבעיון בעיו כלומר אם אחס מבקשים להגאל בקשו רחמים לפניו ושובו מן הגליות וצאו לירושלים, למדנו בכחוב בכאן שהגאולה חלויה בחשובה, וכן דרשו ז"ל (יומא פ"ח דף טו) בזכות התשובה עפידין ישראל להגאל שנא' (ישעיה נט) וצא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב בזכות שבי פשע ביעקב, והנה אנו רואים כי הבטיחנו משה ע"ה בחשובה לסבת הגאולה והוא אמרו (דברים ל) ואתה תשוב ושמעת בקול ה' והכתוב הזה הצטחה לומר שעתידין לשוב בחשובה וכן אמר (שם) ושבתי עד ה' אלהיך ושמעת בקולו וגו'. זכיון שהבטיחנו ששוב בחשובה הבטיחנו אחרי כן שיגדיל מעלתו יותר וכל הזמנים שעברו והוא שאמר (שם) והשיבך והרבך מאבותיך, והכוונה בזה יוסר ממעלת דוד ושלמה והבטיחנו עוד שינקום נקמתו מן הגוים' שרדסונו והוא שאמר (שם) ונתן ה' אלהיך את כל האלות האלה על אויביך ועל שונאיך אשר רדסוך והם שהי האומות שאנו משועבדים בין ארם וישמעאל. וכן

הזכיר אויביך ושונאיך אויביך אלו בני עשו ושונאיך אלו בני ישמעאל וכן החננא עליהם מיכה ע"ה (מיכה ה) תרום ירך על לרך וגו'. ושתי אומות הללו הם תרי חווי דרבה בר בר חנה והוא שדרשו ז"ל בנבא בתרא (פ"ה דף ע"ג ב) אמר רבה בר בר חנה זמנא חדא הוה חזקין במדברא וחזקין להנהו תרי חווי דשמטי גדפייהו משמנייהו ונגיד הופא דדובשא מינייהו חמינא להו מי חית לי בגויכו לעלמא דאתי חדא דלא לי גדפא וחדא דלא לי חמא כי אהינא לגבי ר' אליעזר אמר לי עתידין ישראל ליתן את הדין. ושתי אומות הללו הראו שלמה ע"ה שתי בנות שהם מזומנות לגיהנם הוא שאמר (משלי ל) לעלוקה שתי בנות הב, ועליהם הזכיר בסמוך (שם) חמת שטחה כי תבעל ושפחה כי חירש גבירחה שטחה זו ארם של' (מלאכי ח) ואת עשו שנאתי ושפחה זה ישמעאל שהוא בן השפחה ועליהם הזכיר ישעיה ע"ה (ישעיה סו) המתקדשים והמטהרים אל הננות. המתקדשים אלו ארם שרגילין לנענע אלצעותיהם. והמטהרים אלו ישמעאלים שדרכן לרחוץ ידיהם ורגליהם וכל גופן חמיד לא לבס שהוא עיקר. השקן והעכבר יחדיו יסופו כאם ה'. ודבר ידוע כי אע"פ שאנו מסודרין ומשועבדים ברשות עיקר גלותנו לארם הוא כי הוא הגאלו והחריב מקדשנו, ואלו היו ישראל עתה בפיזור גדול בין שבטים אומות אין גלותנו זה נקרא אלא על מלכות ארם הרשעה בלבד, והוא שאמרו במדרש משלי שממית צידים חספה והיא בהיכלי מלך, שממית זו מלכות עכו"ם מה שממית זו שנואה אף מלכות עכו"ם שנואה שנא' ואת עשו שנאתי. והיא בהיכלי מלך שהחריבה ביתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה. וכבר הבטיחנו ישעיה הנביא ע"ה בפירושו על אבדן המלכות הזאת מלכות עכו"ם וקרא אותם סרין חיות. והודיענו הכתוב על חרבן ארצו שיהיה שממות עולם והוא שאמר (ישעיה לד) קרבו גוים לשמוע ולחומים הקשיבו כי קלף לה' על כל הגוים וחיתה על כל לבאס וגו' ואומר (שם) ונמקו כל לבא השמים ונגולו כספר השמים וכל לבאס יבול, ואומר כי רוחה בשמים חרבי. מסני שהאומות שהם למטה חליות בכחות של מעלה על כן חלה הנביא ע"ה ביסול השמים וכל לבאס לביסול האומות שאין לך אומה יורדת למטה שלא יסול שרה מלמעלה חלה שנאמר (שם כ) יסקוד ה' על לבא המרום במרום ועל מלכי האדמה באדמה והו שאמר (שם לד) כי רוחה בשמים חרבי למעלה ועל עם חרמי חרד למטה ועל עם שיהיה נלכד בחרמי חרד למשפטי. ויש שאומר ועל עם חרמי על עם חרם כלו' כאלו אמר ועל עם מקולל ותייה היו"ד נוספת וכן (שופטים יג) והוא פלאי, ומה שאמר ונגולו כספר מלשון חכמים גולל את הספר, וביאור מלת כספר כמו כספר וכן ת"י ואיתמחון מתחות שמיא כמה דאמיר עליהון במפרא וכונת הכתוב דורש כי אומות העולם שהם עכשיו במעלה העליונה באותה שעה כשימחו מן השמים יהא דוחה עליהם חשך כאלו נגללו השמים ואין אור בעולם. ואמר אחרי כן (שם) חרב לה' מלאה דם

כד

גאולה

הקמה

הדשנה מחלב דם כרים ועמודים משל על הגדולים
 מחלב כליות חלים משל על הפחות והסגנים וירדו
 ראמים עמם הם המלכים ויועני חרץ והזכיר וירדו
 לשון ירידה והשפלה ויכלול עוד יללה ובניה משון
 וירדתי על ההרים ודרשו ז"ל ראמים חלו ארמיים .
 וירשוה קאת וקיפוד קאת הוא עוף מצוי במדבר ואמרן
 רז"ל קאת זה הקיק עוף יש בכרכי הים וקיק שמו .
 קפוד לשון כריחה כמו (ישעיה לח) קפדתי כאורג חיי
 (שם לד) ונסה עליה קו מהו משפט שממה, ואבני זהו ,
 ששקלו של הרבן, ובא לומר שמהיה חוהה וריקנית מאין
 אדם ובהמה כענין המדבר שנקרא (דברים לב) זהו
 יליל ישימון. חוריה ואין שם מלוכה וי"ו ואין שם נוספת
 כמו ותשג חמר ושוממה (ש"ב יג) ויאמר הכתוב החורים
 שלה אין שם מלוכה יקראו כלומר לא ימלא שם אחד
 מחוריה שיהיו מכריזין מלוכה לארם שיאמרו צרו לנו
 מלך ולמה לפי שכל שריה יהיו אפס (ישעיה לד) ופגשו
 זיים את חיים ושעיר על רעהו יקרא . זיים הם
 הסנוניות . חיים הם חתולים . ותרגם יונתן ויערעון
 תמוון וחחולין . יתנבא עליהם כי יתקבלו שם חיות
 כדרך שמתקבלות במדבר . ולפי שהזכיר בכאן קאת מן
 החיות ואי אפשר להזכיר את כלן בפירוש לכך אמר
 (שם) דרשו מעל ספר ה' וקראו אחת מהנה לא נעדרה.
 דרשו מעל ספר ה' והוא החומש שמספר שם כל המכות
 שהביא הקב"ה על המצריים במצרים ובכללם מכת
 הערוב והוא שהביא עליהם מן המדבר חיות וגמדים
 והוא שכתוב (שמות ד) הגני משליח כך ובעבדיך וגו' .
 בלומר את הערוב שבמדבר כי לא היה בריה חדשה
 על כן הזכירו זה"ל הידיעה מה שלא תמלא פן בשאר
 המכות . אחת מהנה לא נעדרה שלא תבואנה על
 ארם , אשה רעוהה לא סקדו כמו (במדבר לא) ולא
 נסקד ממנו איש . (שמואל א ב) כי יסקד מושבך . ויש
 שפירשו דרשו מעל ספר ה' וקראו כשחבא השעה
 ותחקיים נבואה זו על ארם דרשו מעל ספר ה' הוא
 הספר הזה של ישעי' וקראו בפרשה הזאת אחת מהנה
 לא נעדרה מכל מיני החיות שמנינו כאן שלא תמלאו
 אותן על ארץ אדום , ורכבותינו ז"ל דרשו על הכתוב
 הזה דרשו מעל ספר ה' וקראו הוא ספר בראשית
 שכתוב בו (בראשית ז) והבאים זכר ונקבה מכל בער
 באו מובאים אין כתיב אלא והבאים מאליהן באו א"ר
 יוחנן דרשו מעל ספר ה' וקראו ומה אם להפטר
 בתיבה שנים עשר חדשים הם באים מאליהן להפטר
 תנער גבורים על אחת כמה והמה הה"ד (יחזקאל
 לפ) ואחז בן אדם אמור לנשור כל כנף ולכל חית
 הארץ התקבלו ובאו האשמו מסביב , על זבחי אשר
 אני זובח לכם זבח גדול על הרי ישראל ואכלתם
 בשר ושתיתם דם בשר גבורים תאכלו ודם
 נשיתי הארץ תשתו (ישעיה לד) כי פי הוא לוח ורוחו
 קבץ , מלת ורוחו חזר למלת פי כלו' ורוחו של
 פי כענין שכתוב (תהלים לג) וברוח סיו כל לבאם
 (ישעיה לד) והוא הפיל להם גורל וידו חלקתה להם
 בקו כד עולם יירשוה לדור ודור ישכנו בה . יאמר
 והוא הפיל להן לחיות שהזכירן ארץ עכו"ם בגורלה

וידו חלקתה להם הארץ בקו שמה חומר לשעה עד
 עולם יירשוה קאת וקפוד וכל שאר החכרים לדור
 ודור ישכנו בה . (שם לה) ישושים מדבר ליה ופגל
 ערבה ותפחה כחנצלה יאמר על מסלת החומות של
 עכו"ם ושל צורה ישישו מהם מדבר וליה וליון
 וירושלים , ליון נקרא מדבר , וירושלים נקראת ליה .
 (שם סד) ליון מדבר היחה וירושלים שממה . ישושים
 כמו ישישו מהם כמו בני ילאוני ילאו ממני . פרוח
 חפרה וחגל כנגד שהזכיר למעלה (ישעיה לג) חבל
 אומללה ארץ כבוד הלבטון נתן לה כנגד שהזכיר
 למעלה (שם) החפיר לבטון קמל . הדר הכרמל והשרון
 כנגד שהזכיר היה השרון בערבה ונער צפן וכרמל .
 המה יראו כבוד ה' מלת המה החזור למדבר ליה
 וערבה (שם לד) חזקו ידיים רפות לא אמר חזקו
 בחירק חחת החי"ם אלא חזקו ועניינו חזקו אחריים
 אחס שדיכס רפות, הנה אלהיכם נקם יבא בנקם יבא
 כשיבא על או"ה. גמול אלהים כגמול אלהי' הוא יבא על
 ישראל נקם לאומות גמול לישראל . (שם) אז תסקחנה
 עיני עורים באמונה ואזני חרשים תפנהנה . אז
 ידלג כאיל פסח וחרון לשון אלם אין להבין שיחרפאו
 מכל וכל אבל הוא משל ויורה על זה מה שאמר כי
 נבקעו במדבר מים וגזלים בערבה , ובקע המים
 והגזלים רמו לשפע החכמה וההשגה בידיעת השי"ת
 וע"ז אמר (שם) והיה השרב לאגס ולמאון למבושי
 מים . בנות תנים רבצה בנות שהיה החנין רובץ והיה
 בו חזיר כענין שנאמר (שם) חזיר לבנות יענה
 יחזור לקנה וגמא שהוא מקום המים, ואמר זה על
 ירושלים שהיתה במדבר זהו כי נבקעו במדבר מים
 והיה שם באותו מדבר נוח מסלול ודרך הקדש יקרא
 לה לא יעברנו שמה לאותו דרך והוא לנו כי הוא
 המיוחד לישראל שהם קדושים וטהורים, האלך דרך
 חמים ואוילים לא יחשו כל מי שהולך דרך ואפילו
 האוילים שאין להם תבונה לא , יחשו לא יהיה שם
 אריה זו מלכות צב"ל שמתגלה לארציה שנאמר (ירמיה
 ד) פלה אריה מסובבו . ופרץ חיות זה החזיר שהוא
 פרץ שבחיים . והלכו גזולים והלכו שם הגזולים
 לבדם וזהו שאמר (ישעיה לד) ופדויי ה' ישוכן ובאו
 ליון צרנה ושמתה עולם על ראשם ששון ושמחה ישינו
 ונשו יגון ואנחה :

גאולה

כאיל שפרג על אפיקי מים כן נשתי תפרוג אלך
 אלהים נמאה נפשי לאלהים לאל חי מתי אבוא
 ואראה פני אלהים (תהלים מ"ב) . בני קרח התנבאו
 בכאן על הגלות הזה שישראל לועקן ועורגין מסוכה
 כאיל שפרג על אפיקי מים לצער הנמא . והמשילים
 לאיל הנקבה החלושה כי כן ישראל חלשים בגלות ותשש
 כחם הנקבה ולכן אמר כאיל שפרג ולא אמר יערורג ,
 נמאה נפשי מלת נמאה נמשכה למעלה עם האיל
 כלו' כאיל שנתמא אל המים כן נמאה נפשי לאלהים ,
 ומן הידוע כי גוף האיל יש בו חמישים חזקה ימא
 מדאי

מדאי מנד שהוא אוכל נחשים ועקרבים ותאות הנמא
 שלו חזקה יותר משאר הנמאים ותאות האדם הנמא
 חזקה יותר משאר התאוות ותאות נמאון הנפש אל
 הצורח יתעלה יותר חזקה מנמאות הגוף הנמא,
 ומפני זה ימשילו בני קרח המתנבאים על כלל ישראל
 נמאונפסם לנמא האיל כי אי אפשר להמשילו ולהפליגו
 ביותר מזה. לאלהים לאל הי כנגד מלכות ארם
 שצודין לאל אחר. מתי אבוא ואראה פני אלהים,
 הזכיר מתי אבוא לריחוק זמן הגלות. (שם)
 היתה לי דמתי לחם יזמם ולילה באמור אלי כל היום
 היה אלהיך יאמר הנה מלכות ארם מתמידין עלי כל
 היום חרופים וגדופין כהתמדת הלחם יום ולילה
 ואומרים לי היה אלהיך. והענין הזה כבר התנבאו
 עליו הנביאים כלן שהם עתידין לחרף ולגדף אותנו
 שהן עתידים לקרוא אותנו סמאים ולפסול אותנו במומן
 הוא שאמר (ישעיה סה) היושבים בקברים ובגלגלים
 יליגו האוכלים בשר החזיר ומרק פגוליה בליהם
 האומרים קרב אליך אל חנע כי קדשתיך אחר
 הכתוב הם סמאים אוכלי בשר החזיר ואומר לישראל
 אל חנע כי קדשתיך וכענין שאמרו ז"ל (קדושין
 פדק קמ"א דף ז) כל הפוסל במומו פוסל. וכן
 התנבא ישעיה עוד על זה הוא שאמר (ישעיה נ"א)
 שמעו אלי יודעי דק עם תורתי בלבם אל חיראו
 חרפת אנוש ומגדפות אל תחתו כי כנגד יאכלם עם
 וכאמר יאכלם עם ונדקתי לעולם תהיה וישועתי לדור
 דורים, אחר תורתי בלבם לא צפיהם בלבד אלא
 שמקיימין מה שלומדים כי הם יראו הגאולה, אל
 חיראו חרפת אנוש שמחרסין אחכם נגלות על שאין
 אחם מאמינים באמונתם ועל חיבור הגלות כי כנגד
 שיאכל עם יאכל אותם הרע הנבא עליהם כנגד שיאכל
 אותם עם ונדקתי לעולם תהיה כלומר הם יאבדו מן
 הארץ ואחם חתיו בה בישועתי שאחן לכם, ועז"ל דוד
 ע"ה(התלים עד) קומה אלהים ריבה ריבך זכר חרפתך
 מני נבל כל היום, קרא מלכות ארם נבל והוא
 שהזכיר בכחוב שלמעלה אל חתן לחית נפש תורך והוא
 החיה הרביעית שהתשלל עליה גער חית קנה וגו'
 ועליו הזכיר משה ע"ה (דברים לב) בניו נבל אכעיסם
 כי נבל יקרא מי שאינו זוכר ברית אחים ומשלים רעה
 תחת טובה, וזהו שכתוב (עובדיה א) מחמם אחיך
 יעקב וגו' וכן הזכיר דוד עוד (תהלים ע"א) והשב לשכנינו
 שבטחים אל חיקם וגו'. וכן עוד זכר ה' חרפת
 צבדיך שאחי בחקי כל רבים עמים וגו'. ובמדרש
 פלים אמר רבי יוסי אין הרשעים מזדווגים לאדם
 אלא"כ מחרפים תחלה שנאמר (דניאל ז) ומלין ללד
 עילאה ימלל ולקדישי עליונין יבלא, עילאה זה הקב"ה
 אלא"כ לקדישי עליונין יבלא אלו ישראל כמה דאת
 אמר קדושים תהיו, ומנין שנקראו עליונים שנאמר
 (דברים כו) ולחתך עליון משל לאדם שהיה לו כרם
 והיו גיפסים מבקשין ליכנס לתוכו ולא היו יכולין לפי
 שהיה מוקף גדר מה עשו פרטו אש הגדר וכנסו לכרם
 כך אומות העולם מזדווגין לישראל שהן כרמו של
 הקב"ה שנא' (ישעיה ה) כי כרם ה' נבאות בית ישראל

והם מחרסין להקב"ה ואח"כ נאין על ישראל שנאמר
 ומלין ללד עילאה ימלל ואח"כ ולקדישי עליונין יבלא
 ויסבר להשניא זמנין ודח. זמנין אלו שלש רגלים.
 ודח זו תורה. שנאמר (דברים לג) מימינו אש דת
 למו. ויחיהבון בידיה. יכול לעולם ח"ל (דניאל ז)
 עד עידן עידנין ופלג עידן. ומפני שהן מחרסין
 אותנו תמיד כל היום אחר דוד (תהלים מב) מה
 השתוחחי נפשי ומה תהמי עלי וכענין שכתוב כל היום
 כלימתי נגדי וגו'. (שם מד) מקול מחרף ומגדף מפני
 אויב ומתנקם, ולכך אמר דוד פ"ה מה השתוחחי
 נפשי ותהמי עלי החילי לאלהים כי עוד אודנו.
 כענין שכתוב ומלאך פניו הושיעם, והזכיר שנית
 בסוף המזמור הזה פסוק מה השתוחחי כמשפט לשון
 הגבוהות שהוא כפול, ובמזמור שאחריו הזכיר שפני
 אלהים וריבה ריבוי מנוי לא חסיד להודיע כי דבריו
 דברי חלקות ומראה ענינו חסיד. וכן כתיב בעשו
 (בראשית כה) כי ייד בפיו היה לך את הנביות ואת
 אביו בפיו ועל כן יקראנו לא חסיד. כלומר מראה
 ענינו חסיד ואינו כן ומראה ענינו איש אמת והוא איש
 מרמה ועולה, כי אמת אלהי מעוזי למה זנחתי, כלו'
 אלהי כתי יש לך כח לפלמני מידו, וכן אמר דהע"ה
 קומה ה' קדמה פניו הכריעוהו פלטה נפשי מרשע
 חרבך. ואמרו במדרש קדמה פניו קדמיה לרשיפא
 מקמי דליקדמך. הכריעוהו מכף זכות לכף
 חובה, דבר אחר הכריעוהו שיברח כמד"ל המה
 כדעו ונשלו פלטה נפשי מרשע חרבך מזה שגא עלי
 מכח אבותיו. פלטה נפשי בזכות התורה שנקרא
 חרב שגא' רוממות אל בגרום וחרב סיפיות בידם,
 ד"ל פלטה נפשי מזה שגא עלי מכח החרב שאמר לו
 ינחק (בראשית כז) ועל חרבך החיה, ד"ל מאותו
 חרב שהוא חרבך שהוא עתיד ליסול בחרבך שגא'
 (ישעיה לד) כי רוחה בשמים חרבי הנה על אדום
 סרד על כן שלח אורך ואמתך המה ינחוני וגו'.
 שלח אורך זה מלך המשיח. ואמתך זה אליהו שכתוב
 (מלאכי ג) תורת אמת היתה בפייה:
 ובסדר ש' שלח אורך ואמתך המה ינחוני. אמר
 ישראל לפני הקב"ה גאל אותנו כמו
 שגאלת לאבותינו מן הלחץ שהיו לוחצים מזרים וכה"ל
 (שמות ג) וגם ראיתי את הלחץ אין לי אלא לחץ
 למה קודר אתהלקך בלחץ והלא שלחת להם שני גואלים
 משה ואהרן שנא' שלח משה עבדו אהרן אשר בחר
 בו. וכמו כן ישלח לנו שנים כנגדן שנא' שלח אורך
 ואמתך המה ינחוני. האחד זה אליהו שנא' (מלאכי
 ג) הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא. והשני
 מלך המשיח שנא' (ישעיה מ"ב) הן עבדי אמתך בו
 וגו' לכך נאמר (תהלים מג) שלח אורך ואמתך, לשם
 נאמר (שמות טו) סביאמו ותפעמו וכאן נאמר (תהלים
 מג) יביאוני אל הר קדשך. והזכיר שלישי בסוף
 המזמור השני (שם) מה השתוחחי נפשי וגו' כי שם
 באותו זמן תהיה ההודאה שלימה, והוא שהזכיר
 בכחוב של מעלה (שם) ואבואה אל מזבח אלהים אל
 אל שמחת גילי ואודך ככנור אלהים אלהי, ואז
 תשוב

חשוב הנבואה לקדמותה (ישעיה יח) ומלאה הארץ דעה אחת ה' כמים לים מכסים. והקב"ה יזק על ישראל רוח נבואה כמי שיוצק מי גשמים על ארץ שגא' (שם מד) כי אנוק מים על נמא וטזלים על יבשה אנוק רוחי על זרעך וברכתי על אלאחיד. וידוע כי המים משיבים נפש הנמא וכן כתיב אשפוך את רוחי על כל בשר. וכן הכתיב ישעיה הנביא ע"ה שתייה ההשגה והידיעה על השלימות יותר ממה שהיתה במעמד הר סיני חף שהיה עין בעין היה זה ע"י מחילה מנדלח והוא הענן שהיה הכבוד בא בחוכו וכענין שכתוב (במדבר יד) וכבוד ה' נראה בענן אל כל בני ישראל וכתיב ומראה כבוד ה' כאש אוכלת וגו'. וכל הראיה הזאת לא היטה אלא במחילת ענן. והוא שכתוב בפירוש אשר עין בעין נראה אחת ה' וענק עומד עליהם. מפני שהזכיר עין בעין סמך לו מיד וענק כלומר במחילת ענן אבל לעתיד לבוא בזמן הגאולה עתידין כל ישראל לראות הכבוד בלא מחילת ענן שגא' (ישעיה נד) קול נוסף נשאו קול יחדו ירננו וגו' :

גאולה

בעשותך נוראות לא נקוה ירדת מפניך הרים נוזלו ומעולם לא שמעו ולא האזינו עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו (ישעיה סד). ישעיה הנביא ע"ה הודיענו בכלן שני דברים, האחד עליון של ישראל שנעשה עמהם מה שלא נעשה עם שום אומה ולשון ולכך הזכיר ענין הנוראות והאומות והמופסים שעשה במצרים וענין המעמד הקדוש של הר סיני, והשני עליון של הקב"ה ורוממותו שאע"פ שברא ברים למעלה הנקראים אלהים והם ממונים על שצפים אומות שיש למטה לא נמלא אחד מן האלהים ההם שיעשה אומות ומופסים לאומתו שהוא ממונה עליה כאלהי ישראל, ומן הידוע כי האומות והמופסים ההם הם כולם מאת הש"י כי ישראל במצרים עובדי ע"ז היו ולא היו ראויים לכך. וכיון שהי' הכל חסד מאתו יתברך מכאן שאין אומה ולשון חייבין להקב"ה כישראל שהם עמו מיוחדים לחלקו אע"פ שכל הנברא יתחייב מדרך השכל לעבוד את בוראו וכל שצפים לשון שצפולם הם חייבים להללו ולשבחו לפי שהוא בראם והמציאם מאין ונותן להם פרנס ובידו נפשם מ"מ אין חיוכם כ"כ כישראל שהם עמו מיוחדים לחלקו לפי שאין הילולם וקלוסם כדאי אלנו, ומזה דרשו ז"ל (תלים קיו) הללו את ה' כל גוים וגו' וכ"ש אנו שנבר חסדו עלינו, וכן הזכיר עוד ישעיה (סג) חסדי ה' הזכיר תהלות ה' וגו', יאמר חסדי השם הזכיר ותהלותיו בכל העולם אבל לבית ישראל הוא רב טוב כי הם גמולו רחמיו וחסדיו יותר מכלם, וכן אמר דוד ע"ה יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו כלו יעידוהו ישראל על חסדו כי הם העדים בזה יותר משאר האומות, ולפי שפיקר האמונה הוא להאמין מליאות הש"י וענין מליאותו לא נתברר בין האומות ולא הוחל להתפרסם בעולם בנשים מפורסמים כ"א

ע"י ישראל במצרים וגמר הענין במעמד הר סיני כענין שכתוב שם (דברים ד) אחת הראת לדעת. על כן פרס הנביא בכלן הנוראות שנעשו בקצרים. וענין המחמד הקדוש אשר מתוכם יתברר מליאות הש"י והוא חלחל פרסום האלהות וגמרו, וזה הוא שאמר (שם) בעשותך נוראות לא נקוה ירדת מפניך הרים נוזלו. אמר הנביא כשעשית לנו נוראות במצרים לא נקוה אותם כלומר לא היינו מקוים אותם כי לא היינו ראויין לכך כשירדת על הר סיני מפניך הרים נוזלו מפני החרדה והפחד כענין שגא' (שמות יט) ויחרד כל ההר מאד זהו עליון של ישראל שנעלמו על האומות מחוץ נוראות מצרים מחוץ האומות שנעשו להם במצרים וגלוי שכינה בהר סיני, והשני עליון של הקב"ה שלא נמלא שום כח מן הכחות העליונים שיעשה אומות ומופסים ושיפליא לעשות בעמו. כעמו שהוא ממונה עליו בכחן של ישראל וזהו שאמר (שם) ומעולם לא שמעו ולא האזינו עין לא ראתה אלהים זולתך וגו', נראה לי משפט הכתוב הזה שיאמר מעולם לא שמעו ולא האזינו האומות ועין של שום אומה מהם לא ראתה שום אלהים שיעשו כן לעמו. המחכה לו זולתך, וא"כ הנה זה עדות ומופת על עליון של הקב"ה שהוא כחן של ישראל, וזהו (דברים י) אלהי האלהים ואדוני האדונים ושחין בכלם כמוהו. כענין שהזכיר משה ע"ה (שם לג) אין כאל ישרון. ויתכן עוד לפרש כי הנביא ידבר בכתוב ראשון עם הקב"ה ובשני עם ישראל ויאמר ומעולם לא שמעו ולא האזינו האומות קול אלהים כאשר שמעת אחת ועין לא ראתה אלהים זולתך שאתה ראית אומות מחוץ הענן הוא שכתוב (במדבר יד) אשר עין בעין נראה אחת ה' וענק עומד עליהם, וכן יעשה למחכה לו שיראנו והוא השכר השלם. עוד אפשר לפרש ומעולם לא שמעו ולא האזינו הנפלאות שעשה לשעבר ועין לא ראתה מה שיעשה עוד לעתיד למחכה לו, וזה ירמוז ענין גאולתנו העתידה שכתוב בה (דניאל יב) אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות ושלשים וחמשה. וידוע לכל מבין כי גלותנו נמנו בו ג' קנים כלענין גלות מצרים :

אות דינין דלי"ת

סגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפסיו לישראל (תהלים קמז). ידוע כי לולא המשפט היה סדר עולם בטל ולא היה יישובו מחקיים כלל. ומצינו שהעולם נברא בו שגא' בראשית ברא אלהים. ואין אלהים אלא דיין שגא' (שם ה) כי אלהים שושע וכן דרשו ז"ל (אבות ס"ק) על שלשה דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום שנאמר אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם. שאם לא היה המשפט היו בני אדם נוזלין זה את זה ותומסין זה את זה והורגין זה לזה, ומצינו ישעיה הנביא ע"ה כהיה מזהיר את ישראל על המשפט שגא' (ישעיה נה) כה אמר

אמר ה' שמרו משפט ועשו לזקה והיה טובה אה בני דורו על זה כשלא היה ביניהם משפט שנה' (שם נט) והוסג אחור משפט, יאמר כי המשפט שב לאחור ולא היה לו מקום ביניהם. וידוע שלא נאבדו דור המבול אלא על שקלקלו את המשפט והיו עושים חמם, ולא נחתם. גזר דינם אלא על החמם שנה' (בראשית ו) קן כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמם מפניהם, הלא סרחה כי התורה כולה תלויה על המשפט ולכך נמסר למשה ואלה המשפטים אחר עשרת הדברות מיד. וכן אמרו במדרש תורה דינין מלפניה ודינין מלאחריה, דינין מלפניה (שמות טו) שם שם לו חק ומשפט, דינין מלאחריה (שם כה) ואלה המשפטים ועשרת הדברות באמצע וכן הכתוב אומר (משלי כה) באורה לזקה אהלך בחוך נתיבות משפט, אברהם אבינו הזהיר על המשפט שנה' (שמות יח) כי ידעתיו למען אשר ילוי את בניו ואת ביתו וגו', ולא זכה יהודה למלכות אלא ע"י המשפט שכן דן אמר כלשו לשרפה שנאמר (בראשית לח) ויאמר יהודה הויליאה וחסרף ואחר שאלהם לו החותמת והסתילים הכיר יהודה בדבר ואמר לזקה ממני וילאו ממנה פרץ וזרח, וכן בדוד כתיב (שמואל ב ח) והיה דוד עושה משפט ולזקה לכל עמו, ואף בירושלים כתיב (ישעי' ח) מלאטי משפט ונשחזחה במדה הזאת, ומלינו ג"כ שחרבה כשקלקלו המשפט שנה' (שם) יחוס לא ישפוטו ואף היא עמידה לשב ע"י משפט שנה' ליון במשפט חסדה, וספוטו של מקרא ליון במשפט חסדה ליון שלא חסדה במשפט חסדה כלומר דין הוא שחסדה כיון שלא חסדה אבל שניה שחסאו לריבין לזקה אי אפשר שיפדו במדת הדין אלא בלזקה שהיא מדת רחמים :

בא וראה כמה גדול כח המשפט שאם אין משפט בעולם אין שלום בעולם שנה' אמת ומשפט שלום שפטו בעפריכם, והוא שאמרו ז"ל (אבות פ"ג) שוי מחסלל בעלומה של מלכות שאלמלא תוראה איש את רעהו חיים בלשו. ואין שלום במלכות אלא ע"י משפט שנה' (משלי כט) מלך במשפט יעמיד ארץ. ומפני שהמשפט הוא סבת השלום מליטו ביהוה כשנתן ענה למשה על דבר המשפט שהזכיר בה שלום, הוא שאמר (שמות יט) אם את הדבר הזה תעשה וגו' על מקומו יבא בשלום, גדול כח המשפט שבזמן שהמשפט נעשה בארץ אין הקב"ה יושב בדין עמהם ודן אותם ברחמים וכשאין המשפט בארץ הוא דן אותם במדת הדין, שכן דרו"ל במדרש תהלים בזמן שאין הדין בארץ הקב"ה יושב עמהם בדין בשמים שהרי הדין אומנתו של הקב"ה שנה' (ישעי' ל) כי אלהי משפט ה'. וכשנוסלים אומנתו ועושין את הדין בארץ הקב"ה דן אותם ברחמים שנאמר (ויקרא כו) אם בחקותי סלכו. ומה שאמר (תהלים קמח) ומשפטים כל ידעום ולא אמר לא ידעום להורות שכל התורה מבראשית עד לשיני כל ישראל תלויה במשפט ולכך הזכיר כל :

ידוע כי המשפט מכון כשא הכבוד שנה' (תהלים פט) לזק ומשפט מכון כשאך, ומי שהוא עמיד המשפט הוא מעמיד הכשא ומי שהוא משה

המשפט ופונם אותו הוא פונם את הכשא, וידוע שאין כשא התלבים נכון אלא במשפט שכן כתוב בחזקת המלך (ישעי' יו) והוכן בחסד כשא וגו', ובמדרש (תהלים קמח) מגיד דבריו ליעקב אלו עשרת הדברות חקיו ומשפטיו לישראל ואלה המשפטים לא עשה כן לכל גוי לא נתן הכל לישראל, אדם הראשון נלטה שש מלות בא נח והוסיף לו שביעית זו היא חבר מן החי. בא אברהם הוסיף לו שמינית זו מילה. בא יעקב הוסיף לו חשעה זה גיד הנשה. באו ישראל נתן להם עשרת הדברות נתן להם את הכל, והו שכחוב (במדבר ז) כף אחת עשרה זהב מלאה קשרת, כף אחת זו התורה שנתנה מידו של הקב"ה לכף ידו של משה והיא תורה אחת והם עשרת הדברות מלאים קשרת תרי"ג בגייתפריה בהלוף קו"ף גדל"ם באותיות א"ת ב"ש, כשעמדו על הר סיני ואמרו (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע אמר להם הרי כל התורה נתונה לכם הוי אומר לא עשה כן לכל גוי שכן אמרה תורה (שם כה) ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, ודרשו ז"ל מה שדרשו. ואמרו במדרש רבי אליעזר אומר אם יש דין למטה אין דין למעלה ואם אין דין למטה יש דין למעלה. כיצד אם יעשו החתונות משפט אינו נעשה למעלה אמר הקב"ה אלו הייתי מנקש שעה לעבור את הדין לא היה העולם יכול לעמוד שכן אמר ישעיה ע"ה (ישעי' כז) אפשעה בה אליהנה יחד, אם אני טוסע בדין פשיעה אחת אחרוף כל העולם כלו למה (שם) או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי. כלו' אם יחזיקו בדיני התורה : וצריך אמת לדעת כי העבירה הזאת היא אומר לכמה עבירות כי משרשה יפרו וידעו ענפי העמים גדולים גם בכנפיה נמלאו נזקים ומכשולות הרבה לאין קץ ויותר חמורה היא מרליחה ואבאר לך כיצד. ידוע כי הרליחה מן העבירות החמורות שבתורה והעונש גדול וחמור מאד לפי שהוא שופך דם האדם ומאבד נפש אחת מן העולם ולא איבד את הנרנח לבדו כי אם זרעו היונא ממנו שאין לו סוף שהרי אדם הראשון יחידו היה וכל הבניות של שבעים לשון שיש בעולם כולן היו תולדותיו וא"כ למדנו כל המאבד נפש אחת כאלו איבד עולם מלא, וכן לענין ההכלה והסובה כל המקיים נפש אחת כאלו קיים עולם מלא. הא למדת כמה גדול עון הרליחה, ואע"פ שעון הרליחה חמור עון הגזל וחלול השם חמור ממנו כי הרונח נמחל לו בתשובה שכן מלינו בקין. ולא כן הגזל שאין התשובה מועלת לו עד שיחזירו ואם אינו מחזירו אין נמחל לו לשלום, וכבר ביארתו זה באות גימ"ל בענין הגזל. וכן חילול השם אין התשובה מועלת לו כי הוא חמור מכריתות ומיתות בית דין שכן דרשו ז"ל במסכת יומא (פרק ברא דף ז) עבר על כריתות ומיתות ב"ד ועשה תשובה תשובה ויום הכפורים תולין וייסורין ממרקן שנה' (תהלים פט) ופקדתי בשבע פשעים וגו' אבל מי שיש בידו חלול השם אין כח בתשובה לחלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא בייסורין למרק

למרק אלא כלן תולין ומיחה ממרקת שנאמר (ישעיה כב) ונגלה באזני ה' אבאות, ושתי עבירות אלו נזל וחילול השם הם המורות יותר מן הרזיחה. חילול השם שהרי נותן כבודו לאחר ומהלכו לפסילים, ואוי למבוכה הזאת ולשכרות הגדול הזה במקום שיודעין כן ועוברין, וכענין שאמר הגביא (שם כט) שכרו ולא יין וכו' שהרי מניחין את העיקר ונותנין לע"ז מוהר וחשיבות, והוא שאמר דוד ע"ה (תהלים יו) ירבו עלבותם אחר מהרו כשהם נותנין מוהר לאל אחר לעבדו. גזל שהרי זה גזל גמור ואינו חושבו לגזל וע"כ אינו מהזירו ולפיכך אין לו מחילה בעולם. כל מי שאינו נוהג במשפטי התורה כאלו הוליא עצמו מאלהותו של הקב"ה שכן אמרה תורה (ויקרא כד) משפט אחד יהיה לכם וגו'. כי אני ה' אלהיכם. ונראה לי כי אומר הכתוב הזה משפט אחד משפט של אחד אותו משפט שניתן לכם בהר סיני. כי אני ה' אלהיכם אתם עשיתם אותו משפט אני ה' אלהיכם, ומכלל הן אחת שומע לאו שכל מי שאינו נוהג אותו משפט הרי הוא כאלו הוליא עצמו מאלהותו של הקב"ה וכפר בעיקר, שהרי דבר ידוע שכל האמונות שיש לאומות ומשפטיהם הם פירות התורה והמשפטים שבתורה הם מעיקרי התורה וכשאין לנו עוסקין בהם הגה זה חלול השם, ואותם שאפשר להם למחות ואין מוחין הרי הם מחללין את השם ומכלין ממונם של ישראל ועמידה הן ליתן את הדין. משפט קראו הכתוב משפט לדק שנא' (דברים יו) ושפטו את העם משפט דק. לפי שהשפט עושה לדק עם שניהם עם הזכאי שהוא נוסל ועם החייב שמוציא גזלה מחמת ידו, וז"ש (תהלים פו) אמת מארץ תלמח וכו'. מצינו שמשפטי רבינו ע"ה מסר נפשו על שלשה דברים על התורה ועל המשפט ועל ישראל. על התורה שנא' (שמות לד) ויהי שם עב ה' ארבעים יום וארבעים לילה. על ישראל שנא' (שמות לב) ועתה את חסא חסאתה. ועל הדינין שנא' (שם) וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו שמסר את נפשו ולפי שמסר את נפשו על הדין נקראו הדיינין על שמו (דברים יו) שופטים ושופרים חתן לך והש"י ישיב שופטינו כבראשונה ויועלנו כבהחלה. שכן הבטיחנו (ישעיה א) ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועליך כבהחלה, וכתיב ליון במשפט תפדה ושביה בצדקה :

אות הכנעה ה"א

כד. אמר ה' השמים כסאי והארץ הדוס רגלי אי זה בית אשר חננו לי ואי זה מקום מנוחתי ואח כל אלה ידי עשתה (ישעיה סו). ידוע כי מדת הכנעה הוא מעיקרי התורה ועבודה שאין עבודה העבד שלימה אלא האדון עד שיהג עצמו במדת העבדות. ומדת העבדות הוא הכנעה כי מתוך הכנעה יהיה לבו של אדם שלם עם הקב"ה, וענין הכנעה הוא קריעת הלב והוא דבר הגביא ע"ה (יואל ב) וקרעו לבבכם ואל בגדיכם. והוא שיכניע

אדם את לבו לפני אדון הכל ית' ויהיה נרתע ומרד על דבריו, ועם הכנעה רחוק הוא שיחטא ועמה כל עונותיו נמחלים. וכענין שכתוב (ויקרא כו) או אז יכנע לבבם הערל וכו'. הזכיר בפירוש כי הכנעה היא כפרה לעונותיו. וכן הבטיח הקב"ה לשלמה שעם הכנעה תהיה חסלתן של ישראל נשמעת ועונותיהם מתכפרים, והוא שכתוב בד"ה (ב ז) הן אעלור השמים ולא יהיה מסר והן אלוה גל חגב לאכול הארץ את אשלה דבר בעמי ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו ויבקשו פני וישונו מדרכיהם הרעים ואני אשמע מן השמים ואשלח למסאתם וארפא את ארנכם : היסורין הן סבה להכנעה שנאמר (תהלים קז) יכנע בעמל לבם ומי שיש לו יסורין ואין לו הכנעה הלא זה דבר קשה עד מאד כי היסורין עם הכנעה מתכפרים העונות שכן הזכיר דוד ע"ה (שם ה) ראה עניי ועמלי ושא לכל חפאתי אמר עניי על הכנעה ועמלי על היסורין, וביאר כי הכנעה והיסורין הם מזבח כפרה ולכך יחמיד להזכיר עצמו עני ועניו נכנע. והוא שאמר (שם טו) כי עני ואביון עני. ביארו נכנע וחאב להשגת ה' יתברך וכן (שם) פנה אלי וחנני, אע"פ שרוב המפרשים פירשוהו עני ממש על שם שגירש אותו אבשלום בנו מן המלכות, ואמרו במדרש פנה אלי וחנני כי יחיד ועני אני וכי דוד יחיד היה והלא כתיב (ד"ה א ב) אלם הששי דוד השביעי, וכי עני היה הלא כתיב (ד"ה א כב) והנה בעניי הכינותי לבית אלהי זהב ככרים מאה אלף וכו' אלא אמר דוד לפני הקב"ה לפי שנתחני מלך על בניך ואני יחיד כנגדם וכלן נריכין לי ועיניהם תלויות בי ואני עיני תלויות כך לכך יחיד אני. אבל במדרש תהלים בפסוק חסלה לעני כי יעסוף נתנו בזה פסם אחר, והוא שדרשו אמר רבי פנחס איני יכול לעמוד על דעתו של דוד פעמים קורא עצמו עני פעמים קורא חסיד, אלא כשהוא רואה את הנדיקים עומדים ממנו קורא עצמו חסיד וכשהוא רואה את הרשעים עומדים ממנו כגון אחז ואמון ומנשה קורא עצמו עני :

הכנעה הוא שלבו נשבר והוא שהזכיר דוד ע"ה באותו מזמור שהיה מאודה בו על חסאיו והוא מזמור ברא אליו נתן הנביא, הזכיר בסוף דבריו (תהלים נא) זבחי אלהים רוח נשברה וגו' ובלשון (שם) לב נשבר ונדכה, הזכיר על הכנעה. ור"ל הביאו משל על זה מן החולה, והוא שאמר מיכה (ו) במה אקדם ה' וכו' אמר במה אקדם ה' על רוב חסדיו אהיה כסוף וכנע לאלהי מרום על רוב חסאים, האחד (שם) האקדמנו בעולות כנגד במה אקדם. פרי בעני חסאת נפשי כנגד חקך, כלו' יתחייב שיהיה כסוף לפניו עד שיתן ככורו במקום פשעו. והזכיר לאלהי מרום כדי שיחבוק אדם בכפיסתו ופחיתת עצמו כנגד אלהי מרום שהוא רם על כל רמים, והשוות השאלה הוא שאמר (שם) הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש מעך. ביארו הגיד לך בוס אדם מה טוב שיש לך לעשות ומה שהם יתענה

כד

הכנעה

הקמח

כה 25

יחלה דורש ממך חינו דורש כי אם עשות משפט
ואהבה חסד כלומר העבודה בהנע הוא עיקר
ההכנעה ששאל עליה חלה במה הקדם והוא נבחר
מאלפי חילים וכל העולות שהזכיר :

כמדה גדול כח ההכנעה לפני הש"י שכל זמן שאדם
מכניע את יצרו ומביאו תחת שטבוד עבודה
הש"י חס"י היה רשע גמור כחחאב מובטח לו שהגיע
לו ממנה תועלת גדולה, שכן מנינו בחחאב שהיה
מפושעי ישראל שכתוב (מלכים א' כח) רק לא היה
כחחאב אשר החמיר לעשות הרע בעיני ה'. וכשהכניע
את יצרו כחוב עליו (שם) הראית כי נכנע אחאב
מפני וגו'. וכן מנינו במנשה שעשה כל תועבות ה'
וכחיב בו (דה"ב לג) ועון ונחש וכסף ועשה אוב
וידעוני, וגם דם נקי שפך הרבה מאד עד שמלא את
ירושלים פה לפה. וכאשר נכנע וחזר בחשובה נתקבלה
חשובתו שכן כחיב (שם) ובהנר לו חלה את פני ה'
אלהיו ויעתר לו וגו' ודרז"ל ח"ת ויעתר לו אלא ויחמר
לו, נעשה לו כמין מחתרת ברקיע לקבלו. ואמון בנו
שלא נכנע שגא' (שם) ולא נכנע מפני וגו' כי הוא
אמון הרבה אשמה ונענש שהרגוהו עבדיו הוא שכתוב
(שם) ויקשרו עליו עבדיו וימיתוהו וגו'. ונבוכדנאצר
שלא רצה להכנע אלא היה מחגאה ועושה עלמו
אלוה ונקש לפלות עלמו ממדרגה חנושית למדרגת
אלהות הכניעו הקב"ה והשפילו ממדרגת חנושית
למדרגת הבהמות. והיה אוכל עשבים כבהמה
שבע שנים והיה ענשו מדה כנגד מדה כי ההכנעה
והשבירות ענשו של גאה, הוא שאמר שלמה (משלי
יז) לפני שבר גאון ולפני כשלון גבה רוח :

והנה רז"ל בארו לנו כי מדת הכנעת היצר דוחה
מזות עשה של תורה מזות פריקה, וזה
שאמרו בבבא מניעא פרק אלו מניאוח (דף לב ב)
אובב לשרוק ושונא לסעון מזנה לסעון עם השונא כדי
לכופף את יצרו, וזה עיקר החורה שיכף אדם את
יצרו ויכניע לבו מן החלוות הגשמיות שלא יבוא בדבר
מהם כנגד השם יחלה. וכן אמר שהע"ה (משלי יב)
יודע לדיק נפש בהמתו, ועיקר פירושו כי הלדיק
מכניע ומשבר נפש הבהמית שלו והוא מלשון (בוססים
ח) ויודע בהם את חנשי סכות וגו'. כי הלדיק משעבד
אוחה ביד היצר הטוב ואם הוא משועבד לה הנה הוא
פחות מן הבהמות. וכשהוא מכניע ומשבר אוחה הנה
הוא לדיק מעולה יותר מן המלאך לפי שהוא יש לו
מונע מה שאינו למלאך. וזה הוא שאמרו רז"ל (חולין
פ"ז דף לא ב) גדולים לדיקים יותר ממלאכי השרת,
וזה הוא שכתוב (משלי יג) חלוה נהיה חערב לנפש.
מלשון (דניאל ח) נהייתי ונחליתי, יאמר החלוה
הגשברת חערב לנפש המשכיל, וחועבה כסילים סור מרע
ודבר זה מתועב אלל הכסיל שהוא הסבו שאינו רוצה
להכניע מאוחו. נמלח למד שמדת ההכנעה נבחרת
ורויה אלל השם יחלה והיא עיקר העבודה
בנבראים ותכלית כונת החורה בחטיות ובחפלות
ובמלקיות: וחייב אדם לרחם על העני כדי שיחבונן
כי העולם גלגל ויפחד ע"ע ועם זה יכנע, וכמו
[כד הקמח] 4 7

שאמרו רז"ל (חלק דף קח) שהיסורין מכפרין, גם
ר"ע שהיה אומר חביבין יסורין חינו אלא בשביל
ההכנעה שעם המדה הזאת ישיג האדם רצונו של
מקום. ואוחס שהולכים בשבירות לבס ואינם רוצים
לקבל עול ההכנעה הנה הם נעשים בעוה"ז וגם
בעוה"ב לא ינילו את נפשם מיד הקב"ה, אבל עתידין
לקבל דינם ליום הדין ולא בידי אדם כענין שכתוב
(שמאל ב כג) ובליעל כקון מונד כלהם כי לא ביד
יקחו, ותרנס יונחן בכן לית פורענותהון ביד חינוש
אלהין באישתא עתידין כד איחגלי בי דינא רבא
למיחב על כורסי דינא למידן ית עלמא, ועל זה אמר
ישעיה בכאן (ישעיה סו) כה אמר ה' השמים כסאי
והארץ הדום רגלי וגו' ואת כל אלה ידי עשתה וגו',
יאמר הנבראים העליונים שנשמים והנבראים שנארץ
כלם נבראים וכלם שלי ואי זה בית תוכלו לבנות לי
שיהיה לי כדאי ואת כל הנמלאים האלו ידי עשתה
ויהיו כל אלה נאם ה', יתכן לומר שביעורו נגאוס
ה' כענין שכתוב בדבר ה' שמים נעשו, חעפ"כ מסתכל
אני אל עני ונכה רוח, כלומר עיקר השגחתי
והשגחת רצוני אל הלדיק הנכנע שאחר שחטא בשוגג
מתנחם והוא חרד על דברי כשעבר עליו, זהו שאמר
(ישעיה סו) ואל זה חניס אל עני ונכה רוח וחרד
על דברי, וכן הזכיר בסמוך שמשו דבר ה' החרדים
אל דברו. ודומה לזה הזכיר משה רבינו (שמות לב) מי
לה' אלי. וענינו מי הירא וחרד לדבר ה' ואז נחאספו
אליו כל בני לוי שהיו יראים וחרדים לדבור (שם ב)
לא יהיה לך ששמעו בסיני ושעברו ישראל עליו :
ואמרו במדרש תנחומא בסוף פ' בראשית (תהלים
קמד) גדול ה' ומהולל מאד ולגדולתו אין חקר. ואומר
(ישעיה מח) חף ידי יסדה ארץ וימיני ספחה שמים.
מן ישיבתו של הקב"ה אחה יודע מהו השמים הללו
פרושים על הים ועל הישוב ועל המדבר ואינם
ממלאים את כסאו, מן שעלו אחה למד (שם ת) פי
מדד בשעלו מים ומאלצטו אחה מבין וכל בשליש עשר
הארץ, חוי לב"ו החוסא לפני מי הוא חוסא ואשרי
מי שזוכה (לפני) מי הוא עתיד ליהן שכרו שגא' הנה
ה' אלהים בחזק יבא וגו' :

גדול כח ההכנעה שהשכינה שהיא שורה בשמי
מרומים שורה למפה גי"כ עם הלדיק הנכנע
שכן העיד ישעיה ע"ה (שם נו) כי כה אמר ה' רם
וגשא שוכן עד וקדוש שמו וגו'. מפרשי ההכנעה
הוא שיחבונן האדם שהוא חוסא מתאכר נמשך אחר
יצרו (תהלים מט) נמשל כבהמות רדמו ועוד הוא פחות
מן הבהמה שהרי כחיב (ישעיה ח) ידע סור קוניהו.
חופא שסימא הגשם בחסאיו, חופא שמתמיד הכעסות
למי מתמיד הכעסות למי שמתמיד לו חסדים גדולים
חדשים בכל יום כמ"ש (איכה ג) חסדי ה' כי לא סמנו
כי לא כלו רחמיו, מלת רחמיו דבקה עם חדשים יתצוק
שהוא גר בעוה"ז ועמיד שיטע משם ואינו יודע פת
הגסיעה, ואס"י מלך ראוי שיחשוב עלמו גר שכן מנינו
בד"ה שאמר (תהלים קיס) גר חנכי בארץ אל חסתר
ממני משפטיך, מנקש מלפניו כי מפאת שהיה חושב
עלמו

עלמו גר ולא היה יודע עת הגסיעה שלא יסחיר ממנו המצות אלא שיקן לו עזר וסיוע כדי שיהיה לו לידה ליום הגסיעה כשיגיע אליו פחאוס, וכשם שהגר אין לו לווה כי אם רחמי הש"י כן האדם אם יש לו לווה מרבוי הכסף והזהב סופו שיגיחהו בכלן כענין שאמר דוד ע"ה (שם מט) כי לא במוחו יקח הכל וגו', ולו יש לו לווה מחברת אוהביו ורעיו ואנשי השפחה סופם שיגיחהו בקבר יחידי וילכו להם ואין לו לווה כי אם הקב"ה ואין לו מרחם כי אם חסדי השם יתעלה וא"כ לדקו דברי דוד באמרו גר אנכי בארץ, ועל כן ראוי האדם שיחבון בזה וישוב אל ה' וייתל גמולו ויפחד מעונשו וישתדל במה שהוא עיקר ויניח הספל: וכן החימה הגדול איך אפשר שיפיז אדם את פניו ולא יבוש מלפני הש"י ואיך לא יחבון כי הוא צריה שפלה עפר ואפר בחייו רמה ותולעה במוחו ואפי' היה מלך נגיד הלא כל ענינו הכל כי הוא צבר ודם ובעל מקרים וכתיב (איוב יג) אדם ילוד אשה וגו', ואיך איפשר שלא יחשוב בגדול רוממות אדון הכל ית' מתוך פעולהיו ומעשיו הגדולים והגורמים, הלא יראה כי הארץ עומדת על המים כי על זה תקנו לנו ז"ל לברך בכל יום רוקע הארץ על המים והמים עומדים על הרוח והרוח בכת הש"י, וכן הזהיר מרע"ה (דברים לג) ומחתת זרועות עולם. כי כח השם יתעלה סובב את הכל, והוא שאמר דוד (תהלים קד) נוטה שמים כיריעה המשיל נפיות השמים והשטח שלו אל היריעה הנטויה שאין לה עמודים מלמטה שתהיה פרוסה עליהם אלא שהיא שפוחה ממש הלוויה באויר והארץ ג"כ שכן כתיב (איוב כו) תולה ארץ על בלימה. ודבר ידוע כי אלו יאלה הארץ העומדת על המים מקשר עבודתה ומן החוק הראוי הקלוב לה יהיה העולם חרב כי תהיה הארץ מתמוטטת ותהיה סובעת בתהום, גם הים אלו יאל מקשר מילוויו ועבודתו ויאל מקו החול שהוא גבולו ולא היה שומר בריתו של מלכו של עולם היה שוסף כל היישוב כרגע, גם איברים שבאדם שנוצרים בו בחכמה גדולה ונפלאה אלו יאל אחד מהם מקשר מנוויו והיה הנח מתנוטע או היה המתנוטע נח הלא ימות הגבר מיד ויגוע אדם מיד, ועל כן חייב כל נברא להתבונן בנפלאות בוראו שברא אותו בחכמה וצייך כל איבריו בהשגחה עלומה שאין אחד מהם יאל מקשר עבודתו כי אם לזרכו בעוה"ז ועם זה יהיה לבו נשבר ונדכה ולא יאל מקשר העבודה ומקום הסורה והמצות. הנה יורדי הים הם נכנעים משאר בריות העולם מפני שהם מסתכנים בנפשותם בלכתם בים אין ביניהם ובין המות אלא לוח אחד וכן לבם ועיניהם אל השמים כי אינם רואים יבשה כלל אלא שמים ומים ובעבור זה יחת ויכנע לבם, וכל שכן כשרואים לפעמים מן החיניים הגדולים שבים כשיעור פיר אחת יתפרסם מבריחתם וגודל גופם גודל רוממות השם ית', ומקרא מלא הוא (תהלים קז) יורדי הים באניות עושי מלאכה במים רבים המה ראו מעשי ה' על אחת כמה זכותה כשיב להם זפר גדול בים ורואים שאון ימים ושאון גליהם כי יסתפרו

ויחנפשו ואז יחשבו עלמו מתים ואז יכנע לבם באמת, הוא שכתוב (שם) יעלו שמים ירדו תהומות נפשם ברעה תתמוגג כלומר מתוך הנער והכנעה, ומזה אמרו רז"ל (עשרה יוחסין דף פא) רובן של ספנים חסידים כי הם מכירים כי לולא רחמי הש"י אין כל חכמתם ותחבולותם חשובים לכלום והוא שכתוב (שם) יחוגו וינושו כשכור וכל חכמתם תחבלט, כי יראו בעין גבורתו של הקב"ה הגדולה והעלומה בענין הגלים המסתערים והמתגברין ורואים לשפוף כל העולם ואין כח בהם לעבור חומה חלושה והוא החול, הלא זה מעיד על חוקף כח האדון ית' אשר לו הים והוא עשהו כי הוא שומר בריתו ולא יעבור, וזה שדרשו ז"ל בבבא ברכא פרק הספינה (דף עג) אמר רבה בר בר חנה אישעתו לי נחותי ימא בין גלא לגלא הלח מאה פרסי ורומא דגלא ג' מאה פרסי זימנא חדא הוה קא אזלינא בספינתא ודלינן גלא לעילא עד דחזינן בי מרבעתא דכוכבי זופא והוי כמבזר ארבעין גריוו בזרא דחרדלא ואלמלי דלינן ספי הוה קלינן מהבליה ורמא ליה קלא גלא לחבריה שבקת מידי בעלמא דלא שפסתיא דניתי אלא ונאבדיה אמר ליה חזי גבורתיה דמרך דאפילו מלא חופא דחלא לא עברי דכתיב (ירמיה ה) האותי לא תיראו נאם ה' אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים, וכן הגיד הקב"ה לאיוב (לה) בשומי ענן לבבו וערפל חתולתו ואשבור עליו חקי ואשים ברית ודלתיים ואומר עד פה חבא ולא חוסיף ופא ישית בגאון גליך, אמר כי החול גבול לים וחקו הוא ברית ודלתיים עד שם יבא הים ולא יוסיף ועד שם ירפה גאון הגלים, ישית לשון רפיון מלשון (שם) שית ממני ואזלינא מעס, והכלל שהוא מרפא ומשבר גאונם של גלים החוקים מדבר חלוש והוא החול, ומנינו ציונה בן אחתי שהיה להם סער גדול בים הוא שכתוב (יונה א) וה' הפיל רוח גדולה אל הים וכו' וכתיב (שם) וייראו האנשים יראה גדולה את ה' וגו', והזבח הזה שזבחו את יצרה והכניעו את לבם כי לא היה מזדמן להם שם בספינה להקריב קרבנות ומתוך ההכנעה הגילם הקב"ה מזעף הים שגא' (שם ב) ויעמוד הים מזעפו. והגיל גם את יונה מן המיתה מעמקי תהומות עד שהחללל ונשמעה חפלתו במה שאמר (שם) אך חוסיף להביס אל היכל קדשך. ואמרו במדרש בקש שיחקיים בו ירידה ואח"כ עלייה וכך אמר לפניו רבש"ע במשה כתיב עלייה וירידה שגא' (שמות יט) ומשה עלה אל האלהים ואח"כ ירד שגא' (שם) וירד משה מן ההר ובקרה כתיב ירידה בלא עלייה שגא' (ויקרא יו) וירדו הם וכל אשר להם וגו' באליהו כתיב (מלכים כב) עלייה בלא ירידה שגא' ויעל אליהו בסערה השמימה בבקשה מתך הראני נפלאותיך על ידי ויחקיים בי ירידה ואח"כ עלייה שגא' (יונה ב) אך חוסיף להביס אל היכל קדשך. ומתוך שהיה שלשה ימים בצער גדול צמתי הדג קבל הקב"ה חפלתו מתוך הצער וההכנעה שהוא עיקר החורה והמצות ואז הצלחו הקב"ה מעמקי תהומות

בהשגחה אומרת שהבורא יתברך יש לו ידיעה בעולם השפל כי הידיעה שלימות היא ציודע וכל השלימות הלא לאלהים הוא ואלו היינו שוללים ממנו הידיעה היינו מחסרים בחק שלימותו, ועל כן גוזרין הכת הזאת כי הבורא יתברך יש לו ידיעה בעולם השפל אבל אין לו השגחה בו שאלו היחה לו בו השגחה איך ילא מלפניו משפט מעוקל בלדיק ורע לו ורשע וטוב לו מוטב שגלול ממנו ההשגחה שמה שנאמר עליו שהוא משגיח ומעניש וגומל שלא כדין. וזאת אומרת שאין לבורא ידיעה כלל שאלו היחה לו ידיעה היחה לו השגחה ואם היחה לו השגחה לא ילא לו בעולם משפט מעוקל. וע"כ הם שוללים ממנו הידיעה לגמרי ומאחר שאין ידיעה אין השגחה. ועל הכת הזאת אמר הכתוב הזה (תהלים עג) ואמרו איכה ידע אל ויש דעה בעליון, וכפל הענין לומר איכה ידע אל בעתיד, ויש דעה בעליון בהווה. (שם) הנה אלה רשעים ושלוי עולם השגו חיל. אך ריק זכיתי לבני וכו'. ומסיים דבריו לומר כי אחרית רשעים לאבדון, זהו אך בחלקות וכו' אך היו לשמה וכו' כחלום מהקיץ אדני בעיר אלמס חבזה, וזה לתרן קושיה רשע וטוב לו. והזכיר אחריו ואני תמיד עמך אחזת ביד ימיני לתרן קושיה בדיק ורע לו, ובלשון הזה הזכיר להזכיר בסוף המזמור כי הנה רחוק יאבדו. והזכיר אחריו ואני קרבת אלהים לי טוב. ומלינו שהזכיר דוד ע"ה בענין הזה עצמו (שם עה) אמרתי להוללים אל תהולו ולרשעים אל תרימו קרן וגו'. כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים. יאמר כי ההוללים הללו והם עשירי עולם ושלוים הטובה שלהם לא באה להם ממזרח שמש השמש יולא ולא ממערב ולא בסבת יגיעתם בהרים ובמדברות רק מאת השם יתברך באה להם על מעש זכות שהיה בידם ונתן להם הלחה עליו כי שופט הוא ישפיל לזה וירם לזה לפי העונש והשכר וההשגחה שופעת עליהם ממנו יתברך, וזה שאמר בכלן (שם לג) משמים הביס ה' וגו' ממכון שבתו השגיח וגו' והוא משגיח בהם ממכון שבתו והוא הרקיע הנקרא מכון כענין שכתוב (מלכים א' ח) ואחיה השמש השמים מכון שבתך, וזה שאמר שלמה (קהלת ה) אם עשק רש וגזל משפט ונדק תראה במדינה אל תחמה על החסן כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם. אל תחמה על חסנו של מקום אם יביא עליהם רעה שהרי בדין הוא כי גבוה מעל גבוה שומר ורואה מעשיהם או אם הוא משפיע להם טובה ושלוה והם רשעים וחייבי כלייה, אל תחמה על חסנו של מקום כשישפיע להם טובה ואינו נפרע מהם ביחד כי כן דרכו כי גבוה מעל גבוה שומר מלשון (בראשית לז) שמר את הדבר, שמר לי על הפתח, ממתין להם עד שתמלא סאתם. והנה ירמיה ע"ה ביאר ההשגחה על צ' חלקיב כללים ופרטים ואין זה רק בצני אדם שההשגחה שופעת עליהם בכלל ובפרט, והוא שאמר (ירמיה לב) גדול הענה ורב העלילה וגו'. זו היא השגחה כללית

כמו שאמר (יונה ב) אפסוני מים עד נפש וגו' ומכר לנסי ים סוף שעברו ישראל בתוכו ואז נכנסה ספלתו לפני המלך ה' מחוך ההכנעה וההעטפות האפס, הוא שאמר (שם) בהתעטף עלי רוחי את ה' זכרתי וגו' :

השגחה

משמים הביס ה' ראה את כל בני האדם, ממכון שבתו השגיח אל כל יושבי הארץ היוצר יחד לבס המבין אל כל מעשיהם (תהלים לג). הזכיר דוד עליו השלום בשלשה פסוקים אלו ענין ההשגחה וביאר שהיא שופעת בעולם השפל במין האדם בכלל ובפרט, שהקב"ה רואה מחשבותם ומבין את כל מעשיהם, וכן הוא אומר (שם נד) הנוסע חוזן הלא יחמע וגו', ביאר הכתוב כי מי שברא כלי הראות וכלי השמע ק"ו שהוא רואה ושומע. וכן אמר שלמה (משלי ה) כי נכח עיני ה' דרכי איש. וכן דרשו ז"ל (אבות פ"ב) דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבין. והנה אסף המשורר הרחיב ביאור בענין ההשגחה במזמור ע"ב והוא שאמר (תהלים עג) אך טוב לישראל אלהים לבני לבב. וכדי להוליא מלבן של כופרים האומרים שהכחות השליוניים הם המיטיבים והמריעים והבורא ית' מסר עולמו להם והוא ית' אינו משגיח בו כלל לכך אמר אך טוב לישראל אלהים לבני לבב. התחיל במלת טוב לומר שכל הטובות באות ממנו יתברך והוא טוב לבני לבב בלבד לא אל הרשעים כי ממנו יתברך בא להם הרע ולבני לבב הטוב, וזה לשון אך למעט הרשעים. וכן ביאר ירמיה ע"ה שכל הטובות והרעות באות ממנו יתברך והוא שאמר (איכה ג) מי זה אמר ויהי ה' לא לזה מפי עליון לא טאל הרעות והטוב. כי בודאי הכל נמשך ממנו יתברך והוא השרש האחד הגמור אשר ממנו משתרגים הפגמים הן לטוב הן לרע. ומספר והולך ענין בלדיק ורע לו רשע וטוב לו הוא שאמר (תהלים עג) ואני כמעט נסיו רגלי וגו' כי קנאתי בהוללים שלום רשעים אראה, יאמר כי כמעט הוא נוסה מדרך האמת כשהוא רואה בדיק ורע לו. ואמר זה על עצמו, וכן מוכיח לשון קנאתי כי אינו מתקנא ברשעים בראותו את שלומם וכי הם עומדים בשלום אלא כשהוא רואה בדיק ויש לו נרות ומקרים, ויאמר על רשעים ההם (שם) כי אין חרטנות לטוחם לשון קשר, כמו (ישעיה ח) פתח חרטנות רשע, וטובונה למד שמיטתם בנחת וכל אחד מהם בחייו בריא כאולם. בעמל חטט אינימו, כלומר אין להם ממקרי בני אדם לכן ענקתמו גאוה ילא מחלב פנימו עברו משכיות לבב. ימיקו וידברו ברע עושק וגו' שמו בשמים פיהם וגו' ואמר איכה ידע אל ויש דעה בעליון, יבאר הכתוב הזה כי הם כופרים בידיעה. ממה שידוע כי הם שתי כחות כת כופרת בידיעה וכת כופרת בהשגחה. זאת הכת הכופרת

כללית לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו זהו השגחה פרטית, וזהו שאמר שלמה (שיר השירים ב) דומה דודי לנבי או לעופר האילים הגה זה עומד אחר כחלנו משגיח מן ההלוונות מלין מן החרכים. ויש לך להחזוק בכחוב הזה שהתחיל לדבר בדרך נסתר באמרו דומה דודי לנבי ולא אמר דומה אלה ואלה"כ דבר בדרך קירוב באמרו הגה זה עומד ולא אמר הגה הוא, והענין הזה להורות שהשם יתברך הנמשל לדוד הוא נמלא וקרוב בלב והוא רחוק להשיגו, והוא מאמר הפייס רחוק רחוק משמי השמים וקרוב קרוב משאריו, ועל הכוונה הזאת נמלא נוסח הברכות שיש בהן לשון נסתר ולשון נמלא. ואמר אחר כחלנו דימה חומר המפסיק בין השם יתברך ובינינו לכותל שהוא בנין של עפר כי לולא הפסקת הכותל היינו אומרים הגה אלהינו זה, ומקרא מלא הוא כד"א (ישעיה כב) עוונותיכם היו מבדילים. וזה ולימד כי אע"פ שיש כותל זה מפסיק משגיח הוא מן הלוני רקיע ומלין מן החרכים שבכסא הכבוד, וזהו לבטל דעת האומרים כי מפחיתות האדם אלל רוממות השם יתברך ומעלתו אין ההשגחה שופעת בשפלים, ומה שכלל הלשון משגיח מלין רמו לשתי ההשגחות שהזכרתי ההשגחה הפרטית אינה נמשכת אלא אחר השכל ועל כן אינה נמלא בשאר בעלי חיים וכל שכן בנמחים, שאין העלה שגסל לו מן האילן הוא בהשגחה מאת הבורא יתעלה, ולא שזה הערכים סרף זה הזכוב בגזרה מאתו יתברך, ולא הרוק שרקק ראובן ונסל על היחוש והרגו שהיה ממנו יתעלה, ולא שזה הדג חסף ובלע החולעת האסה על פני המים ברזון אלהי אלא כל זה מקרה גמור, והראיה שאין בשאר בעלי חיים השגחה פרטית מה שאמר חבקוק (חבקוק א) ותעש אדם כדגי הים וגו' למדך הכחוב כי שאר בעלי חיים נעזבים הם אין ההשגחה בהם פרטית, אבל בני אדם אינו כן זה הוא שאמר (שם) ה' למשפט שמתו וגו'. למדך שהשגחה ה' יתברך פרטית על האדם להנהיגו כדרכי המשפט ולהוכיחו בחוכחות על עון:

ובצינו ירמיה הנביא ע"ה שהביא על ענין ההשגחה שנים עדים הנראים תמיד לעין והם הים והמטר כי הם דברים תמידים קבועים וקיימים מעידים על אמינות השגחה בעולם השפל, והוא שאמר (ירמיה ה) האותי לא חיראו גאם ה' אשר שמתו חול גבול לים. יאמר אין החול חומה גבוהה שחעמוד בפני הימים. ועוד שהגלים מתגעשים ומחששעים כי כן טבעם להתפשט שהרי בבריאת עולם היה כל העולם מים וגזרתי עליהם שיקוו במקום אחד וכן פשו, ולכך כאשר יבקשו הגלים להתפשט כפי טבעם לא יוכלו לעבור החול כי אני מונעתים, ומזה תוכלו להבין שאני משגיח בהחחונים ויש עליכם ליראה אותי, והזכיר עוד (שם) ולא אמרו בלבבם יירא גא אה ה' אלהינו הנותן גשם יורה ומלקוש בעתו שבועות חוקות קליר וגו' כי קמטר בא בעתו יורה במרחשון ומלקוש בניסן כשלא היה בא בזמן הקליר

אבל הרוח נושבת כפי הצריך להם. הגה זאת ההשגחה פרטית בהיותם בצרכה גדולה כזו מסויימת בין שאר העמים, ומה שהזכיר שבועות ולא אמר ימי חקות קליר לסי שאנו סופרין שבעה שבועות עד חג הקליר על כן חלה הקליר בלשון שבועות ולא הזכיר ימים: ועוד להורות על ענין ההשגחה נתיחד לנו בזה ספר נכבד וגדול מאד הוא ספר חיוב שייחסו אותו רז"ל למשה רבינו ע"ה, אמרו (ב"ב י"ד ב) משה כתב ספרו וטפר חיוב, כיוונו לומר כי כשם שנאמר לו בראשית בסיני מפי הגבורה כך נאמר לו ענין חיוב וחביריו ונאמרו לו העניינים כאשר הם היום אללנו. והנה ספר חיוב דמיונו לספר בראשית, כי ספר בראשית יורה על חדוש העולם ועל ההשגחה ועל אמתת עונש ושכר. ספר בראשית אע"פ שיש בנסתרו מעשה מרכבה יש בנגלהו מעשה בראשית. ותחלת דבורו בארבעה יסודות שהם יסודות לבריות השפלים ועיקר חכמת המחקר. זה הוא אמרו (בראשית א) והארץ היחה תהו ובהו וחשך על פני תהום. הזכיר כסדר אש ורוח ומים והתחיל מן העפר שהוא הנקודה. וכן חיוב שהיה חכם גדול בחכמת המחקר הזכירין בסדר הזה אש ורוח ומים והתחיל מן העפר שהוא הנקודה הוא אמר (חיוב כה) כי הוא לקנות הארץ יביס תחת כל השמים יראה לעשות לדוח משקל ומים חקן במדה, ספר בראשית לא נמלא בכל מעשהו זכרון השם המיוחד כי אש שם אלהים או אל"ף דל"ת ושי"ן דל"ת כי ישים הנהגתו לכחות המורה על מדת הדין. וכן ספר חיוב לא נמלא שיזכיר חיוב השם המיוחד כי אש שמות אלהות כגון אל אלהים או אל"ף דל"ת ושי"ן דל"ת כי ישים הנהגתו לכחות העליונים מנהיגי השפלים לא לבורא יתעלה. ומן הפנים הללו ראוי להם ליחס ספר חיוב למשה רבינו ע"ה. והנני מבאר לך ענין הספר הזה בכלל על דרך הרב משה בר נחמן ז"ל ועל דעתו ורובו הוא לשון פירושו הנכבד:

וזה ביאורו, כי חיוב היה כופר בהשגחה בראותו לרותיו הרבות והיה רוצה להתוכח עם מדת הדין, והיה אומר כי מה שבאו אליו היסורין והגרות והוא לדיק זה לו לראיה כי אין השגחת השם יתעלה בשפלים כי אלו היה משגיח עליו איך אפשר שיענישהו שלא כדין ושינא מלפניו משפט מעוקל. ועוד כי יראה כמה רשעים בעולם והם בשלוה ובהשקט. והנה חביריו אליפו התימני ובלדד השותי ולופר הנעמתי פוענים ואומרים כי אש הוא לדיק אי אפשר שלא חסא מעולם כענין שכחוב (קהלת ז) כי אדם אין לדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחסא, ועיקר כוונת החברים באיוב לומר כי הלדיק הגמור שאירע לו החסא הקל ועבר בזדון על מצות בוראו על כל פנים ראוי ליענש עליו. והנה אש יאבד האל מגופו בעולם הזה כל הסובה אשר נהיחה בעולם ויהיה נדון ביסוריו של חיוב כל ימיו, טוב לו שלא יהיה נדון בעולם הנשמות ביסורי גיהנם, או שיגרע חסאו מנספו מעט ממעלתו בעוה"ב ודבקה בזיו העליון ועולם

ופלס הכא . ופתיחות הגוף וגריעות הסונה שחבזה בעולם הגופות אשר אין בין הסונה ובין הרעה רק דבר גרוע ופגון כלה ואבד לא יערך למעלת הנפש ועלוי הסונה אשר נאור פני מלך חיים וכי היא הסונה במאמר שוחלט אשר אין לה ערך ודמיון ולא הסולה בדבר גשמי כלל, וכן אמרו ז"ל במס' קידושין (דף ל"ט ב) כל מי שזכיתיו מרובין מעונותיו מריעין לו בעוה"ז ודומה כמו שערף כל התורה ולא שייר ממנה אפי' אות אחת . ובירושלמי פאה פ"א אמרו רוב זכויות ומיעוט עבירות נפרעין ממנו מיעוט עבירות קלות שעשה בעוה"ז כדי ליתן שכרו משלם לעוה"ב, וכך היא המדה וכן הדין נותן להקל מן הלדיק העונש ושיהיה בדבר הגרוע והוא הגוף ובזמן הפחות והוא העוה"ז . ויקבל דבר הגמול בדבר הנכבד ובעת הסוב . וכן הדבר ברשעים כי ג"כ רחוק שיהיה הרשע נמנע כל ימיו מעשות שום טוב ורחוי הוא לקבל עליה שכר ואלו יפסיע לו האל יתב' בחגמולו מענוג וגדולה ומלכות כמלכות שלמה איננו שזה לגמול קסן מהמענג הנפש נאור החיים בעולמים הראויים להם ונמנע ממנו אותו גמול ומשלם אליו שכרו בדבר הקסן והגרוע, כאשר ביאר אונקלוס בססוק (דברים ז) ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו, ואחרי הביאור הזה יכול אדם לברוח מיד המקשיב הקושיא הזו ולומר כי כל רשע וטוב לו יש לו מקלח מעשים טובים וכל לדיק ורע לו יש לו קלח מן הרעות ונידונים במדות אלו . אבל איוב היודע לדקת נפשו הגמורה והיודע ועד יתברך מעיד עליו (איוב ב) ותסיחני בו לבלע חנם הוא וכיוצא בו כגון רבי עקיבא שגא בקבלה עליו שהיו מוכרין את בשרו במקולין אמרו לו זו תורה וזו שכרה אל שחוק כך עלה במחשבה לפני . (פירוש מקולין חניות כדאמרין במס' חולין (דף כ"ה) אמר רבי בשביל בוסה שעשה שלא כהוגן אנו נאסור כל המקולין והן חניות שמוכרין שם בשר) . איננו בא במדה הזו ואין תירון לקושיא זו כלל כי אם בדברי אליהוא, והנה השי"ת רצה להביא את איוב לידי נסיון ע"י השטן וענה אותו ודכאו ביסורין רבים מחלה בממונו ואחרי כן בבניו ואחרי כן בגופו . והשטן הזה נחלקו בו חכמים :

הגאון רב סעדיה פירש כי השטן היה אדם ממש והיה מקסרג את איוב מחוך שנאה וקנאה שהיפה לו על הנלחתו ועל פרי גודל מעשיו הטובים, וכן בני האלהים היו אנשים ממש מבני דורו שהיו לויבים לו ומקנאים בו, והיה מנהג האנשים האלה להסקנן בימים מיוחדים בשנה צביח הועד בעבודת השי"ת והיו עושים סעודה גדולה ביום הקיבוץ . ופירוש בני האלהים גדולי השם כלשון (שמות ד) בני בצורי ישראל (דברים יד) בנים אחס לה' אלהיכם . ומה שהזכיר השטן בפרט מאחר שהיה מכללם וכמותם לפי שהאיש יהוא גדול היה מכולן וכולן היו נמשכים אחרי עלתו כדמיון קרח, ופירוש להחייב ויחייבו על ה' כלשון (שמות כא) וכי יזיד איש על רעהו להרגו וגו' שפירשו הרבו בכוונה, שהחייבו על ה' בעבודת

השם יתעלה כמנהגם ביום הכטפיה . ופירוש הכחוב ויהי היום שנאו בני האלהים אותם האנשים גדולי השם ונחקצנו ביום הקיבוץ והחייבו בעבודת השם ועשו סעודה כמו שהיו רגילים, ויצא גם הגדול שכולם בחוכה הוא שקראו שטן לפי שהוא המקסרג הגדול שכולם והמקנא לחיוב יומר . ובחוך אותו הקיבוץ ואותו המעמד ויאמר ה' אל השטן מאין חבוא, כלומר בא דבור השם לאותו האיש המקסרג הגדול כדי שישמעו השאר ושידעו כי חיוב היה לדיק גמור שיתפרסם זכויותו בעמים ושיוודע לדקו ביניהם . ועל כן בא אליו הדבור על פני כל המעמד לא ביום לבין עצמו לפי שלא היה נודע . ואע"פ שהאיש המקסרג בעל הקנאה והשנאה והכעס לא היה ראוי לדבור השם יתעלה בא אליו לכבוד חיוב ולהודיע מעלתו וזכות כוונתו ושלמות אמונתו, כי היה שלם בעשרו שלם בעניו שלם בצריאותו שלם בחליו, ככבוד הדיבור לאחימלך לכבוד אברהם או ללבן לכבוד יעקב או לבלעם לכבוד ישראל, ושאלת השם יתעלה לאיש המבסין הזה מאין חבוא כשאלת השי"ת לקין (בראשית ד) אי הבל אחיך, או לאדם איכה, או לבלעם (במדבר כב) מי האנשים האלה עמך ורבים ככה, ופירוש משום בארץ משום בארץ הזאת . והנה העדה הרעה הזאת שנאוהו שנאה גדולה וקנאו אותו על הנלחתו והשי"ת הפליט עליו האיש שקראו שטן ונמסר בידו להביאו לידי נסיון בממונו ובגופו ולא להמיתו . והראיה כי השטן הזה הוא אדם מלשון הכחוב (מ"א יא) ויקס ה' שטן לשלמה את הדד האדומי וכחיב (שם) ויקס אלהים לו שטן את רזון בן אלידע, ועוד בפנין יהושע הכהן גדול (זכריה ג) והשטן עומד על ימינו . והיודע כי השטן הזה היה רחיס בעל סעם ושמי ספרא שהיו מקסרגין על יהושע בן יהוואק הוא שכתוב (עזרא ד) ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שסנה, ומן הידוע עוד כי דרך העולם שיקראו לכל מקסרג על דבר שטן, וכחיב (תהלים לא) ישפטוני תחת רדפי טוב (שם קס) זאת פעולת שופני . וכן קסרוג הבארות (בראשית כז) ויקרא שמה שסנה, ועל פי כל הראיות האלה יהיה השטן הזה אדם ממש . ולפי הדעת הזה יהיה פירוש הנה כל אשר לו בדרך ברשותך וברלונך . רק את נפשו שמור, הזהירו שיביאו לידי נסיון בממונו ובגופו אך יזהר שלא ימיתנו ולא יפריד גופו מנפשו, ולכך פירש הגאון ז"ל כי מלח שמור במקום הזה השמה כלומר השמר שלא תמיתנו . והוא כלשון (יהושע ו) שמרו מן החרם שפירשו השמרו . ומה שכתוב ויך את איוב אינו חוזר אל השטן כי בן אדם אין לו רשות בזה והגה הוא חוזר לשי"ת ויאל השטן מאת פני ה' ויך ה' את איוב כלומר שטמך מלח ויך אל השם כי לא השטן הוא המכה אלא השם כי לא אמר ויך השטן את איוב, ומה שלא ביאר ויך ה' לפי שאין דרך הכחוב להזכיר השם על הפורענות כי אם בהללה כענין (מ"ב ו) הך נא את הגוי הזה בסגוירים ולא אמר ה' הך נא כמו שאמר בהללה (שם) ה' פקח נא את

אמר ואמר התרגום מן גניסת אברהם . וגמלאח
אומר כי איוב וחביריו הם מזרע אברהם שהיה זרע
האמונה אוחזין דרכו כמו שכתוב (שם יח) כי ידעתי
למען וגו', ובבא עליו הצרות והיסורים באו שלשת
איש ממקומו לנחמו על זערו הגדול. ואז ענה יאבד
יום אולד בו :

והנה כוונת ספר איוב בכלל כי איוב זרעו האבות
הרבות והרעות הבאות עליו והוא יודע
בעצמו לדקת נפשו חשב כי אולי אין דעת וחשבון
אלל אלהים במעשה בני אדם וכי ההשגחה מסולקת
בהם, ופתח דבריו לומר כי ממסלת הכוכבים והמזלות
צמי הלידה ורגעי ההריון נותנין לנולד הרעות והטוב
כדעות הוברי שמים המהבילים. ולכן פתח יאבד
יום אולד בו, וקלל היום והלילה וכוכבי נשפו ועפעפי
השחר כי הם גרמו רעתו, ויסעון כי מלד גריעות
האדם ומעלת האלהים לא ישים אליו לבו והנה הוא
חתה ממסלת המקרה כפי מערכת הכוכבים ומשפרי
הארץ יאמין באדם כמו שנאמין אנוהו בשאר בריות
הארץ, כי אין השמירה העליונה בהם רק לקיום המין
אין ליחיד מהם עונש או שכר ולא נאמר שחטאו
כשימחו ולא שזכו כשהאריכו ימים והיו מזונתם
מזויין להם בשבע, זאת כוונתו במענה הראשון.
ויחזיר כוונתו זאת במענה השני באמרו מה אנוש כי
תגדלנו והראיה עוד על זה שאמר לו אליפו ואמר מה
ידע אל הנעד ערפל ישפוט עבים סחר לו ולא יראה.
זאת הסתרת ההשגחה מן השפלים וחוג שמים יתהלך
השגחתו בקיום המינים בכלל השמים ולבאם, הארח
עולם תשמור, וחראה איכה מחנלל עצמו לומר כי
לא היתה הסברא הזאת עמו בשלותו ואמר אם אראה
אור כי יהל וירח יקר הולך ויפת בסחר לבי וחשק
ידי לפי כי ממנו רב חיל וכביר מלאה ידי, וענין אם
אראה אור פירושו אור השמש בהלו וירח שמגיה
והולך. וזה כענין (דברים ד) וראית את השמש ואת
הירח, ולשון יקר מלשון אור יקריות. ויפת לבי לשמש
ולירח בשחר לומר אלהות הם כשחר אומות האלילים
העובדים לאלה השמים, וחשק ידי לפי כמודה בדבר
גם הוא עון פלילי כלומר היה צעני עון פלילי כי
כחשתי לאל שהוא ממעל ומאחו הכל לא מכחות כוכבי
האור והירח, כזאת היתה דעתו בזמן השלטה אבל
עתה בבא הצרות עליו על לא חמם בכפיו היה לו
לראייה שהשגחה נעדרת מן השפלים :

ולדעת רז"ל תהיה תלונתו יותר רעה אמרו במדרש
ואלה שמות רבה רגם את האיקונין, יאבד
יום אולד בו. קלל השולמן, הלילה יהוא יקחהו
חפל. כוונתו לומר שמרד במדת יום ומדת לילה
מנהיגי עולם השפלים, והמשכיל יבין במענה בעצמו
אולם אני אל שדי אדבר והוכח אל אל חפזן וכתיב
ואל הרך לבי ושדי הבהילני, עם השמות האלה
יחוכה לעולם, ואשר אמר הן יראת ה' היא חכמה
אינו מן התוכחות והוא כתוב אל"ף דל"ת. וכן הקב"ה
במענה הזכיר לו שמותיו הנכבדים אלה בפסוק הרוב
עם שדי יסור מוכיח אלוה יעגו, ובכל דבר השמן
יזכיר

את עיני אלה ויראו, וכתב הארון ז"ל כי מן הנמנע
להאמין כי פעולתם כנגד השי"ת ולא כנגד ההולכים
בדרכיו, ועוד שאין ממדות המלאכים להיות להם
קנאה ושנאה ולהתלבש האוה ולהתקבץ במקום
הפעודות ותפנוגות בני האדם :

אבל דעת הרב רבי משה ברבי נחמן ז"ל ורוב
המפרשים כי השמן הזה מלאך גם בני האלהים
היו מלאכים, ומה שנקראו להללחת איוב ולרוב
עשרו ונחלבו חלות הגוף במקומות המשחה והשמה
אין לתמוה מזה שהרי מקרא מלא מלינו מפורש
(בראשית ו) ויראו בני האלהים את בנות האדם וידוע
כי היו מלאכים לא בני אדם והם התלבשו חלוות
גופניות וירדו ממקום קדושתם מן השמים. וכן צענין
איוב בני האלהים והשמן היו מלאכים טובים בים
החלואה הגשמית והתלבשו מדות בני אדם כגון הקנאה
והשנאה והתאוה והכעס. וכתב הרב ר' משה ברבי
נחמן ז"ל ידוע בקבלתנו כי הוא מלאך נברא להשטין
ולהזיק לאדם ושמו שטן נגזר מלשון (עזרא ד) כתבו
שפנה. וכבר בא בדברי רז"ל ביאור ענינו (ב"פ דף
ס"ז) אמרו הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות,
והנה ההכמים ז"ל ייחסו לו כל אלה הפעולות וגם
אמונתם שהוא מלאך באמת לא טבע מן הפכעים ולא
כח מן הכחות כמו שנכתב אחריו זו המימרא כמעשה
שפטרו שם בתחלה בבא בתרא ובמקומות רבות
בדבריהם. ביארו לנו כי זה המלאך נברא להשטין
ולהזיק ואולי כי מאלימות כמו יהא לאדם שפנה כי
הוא סבה לכוכבי החרבן והדמים והחרב והמלחמות
המכות והפגעים והמריבות והפירוד והכלל נפש לגלגל
מאדים. וכבר נתנו ז"ל בחלקו מן האומות עשו כי
הוא עם היורש החרב והמלחמות, ובחלקו עוד
השדים הנקראים מזיקים בלשון חכמים ושעירים בלשון
אורה כי בן יקרא הוא ואומתו שפיר וע"כ הוא
וכחותיו המשפיעים והמזיקים ע"כ לשון ז"ל. ודעתו
ז"ל כי לפי שרצה השי"ת לנסות את איוב והרעה את
השמן בזה נאלל מכח השמן חפץ לכבדים ולשבא על
ענין התרב והשבי ההוא והתגברות הרוח ולהפיל
הבית על הנערים כאלו הוזקו בטבע והוא ענין
אלהי. ודע כי איוב היה מזרע אברהם ע"ה מבני
אחיו הכיר את בוראו ועבדו במלות שכליות מן התום
והיושר וסור מרע לבני האדם ובעבודות הלב שהוא
שרש הכל שהיה ירא אלהים. וכן חביריו אליפו
ובלדד וזופר, הקדים אליפו שהוא הגדול שבכולן
ונקרא בשם בכור עשו והוא תימני מתיחס אל בכור
אליפו דכתיב (בראשית לו) בני אליפו תימן אומר, ובלדד
השוה מבני אברהם כי כן מלינו (שם כה) ואת ישבק
ואת שוח, נוסף מתיחס אל לפו כן עשו כי כן נמלא
במורה אחי נקרא במקום אחר אחירם גם זה לפו שינו
שמו בדברי הימים לפי. וגמלאח אומר איוב וכל חביריו
כלם מתייחסים אל משפחה אחת גם אליהוא מתיחס
אל המשפחה הזאת כי הוא נקרא בזוי מתיחס לבח
בן נחור, ועוד כתוב בו ממשפחת רם כי הוא
ממשפחת אברהם שהיה נקרא רם כי כן היה שמו

יזכיר שם המיוחד וכשיחזור לחיוב יאמר החכם ירא חיוב אלהים. וכן בסוף הספר אחרי שובו לא יזכיר רק שם המיוחד ותסחבל בספר הזה תמצא שאין בטענות חיוב ובדברי החכמים זכרון השם המיוחד כי לא יזכיר כ"א שמות אלהות ושדי הוא השם המקובל להם מן האבות כמ"ש (שמות ג) וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי, ואולם בתחלה הזכירה חיוב כשאמר ה' נתן וה' לקח כי כן נזכר בדברי האבות ויקרא שם אברהם בשם ה' וזולתו, ומן המענה הראשון הזה למדנו כי מחשבתו של חיוב היתה בצטול ההשגחה מן הצורה יתברך מפני הרעות ההוות תמיד בעולם כי אין מדרך מנהיג לדיק לעשות מן האין יש לרע לו. ועדיין לא הקשה מלדיק ורע לו או מרשע וטוב לו: והנה חפשו אליפו בהיותו מסיר דעתו מן האדון העושה הכל במשפט ולדק ית' ושמו הממשלה לכוכבים ולמזלות. ענה לו מי הוא נקי אבד ר"ל אחר שאין הנקיים החובדים ע"כ מנסתם אלוה יחדו ולא בכח השמות והכוכבים, ואם נראה במקל האישים שאין המדה בהם כן כאשר ראיתי אויל משריש הנה קללתו תבא עליו פחאום ויאבד אולם אני אדרוש אל אל ואל אלהים אשים דברתי ואולם אדרוש בזה אל האל ית' ואליו אשים דברתי. ההנהגה הזאת לא אל כוכב ומזל רק כי הוא יאבד הרשע המשריש והלדיק הבהה עליו רעה כחוק מוסר אלהים ואל תמאסהו. וענין המוסר לדעת הוא כמו הנסיונות בלדיקים כמו שכתוב כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך. וכתיב למען ענותך ולנפשותך להסיבך באחריתך. ובאה תשובת אליפו למענה חיוב הראשון הנסה דבר אליך תלחה. והנה אליפו היה גדול מכל החכמים ולכן ענה ראשונה וכן הכתוב מקדמו לשאר החכמים כי גדול בחכמה היה ועוד שהגיע בסוף למעלה הגבוהה:

ואחרי כן ישיב תשובת חיוב על טענת אליפו שאמר לו הנה אשרי חנוש יוכיחו אלוה ומוסר שדי אל תמאס. מוסר האל אל תמאס. כי הוא יכאיב ויחבש. יאמר אם מוסר הוא מה כחי כי איחל עד שיטבור המוסר כי רב לערו מהיותו דרך נסיון, וכנגד הטענות האחרות אשר אמר עליו אליפו שהוא רואה הרשעים נכרתים והלדיקים נמלטים מכל רעה ומזה יודע כי הכל במשפט ואין פיתה בלא חסא ואין יסורין בלא עון, יטעון דרך חלונה הנה כי לבא לו על-אחזן וכי ימיו קלו מני ארץ והאדם וחיוו סהו זה שאמר הלא לבא לחנוש על ארץ וכימי שכיר ימיו ואין זכותו מליל אוחו מן המות, וחאת תשובה על הלדיקים כי-על כל פנים יש לדיק אובד בלדקו, ועל הרשעים יאמר כי כאשר נדקו של לדיק לא יעלנו בשונו מלדקו כן אם חסא ושב לא היה ראוי במשפט היושר לקבל יסורין יותר כי מעיקר הויתו להבל דמה כמו שכתוב מאסתי לא לעולם אחיה חדל ממני כי הבל ימי. ויחזור הוא הענין בשאר המענים עוד כמו שאמר אדם ילוד אשה קצר ימים ושבע רגוז. עד שפה מעליו וחדל עד ירצה כשכיר יומו. ויטעון

עוד איכה יגדל בעיני אלהים לפקוד עליו פשע וחטאה והוא ופשעו אינו כלום לפני האלהים, וזה המאמר יורה כי יעלה על דעת חיוב חולי אץ ההשגחה העליונה דבקה במין האדם יותר משאר הנבראים השפלים שאין ההשגחה בהם רק לקיום המין ואינו מביט לעגשם ולא לזכותם והכל ממעלת הצורה יתעלה וגדולתו ופחיתות השפלים אלנו, וזהו כנגד מאמר אליפו שאמר ואל אלהים אשים דברתי: ויען בלדד השוהי ויאמר. האל יעות משפט ואם שדי יעות לדק. אם בניך חסאו לו וישלחם ביד פשעם. הנה בלדד השוהי חולק על חיוב ומסייע דברי אליפו חברו והיו דבריו חזקים מדברי אליפו כי אמר בפירוש כי הרעות הצחות על חיוב ועל בניו כולם במשפט כי האל ית' לא יעות משפט ולדק, ושם הבנים רשעים גמורים חייבי כרת הגוף שכבר מתו והוא שאמר אם בניך חסאו לו וישלחם ביד פשעם, אבל נהג ענין אחר שבאו יסוריו למרק קלת חטאים שעשה ואם ישחר אל האלהים ישלם לדקו, והוא מה שהרשיע חיוב תחלה כי לא ראה בדעתו שיהיה זה מוסר כמו שנחמו אליפו מפני טענת חיוב שאמר מה כחי כי איחל ומה קלי כי אחרך נפשו:

ויען חיוב ויאמר. אמנם ידעתי כי כן ומה ילדק חנוש עם אל. אם יחסון לריב עמו וכו', ענה חיוב לדברי בלדד וכוונתו בהעדר ההשגחה מפרטי השפלים הוא אמרו אשר בשערה יסופני וכו' פי' בבה השערה על בני אדם יסופני בכללם, כמו(בראשית ג) יסופך ראש. חסופנו עקב. ר"ל כי המקרים ברוח שערה יפיל עלה והפרי כלומר ימית הלדיקים והרשעים ועל כן ירצה פלעי חיוב חנוס לא יניחנו להשיב רוחו ולהגפש כי ישביעו חמיד מרורות. ואמר עוד אם שוס ימית פחאום למסת נקיים ילעג. ארץ נתנה ביד רשע פני שופטיה יכסה אם לא איפא מי הוא, וימי קלו מני רץ וגו', יתן ראה על הסרת ההשגח' מבני אדם כי אם נאמר שיהיה בהשגחה ויעשה בהפן וברגון ושוס שוסף יבא מאתו וימית בני אדם פחאום ולמסת הנקיים שבהם ילעג האל וימית אוחם בהשגחה ורגון אם כן נהנה הארץ ביד מלך רשע שמכסה פני שופטיה שלא יראו ויעשו משפט רק הוא יעשה חמם כרגונו וכ"ש שהוספת להרשיע המשפט. ואל"כ מי הוא איפה המכלה הכל והמשחית אותו. כי ימי קלו מני רץ ולא ראיתי בהם טוב, ר"ל כי טוב ונכון הוא להסיר ההשגחה מן השפלים לרוב מעלת הגבוה ית' מלומר שיהיה בהשגחה ויאל משפט מעוקל כאשר נזכר. אדברה ולא איראנו. לפי שאיני ירא מן הדין. לפי שהוא חסא ואני לא חסאתי, כך דרז"ל כי לא כן אנכי עמדי איני כאדם הראשון שאמר (שם) האשה אשר נחת עמדי ועל כן איני ירא מן הדין. ואמר הסוב לך כי הטשוק כי תמאס יגיע כפך ועל ענת רשעים הוסעת. מי שלוקח מה שאינו שלו נקרא עושק, והנה באדם שלשה שותפין הקב"ה ואביו ואמו וכיון שמת נוטל הקב"ה חלקו וחלק אביו ואמו.

ואמו שסל לפניהם, וז"ש הסוב לך כי תעשוק הגוף שאינו חלקך אלא חלק אבי ואמי ואמו אחי מסקיר שאמרת אך את נפשו שמור היה לך ליסול חלקך שהוא הנפש שתפריד נפשי מגופי ואל תחיסר ביסורין הללו. ואמר ידיך עלבוני ויעשוני, כלומר עשאוני ידיך ותקנו אותי איברים איברים להיות גופי תקיף וחזק ועתה תבלעני, או ירצה לומר עלבוני מלשון גידים ועלבים כי החושים הבאים מן המוח וחוש השדרה נקראו עלבים. זכר נא כי כחומר עשייתי וגו' הלא כחלב חסיכני וגו' עור ובשר חלבישני וגו'. ג' פסוקים אלו רמז לשלשה הויות. זכר נא כי כחומר עשייתי רמז להויה ראשונה הוא יצירת אדם הראשון שנברא עפר מן האדמה ועל כן מדבר לשעבר, הלא כחלב חסיכני רמז להווייתו מן הזרע הנקפא, ז"ש וכבנינה תקפיאני והוא לשון הויה שהוא בכל יום, עור ובשר חלבישני רמז להויה שלישיה לזמן החיית הממים והזכיר זה בלשון עמיד:

ויען לומר הנעמתי ויאמר. הרוב דברים לא יענה וגו' בדין ממים יחרישו וכו' ותאמר זך וכו' ואולם מי יתן אלוה וכו' ויגד לך תעלומות חכמה וכו' החקר אלוה תמצא וכו' גבהי שמים מה תפעל וכו' כי הוא ידע מתי שוא וכו', ענה לומר וכונתו לסייע דברי חבריו כי איוב הפא ועל כן באה עליו כל הרעה הזאת, אך חידש ואמר כי מעשי האלהים מהם נגלים ומהם נעלמים זהו שאמר כי כסלים לתושיה ביאר כי התורה היא כפולה שיש בה נגלה ונסתר כענין שכתוב (משלי כד) הפותי זהב במשכיות כסף. וכי האל יתעלה עובר על פשע הרשעים וירא און להם ולא יתבונן לו בתחלה אולי ישובו אליו מפני חמלתו על מעשיו וכשמטיב לרשעים וחומל עליהם כ"ש שלא יעשה רע לטובים, ולא באו יסורי איוב אלא שיכוין לבו ויפרוש כפיו לאל יתנכך בתפלה ויהיה סופו שלום כי שלום הרשעים סופה מפח נפשם אם לא ישובו, והנה עשה הקושיא הגדולה של איוב שהוא רשע וסוב לו ראייה בתחלת ה' על ברוחיו וכי אינו מוחם יגיע כפיו וכ"ש שלא ירע לטובים, והקושי' בלדיק ורע לו אינה מתפרסמת ונראית כי כל הנספה נאמר לו חייב היית בכך. ואין הקושי' הזאת אלא לאיש עם נפשו כשידע שהוא לדיק ואין בו עון ראוי לרעה הבאה עליו ואולי יבא פנים לעלמו וישיא נפשו בלדקו, ועל כן תראה מן המענה הזה והלאה החברים כי יפליגו באבדן הרשעים והכרת זרעם כי היא הקושיא המפורסמת עליהן ועל הנביאים כלם כירמיהו כי כלם ברשע וסוב לו יתמהו (ירמיה יב) מדוע דרך רשעים נלחה. וחבוקוק ינרף לזה לדיק ורע לו כמו שכתוב (חבוקוק ח) כי רשע מכתיר את הדיק וכו', ואמר ככלע רשע לדיק ממנו כי הוא נראה לפנים שזה רשע ממנו, והנה איוב יענה לחביריו בחזרת הקושיא על עלמו כי ירצה להלדיק נפשו, וכן נהג עם שלשת חביריו הם משליגין באבדן הרשעים והוא ירצה להלדיק נפשו ובראותו כי אין אחד מהם מקבל דעתו והן לא יאמינו לו שב לפעון

עוד כי רשעים ממים בשלום ומה חפזם צביחם ובזרעם אחריהם כאשר יתחיל לאמר בזה המענה: **ויען** איוב ויאמר. אמנם כי אחס עם וגו' הלא לי לבב כמוכס וגו'. שחוק לרעהו אהיה וגו'. שחוק לדיק המים, זהו לדיק ורע לו, לפיד בוז לעשותות שאן נכון למועדי רגל. ישליו אהלים לשודדים ובסותות למרגיזי אל. זהו רשע וסוב לו. כי ישיב איוב על מענה לומר על תלונתו הראשונה רשע וסוב לו וישוב להלדיק עלמו בכל המענים, ועוד הוסיף בלדד לענות ולא יוסיף דבר במענהו רק להפליג על אבדן הרשעים כי היא ראייה גמורה ביסורין שהן במשפט:

ויען איוב ויאמר עד אנה חוגיון נפשי ותדכאוני במלים. זה עשר פעמים חלמימוני. הזכיר עשר לפי שעד עתה הזכיר עשר מענים בין איוב והחברים כלם. חגוני חגוני אחס רעי, מכאן אמרו רז"ל (ב"ב פ"ח דף קפז) קשה עניות לאדם יותר מחמשים מכות, כי יד אלוה נגעה בי, וכתיב במלרים את הדי הגדולה והיו חמשים מכות, גם לומר ענה אחרי כן ולא הוסיף דבר רק באבדן הרשעים ובהכרת זרעם, אחרי זאת השיב איוב במענה, שמעו שמוע מלתי, להפליג בו ולדבר על אבדן הרשעים כי יש מהם שסוב להם בעוה"ז בעושר וגמלים וכבוד ובנים ושלום, וילעיג על חביריו על מה שאמרו שזרעם נכרת אחריהם, יכוין בזה לסתור דבריהם בראיות מכריחות כי כבר דבר עם שלשון בסענה לדקת נפשו ולא הודו לו כי רעת לדיקים אינה קושיא מתפרסמת שכל מי שאובד יאמרו לו חסאתו ומרדו, גם בראותם רשע וסוב לו יאמרו כי יאבד או זרעו אחריו יכרת לדור או לדורות, כאשר בא בדבריהם במענה תמול אנוחט ולא רע כלל ימינו עלי ארץ וגו', הענין עתה כאשר הלאו את איוב בנסחרות להרשיעו ולהכרית זרע הרשע לאורך ימים, יענה אותם ויאמר הנה לעיני השמש הזאת רשעים מזליחים ואלאליהם ובתייהם בחייהם בשלום. וכי אמרו שיכרת זרעם אחרי מאות השנים מה יזיק להם ומה לער יהיה להם בכך והנה על כרחם המשפט מעוקל, ועל כן אין להאמין לדבריהם שיכרת זרע הרשעים בחסאתם כלל, גם בראותם לדיק אובד כמוני היום אל הרשיעוני כי המשפט לא לאלהים הוא כ"א למקרים:

ויען חליפז התימני ויאמר הלאל יסכן גבר כי יסכון עלימו משכיל. החסן לשדי כי חלדק. הוסיף חליפז במענה זה, וחידש במענהו לאמר לאיוב כי אין החסן לשם שיעשה האדם הסוב והישר בעיני אלהים ואדם ולסור מרע רק בעבור טובת הנבראים, וזאת לו לראיה כי האל ית' חסן להלדיק בריוסיו ויחמול על מעשי ידיו והוא מצוה ומשגיח עליהם א"כ רשע איוב באה אליו על כל פנים או על פעולות רעות מאד שיעשה עם בני אדם בחקפו ועלמו כי גזל וחמס כאשר ירשע לו כפירה שהיפה בו, ולא רצה עתה בנסיון ובמוסר אשר ראה סתלה להרחיק איוב הדעת

עלנו במלים וקף ישימו לפיהם למוראו . והיה ממלך עני משוע ויטוס ואין עוזר לו , והיה לונש דק מבטנים ומבחון , והיה משפטו סהור ונקי כמעיל ולניף שהם בגדים נקיים וטהורים , והיה עינים לעור ורגלים לפסח ואב לאביונים , והיה משבר מחלעות עול ומוליא הגזל משניו , ואסילו אס חכלו דבר שהוא קשה להחזיר כמו שאמרס ז"ל (חולין פ"ו דף ט"ז) קשה גזל הגאכל הוא היה כופס אותו להחזירו ומוליאו משניו , והיה ראוי לו שינוע עם קנו כלומר עם בניו ובנותיו וממונו מפני שהיה שרשו פתוח חלי מים וטל ילין בקלירו , והיה כבודו חדש עמו כלו' מהחדש בכל יום כי כן דרך השמים הגדולים שהם מליתים בכל אשר יעשו כי רבים לריכים להם ועם זה הכבוד שלהם חדש יום ביום , והיו הכל מיחלים לענתו ולא ישנו דבריו והיו הכל מיחלים לו כמפר ולא יאמינו כי ישחק להם ולא היו מפילים אור פניו והיה ג"כ בין אנשי דורו כמלך בגדוד . ואחר כל השבח הזה אמר ועשה שחקו עלי לעירים וכו' , אחר ששבח עלמו היה מבזה חביריו שהיה מואם אבותם לשומם עם כלבי לאנו יחדו , ואמר גם כח ידיהם למה לי , כח ידיהם הוא עשרם ואמר כי הוא מבזה עשרם כי אין לו חפץ בו . עלימו אבד כלח כי היה מבזה זקנתם ויאמר כי אין לו לחלוק להם כבוד לא מלד עשרם ולא מלד זקנתם שהזקנה אובדת בהם ואינה ניכרת במעשיהם וזהו עלימו אבד כלח . הזקנה שהיא בכח הלחות של אדם נקראת כלח כלשון חבא בכלח וגו' בזמן הכח והליחות כי אס ירבה ימים הגה הוא למשא על כל בני ביתו גם על עלמו , ואח"כ היה משבח עלמו עוד שהיה כורת ברית לעניו וכי מעולם לא הלך לבו אחר עיניו ואמר על זה ישקלני במחזני דק וידע חלוח תומתו . וכן שלא נפחה לבו על אשה ושלא מאם משפט עבדו ואמתו ואמר ע"ז ומה אעשה כי יקום אל וכי יסקוד מה אשיבנו . ושבח עלמו ג"כ במדת הדקה ואוכל פתי לבדי ולא אכל יתום ממנה . ואחרי כן אס לא ברכוני חלציו ומגז כבשי יחמם :

ויחרף אף אליהוא בן ברכאל הבזוי ממספחת רם , ממספחת חברהם שהיה שרש האמונה . האיש הזה אליהוא חרה אפו על איוב והיה בעיניו תועה כמו שנאמר באיוב חרה אפו על דקו נששו מאלהים וכן אמר איוב לא בדעת ידבר וגו' . מי גבר כאיוב ישחה לעג כמים וארח לחברה עם פועלי און וגו' . וכן חרה אפו על החברים כאשר הרשיעוהו כמו שאמר ובשלשת רעיו חרה אפו , הגה זה דבר ברור שהוא לא ירשיעוהו לאמר שהיה רשע וחופא אבל ינדיק אותו , אך לא ינדיקנו מאלהים לאמר כי האל יס' ימות משפטו כי לא אמר באיוב חרה אפו על דקו נפשו אבל רק על דקו נפשו מאלהים , אמר שכלם שנו בדבר פקו פלילה , עוד אמר ולא ערך חלי מלין ובאמריכם לא אשיבנו . פירש בכאן ב' דברים , האחד שאין דברי איוב ותלועתיו כלם כנגד הסעם שפירש אליהוא כי הוא סעם חדש מספיק זהו ולא ערך חלי מלין . והשני שלא יענה כהכ

רשע היה ואמר בסוף מה שיהיה אס ישוב בו איוב וישב האלהים להפיב אחריתו מראשיתו : ויען איוב ויאמר , גם היוב מרי שיחי ידי כבדה על חנתי , מי יתן ידעתי ואמלאהו וגו' . אערכה לפניו וגו' , השיב לו איוב במענה הזה כנוצר ב ולא חידש דברים אחרים רק כעם על שחשדוהו רע לשמים ורע לבניות , ולא יענה להם רק ירצה להתוכח עם האל ית' על דקתו וישרו ועל חסאת הרשעים והם שתי הקושיות בלבו :

ורען בלדד השוחי ויאמר . המשל וסחד עמו עושה שלום במרומיו . הים מספר לגדודיו וגו' . הוסיף בלדד במענה הזה כאשר לא מצאו מענה לסתור דבריו שנ בלדד להביא ראיה ממעלת הצורה יתברך ומפחיתות האדם פי הכל במשפט ולדק , כי השופט לדיק והשפט סכל מדעת הסוד ועל כן ילפיג עליו איוב כי הוא סבור שהוא מקרה מפני הסעם הזה בעלמו . ואיוב השיב לו במענה מה עזרת ללא כח , יאמר כי דבריו ללא עזר ולא להועיל לאיוב ולא לשאר ב"א הבאים לחקור הענין הזה ואין להם כח לבא בפודו כי האומר כי משפט האדם מקרה הוא היה לו מרוב גדלות האל יתעלה , יאמר כן בעבור כי האדם פחות אלנו מהשית אליו לבו :

ויוסף איוב שאת משלו ויאמר . ישא במענה הזה משלים כמו לא חסולה בכחם אוסיר . ודבריו וכונתו בו לאמר שהוא לדיק והגה יש לדיק ורע לו וכ"ש שיש רשע ופוב לו כי אין זה חמס גדול כראשון ואס נראה כי הרשעים נכרתים בעוה"ז זה בכל הוא ואינו עיקר מולא החכמה וסופה , כי החכמה נעלמת מבני אדם ולא גלה להם ית' ממנה אלא שינאו מלפניו ויסורו מרע אך ענשם ושכרם ושלוח הרשעים ויסורין של לדיקים לא נגלה לבני אדם כי אין איוב מולא לרואה בהן דין משפט ולא שומע מחבריו דבר חכמה על הענין , ובכאן נשבע שלא חסא מעולם הוא אמרו חי אל הסיר משפטו . ופשה לי רע על לא חמס בכפי ושדי המר נפשי כי כל עוד שאני חי לא אדבר עולה ורמיה לרמות בני אדם , נשבע שאינו יודע לנפשו עון אשר חסא ולא לעולה ורמיה ינדק נפשו , ומפיים איוב במענה בענין כיראה ויאמר לאדם הגיד לאדם שייראז מלפניו והיא כל חכמתם ויסורו מרע והיא בינתם כי זה כל האדם ובוה ישעו צופולא מהם אל ישאלו ובמכוסה אל יחקרו אין להם עסק בנסתרות . והשלים ענינו בדרך שהשלים קהלת סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא וגו' , וזה יורה כי דעתו וסברתו טובים בידיעה ובסגחה ובנפש רק בעוה"ז יראה דברים שלא כדין ויסעה בהם או יסתפק :

ויוסף איוב שאת משלו ויאמר . מי יתנני כירחי קדם , הוא משבח עלמו בדברי המענה הזה , וכלל דבריו כי בזמן שלוחו היה יולא בשער העיר וסס היו מביאין לו מושב כדרך שר העיר או שופס זהו שאמר בלחתי שער עלי קרת וגו' והיו הנערים סרואים אותו נחבאים והזקנים עומדים מפניו והשירים

כד

השגחה

הקמח

כהם ולא על דרכם להרשיע אותו רק ינדיק את חיוב וינדיק האלהים במשפטו, כמו שאמר הגה זאת לא לדקת וכו'. יאמר אע"פ שאפשר שדקת כי אולי נדיק גמור אמה אני עושה אותך שלא לדקת יותר מאלהים כמו שאמרת כי נודתי ירבה אלוה מאנוש, ומפרש והולך סוד נדיק ורע לו. כי באחת ידבר אל בחלום חזיון לילה כלומר במראות הנבואה יגלה אופן אנשים ויחמוס ידו ביסורין שלהן שיסר אדם של מעשה, כלומר במראות הנבואה יגלה אופן אנשים שנעשה בו כבר מעשה כמו כל כלי מעשה והוא מכסה ממנו נותנו כי נורת הגוף לבלות שאלו והעיקר הוא הנפש ולא נברא הגוף אלא להיות כלי לנפש א"כ הגוף שהוא כלי הוא אדם מעשה או כלי מעשה, והסרת האדם וכסוי הגויה כפל נשון לומר כי הנרות משתנות והנפש מתקיימת ומה עושה הקב"ה שהוא רב חסד כדי שיחשוך נפשו מני שחת ושלא ישלחנה ביד פשעיו לעולם נותן לו יסורים וזה והוכח במכאוב על משכבו ורוב עלמותיו במכאוב ויזכיר לו הקב"ה עונותיו ויגיע עד שערי מות אם יש עליו מלאך מליץ שיגיד בשבילו ישרו כלומר שעשה תשובה ויחננו הקב"ה ויאמר לאותו מלאך המליץ סדעו מרדת שחת מלאחי כוסר בתשובה זו, וביאור זה כי הועילה לו תשובתו ויסוריו שימלא כוסר ולא ירד שחת, אבל לא יראה באור העליון כי לא זכה לכך. ומה עושה הקב"ה בחסדו כדי שיזכה לראותו באור העליון נפשו מחגלגלת בגוף וחוזרת שם כנראשונה זהו רטפס בשרו מנוער ישוב לימי עלומיו, כי רטפס בשרו יחזור לנפש שהזכיר למעלה יחשוך נפשו מני שחת, יאמר כי ישמח לבשר מנוער לנפש הזאת וכשיגדל יעתר אל אלוה וירצהו בתשובה ויסורין ואן ישיב לאנוש הזה לדקתו עתה, כי מיום שנולד זה לא חסא כלל ויסוריו באו על עונות ראשונים שהיה ראוי שיאבד בהם והקב"ה חשב מחשבות בזה שלא יהיה נדח מן הצוה"ב ולא יראה באור העליון, ז"ש פדה נפשו מעבור בשלח וחיתו באור תראה כלומר באור העליון. וזהו פעם שניה וזהו שכתוב ושניהם צנעמים, והמדה היא פעמים שלש והוא שכתוב הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר. כי לפעמים המדה היא פעמים ולפעמים שלש, וזהו שהזכיר לשון פעמים שלש ולא אמר ג' פעמים להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים כלומר פעמים שלש היא מאירה באור החיים שעל פני האדמה כדי להשיבה מני שחת. והנה נתבאר בפירוש הזה סוד נדיק ורע לו וגם חלקה הקושיא לגמרי ולא נשאר שום ספק, גם סוד רשע וטוב לו נלמד ממנו, או נאמר שהוא דרך חסד, וחראה חיוב מעת אשר שמע לאליהוא לא ענה אותו דבר והגה זה יורה כי היתה תשובה מחודשת לא כדבריהם וקבל דבריו והיו פענותיו מספיקות לשאלתו ולכן קבל עליו השחיקה, ואליהוא אומר לו אם יש מליץ השיבני וכן אמר לו אם תוכל השיבני ערכה לפני התיבה ולא התיב כלל כנגד דבריו, ועוד ראינו כי האל יתעלה האשים החכמים

על פענותם, ואמר כי יסרכו לעולה חסר עליהם כי לא דברו נכונה ולא האשים אליהוא ולא הנריכו לכפרה הזאת גם זאת ראה שדבר כהונן בפענה מחודשת לא על דרך החכמים, ועוד תשוב תראה כי החכמים היו פענותם סברות הולידו אותם מחשבותיהם כדי להנדיק האלהים ולא תמלא בהם מי שיזכור שיאמר חכמה זולתי שיאמר אשר חכמים יגידו ולא כחדו מחכמתם שסוף הרשעים להכרת ואיז יבקש חכמה מאין תמלא כי לא ימלא בהם חכס, וגם אין אחד בהם מחנשא לאמר שיהיו חכמים ממנו או שיאמר לו שהוא מדבר מבלי חכמה או מבלי דעת, והגה אליהוא יאמר תמיד שכל דבריו בחכמה. החרש ואחלקך חכמה. וגבר חכס שומע לי. ומבזה החכמים שלא יחכמו ושלא יבינו ומחרף חיוב תמיד בבלי דעת מילין יכביר. ולא בדעת ודבריו לא בהשכל, גם זו ראה שפענתו מחודשת והיא בחכמה מקובלת מאנשי התורה והנבואה ואלו ידע חיוב ככה לא יתלוק ולא ידבר כלל:

עוד הוסיף אליהוא לדבר מענה שני ושלישי, ועוד מענה רביעי היא כנגד ריעי חיוב ולכך הזכיר במענה רביעי כהר לי זעיר ואחור, ולא יוסיף אליהוא לתפוש על חיוב דבר שכבר האשים אותו עד למדי בג' מעניו בכל אחד בדבר ידוע, רק עתה יוסיף אליהוא לבוא בדרך החכמים שיספר בשבח האל יתעלה ובשמירתו לעולם ויאמר כי אחרי שהוא רם ונשא יתעלה אי אפשר להאמין בהסרת ההשגחה מן אישי השפלים מפני מעלתו ושפלות האדם, כי התחטוים בעבור האדם נבראו כי אין בהם מכיר את בוראו זולתו ואם כן כל השגחת האל יתברך ושמירתו למיני השפלים בעבור האדם הוא ואין לא יסגית עליו. ויאמר אליהוא עוד כי מלבד הסעם שפירש אשר הוא מספיק לכל אדם ומחרץ לכל קהילותיו של חיוב, יש לנו לתת נדק ליוצר הבל בראותנו אותו מלך גדול שופט נדק ומשגיח ושומר הכל. ואמר אשא דעי למרחוק ולסופלי אתן נדק:

ויען ה' את חיוב מן הפערה. הגיע עתה חיוב למעלת הנבואה יען כי היה חס וישר וירא אלהים וסר מרע והוכח על נסיון אע"פ שחטא בהסתפקות במשפט מאין חכמה הועיל אותו האסיון לקרבה אל האלהים כי קבל עליו דברי אליהוא וראה כי הם מספיקים לשאלתו והגה הוא עתה ירא אלהים ונדיק חמים, וענין מן הסערה כי לא נפתחו לו השמים ויראה מראות אלהים על בידור כגון שיראה שהש"י יושב על כסאו והמלאך דובר בו רק שמע סערה גדולה והשיג מה שהשיגו הנביאים בראשונה בראשית החזון, כמו שנאמר ביחזקאל החלה וארא והגה רוח סערה באה מן הצפון, וכן באליהו חלה נאמר (מלכים א יס) והגה ה' עובר ורוח גדולה וחזק מסרק הרים ומשבר סלעים, לא ברור ה' ואמר הרוח רעש ואחר הרעש אש ואחר כן ישיגו הנבואה, וגם כן ביחזקאל אחר הרוח עשן גדול הוא הרעש ואחר כן אש מתלקחת ואיוב השיג ראשית החזון וממנו

וממנו ינא. לו קול עונה אופו המענים האלו ושער גדול בחזק ותוקף כמנהג הגבוהות כמו שנאמר (יחזקאל ה) כקול מים רבים כקול שדי בלכתם. והנה חיוב השיג זה בשמיעת הסערה והקול ממנה וידע מפנינו כי קול האלהים הוא העונה אותו השוכות על דבריו. ודרשו ז"ל (בבא בתרא פ"ק עז) מן הסערה שחרפתי אשר בשערה יסופני, דבר אחר מן הסערה מלשון שער כיון שאמר חיוב להקב"ה ותחשבני לאויב לך, אמר. לו רבש"ע שמה בין אויב לאויב נתחלף לך השיב לו הקב"ה מי פלג לשטף תעלה בערביא קורין לשערה שטפא. כל שער ושער שבראש פלגתי לה תעלה גומא לינק ממנה שאלו שמים יונקות מגומא אחת יהו מכחישות מאור עיניו של אדם בין שער לשער לא נתחלף לי בין אויב לאויב נתחלף לי, זהו ויען ה' את חיוב מן הסערה. ובבראשית רבה אמר ר' יוסי בר רבי חנינא כתיב (ירמיה כג) הלוא את השמים ואת הארץ אני מלא גאס ה' וכשהוא רונה מדבר מבין שני כדי הארון, פעמים שאין העולם ומלואו מחזיקים כבוד אלהינו ופעמים ידבר עם האדם מבין שערו ראשו:

ודע כי הקב"ה הודיע לאויב בשני מענים איך הוא יחברך מנהיג עולמו בשתי מדות מדת רחמים ומדת הדין, הזכיר במענה הזה הראשון ענין הים ששם לו החול גבול שלא יעברנהו וזה חסד ורחמים גדולים לעולם שיחזיקו היבוב ולא יחרב. ואחרי כן הודיעו ענין הגלגול בספוק תהפוך כחומר חותם שהוא ג"כ חסד ורחמים לבריות שיזכו כל ישראל לקיום עולם לאור באור העליון ולא יעברו בשלח שהוא גיהנם, כענין שכתוב יחסוך נפשו מני שחת וחיתו מעבור בשלח, כי מכנה האש של גיהנם בשלח שהוא החרב מלשון (יואל ב) וכעד השלח יפולו וכן כתיב (בראשית ג) ואת להם החרב המתהפכת. ולכך הזכיר לשון העברה כי כן מצינו לשון העברה באש. (לברית יח) מעביר בנו ובתו באש. ואחרי כן הודיעו ענין המער שהוא רחמים לעולם זהו שאמר מי פלג לשטף תעלה ודרך לחזיון קולות. וחזיון הוא הברק ונקרא חזיון ע"ש שרואין אותו למרחוק. ואמרו היש למטר אב זולתי אני או מי הוליד אנלי של והאל"ף נוספת והוא מן גלח מים. ואמר מי יכין לעורב צידו כי ילדיו אל אל ישועו כל חלה פעולות הרחמים והסמלה שמתוכם יתגלו רחמיו על כל מעשיו. ובמענה השני יודיע הנהגתו במדת הדין, הוא שהזכיר שני הנבראים הגדולים אחד צינשה ואחד בים ובריחם הגדולה והחזקה מורה על מדת הגבורה, והזכיר שם ואש זרוע כאל לך ונקול כמהו תרעם, עדה נא גאון וגבה וגו' הסן עברות אסך וגו' ראה כל גאה והבניעוהו והדוך רשעים תחתם. ומפני שכל מדה ומדה כלולה ברחמים והרחמים בדין, לכך תמצא במענה הראשון שהודיעו ענין פעולת מדת רחמים שהזכיר מן הסערה בה"א ובמענה השני לא הזכיר בה"א אלא מן סערה וזה יורה כי זה כלל בזה:

וסתוך הנבראים האלה שהודיע הקב"ה לאויב והן העורב והיעלים והאילות נראה כי יש השגחה פרטית גם על שאר בעלי חיים ואין הדבר כן כי אין ההשגחה הזאת להם בפרט אלא כדי לקיים המין ההוא כי לולא שהקב"ה מכין מזון לכל מין ומין היה המין ההוא בטל ואם כן אין עיקר השגחה זו אלא לשמור הכלל וזה שכתוב (תהלים קמה) נוסן לבהמה לחמה וגו' וכתיב (שם קד) הכפירים שואגים לפרך וגו' וכתיב (שם קמד) פוחח את ירך וגו' וכן מאמר רז"ל (ע"ז פ"ק דף כב) יושב וזן את כל העולם כולו מקרני רחמים ועד ציני כניס ואין כונת כל זה רק לשמור הכלל, ומזה דרשו רז"ל שהעורבים אביהם שונאין אותם ואינם מפרנסן לפיכך הקב"ה מזמין להם יחושין מתוך נואהן ונכנסין לתוך פיהן, וכן (ב"ב פ"ק דף עז) היעלים הנקבה שבהן שונאה את ולדה וכשכורעת לילד עולה לראש פלע גבוה כדי שיפול הולד וימות והקב"ה מזמין לו נשר ומקבלו בכנפיו. חולל אילות מלשון חיל כיוולדה. וכן (שם) האילה רחמה נר ואין הולד יכול לנאת ובשעת לידה הקב"ה מזמין דרקון ומכישה ברהמה ויואל. וכל הענינים האלה ההשגחה מבוארת בהם לקיום המין בלבד: סוף דבר הודיע הקב"ה לאויב שהשגחתו שופעת על מין האדם בכלל ובפרט על שאר בעלי חיים לבד לקיום המין, ורמז לו בחוך דבריו על הסוד שגילה לו אליהוא שהוא אמת, כי חיוב לא קבל הדבר ממנו אבל חשב כי אפשר כדבריו כי מדת לדיק ורע לו ורשע וטוב לו תתנהג על הדרך ההוא בדרך המשפט אם הדבר כן, אכן אין לאליהוא ראייה מוכרחת על הענין ואין אדם יכול לדעת זה כי אם בדרך קבלה, ועתה אמר לו ה' יתעלה המענה הזה ואויב שתק, חזר עוד וינא מלפניו קול דממה דקה לא בכופה וסערה שלא יבהל חיוב מתגרתו שאמר ואימתך אל תבעתני ואמר הרוב עם שדי יסור הלריב עם שדי הוא מוסר מוכיח אלוה חיוב שיוכיח האל ית' יענה על זאת, כך פירש החכם ר' אברהם ז"ל. והגבון לי שיאמר העם המריב עם שדי יסר אותו עתה על דבריו אלא כי עתה ידע דרכיו ואורחותיו וייסר אותם אם אינן ישרות ויוכיחנו על התשובה הזאת: אך ענה חיוב הן קלותי מה אשיבך וגו'. יאמר כי הוא קל ונבזה מהשיב על דבריו וישים ידו על פיו מענות אותו פי' פעם אחת ידבר ולא יענה עוד ושמים לא יוסיף עליהם עוד, והענין לא מן חלונתו שלא יוסיף להתלונן בעת אחרת כי הבין שהאל ית' יודע ומשגיח עושה חסד משפט ולדקה בארץ. והנה ראינו כי הודה חיוב בסוף וקבל האלהים דבריו ונתרלה אליו. ובאמת כי מן המענה הזה היתה הוראתו כי לא יוסיף לו במענה השני דבר בשאלת שלום הרשעים ויסורי הנדיקים גם לא יחדש ענינה בהאריך בדבר בהמות ולויתן:

והנה הענין המישב דעתו של חיוב מן המענה הזה היה לו. ויען ה' את חיוב מן הסערה ויאמר, אע"פ שהודה חיוב שלא יענה וידע כי השם לדיק כאשר

כאשר פירשתי בעבור שלא הסודה על תלונתו ענה
השם יתברך מן סערה לא מן הסערה הראשונה
הנקרא בה"א הידיעה ברוב גדולה וחזקה רק
בסערה נחה ממנה, הגה בהמות אשר עשיתי עמך
יסליג פחה בצנין ב' נבראים עומים בהמות ולויתן
זה ביבשה וזה בים, ויאמר לו אשר עשיתי עמך
על שט שנברא ביום ששי עם בריאת אדם, ואע"פ
שנקרא בהמות בלשון רבים בהמה יחידית היא והעד
חזיר כבקר יאכל, ואמר עליו הוא ראשית דרכי אל
כלומר ראש לבהמות לבריאת עולם, העושו יגש מרבו
כלומר לא יוכל לו כל נברא רק מי שעשהו. כי בול
הרים ישאו לו. כלומר כי ההרים ישאו לו יבול.
ודרשו רבותינו ז"ל שהוא רועה חלף הרים בכל יום
וזה שאמר דוד ע"ה בהמות בהררי חלף. ואחר כך
אמר תמשוך לויתן בחכה וגו' החשים אגמון באפו
וגו' החשחק בו כלסור וגו' אין על עפר משלו העשוי
לכלי חם. כלומר אין ביבשה דומה לו וגמשל אליו
בכח ובגבורה והוא העשוי לכל יחת מכל הנבראים
ביבשה או בים, הודיע לחיוב כי הים שהוא מקום
מכוסה והנבראים שבו ראויים להיותן חלשים לפי
שבריאחן מלחות המים ועמידתן בחוף המים ואין
מאכלם דברים הזקים שיחמו בהם כח בחולדות הנה
יש בו נברא יותר חזק מכל הנבראים שביבשה,
והכונה בסיפור שני הנבראים האלה בהמות ולויתן
לברא כי האלהים עשה את הים ואת היבשה ואת
כל אשר בם וברא החוזק והתוקף אשר ללויתן
במקום החולשה והוא הים להורות כי לא נברא ולא
עשה בקבע בלבד, את כל גבוה יראה כשיבנה
ראשו על המים מרוב ארכו הוא מלך על כל בני
כוורי, על בני שחן הוולדים בים, וכן אמר התרגום
הוא מלכא על בני וכורי :

אחר שהשליה השם יתברך מענהו כאשר ראה
להודיע מנסלחותיו בשפלים אז השיב לחיוב
ידעתי כי כל חוכל לעשות בכחך הגדול אשר אין לו
קץ ולא יבצר ממך מחשבת חכמה כי חכמתך אין לה
סוף. ומלת כל איננו מקור אלא שם דבר. ומי זה
אשר יעלים ויסתיר חכמה רבה הנעשית בענה מסני
שלא ידענה אני הוא שהגדלתי לחברי דבר ולא חבין
הענה ונסלחות ממני ולא אדע אותם גם עתה,
והנה השם קראו מחשיך ענה והוא הסודה שאינו
מחשיך אותה אבל היה מעלים ומסתיר אותה בבלי
דעת, שמש נח ואנכי אדבר אשאלך והודיעני כי
אינני יכול לדעת דבר בגללותיך רק מה שחודיעני
בחסדיך, לשמע אופן שמעתיך היתה לי קבלה
באלהותך ועתה הנעתי לנבואה וידעתי אמחת
המליחות וכי אתה נמלא ויודע ומשגיח ושופט לדק
רב חסד ואמת. על כן אמרם מה שהייתי חסן בו
עד עתה והם חיי העולם הזה ושלוחו אשר הייתי
רועה בהם ומחלוק על אבדו אותם ונחמתי על עפר
ואמר הוא הגוף, כי כן יתודו הצדיקים עם בוראם
כדרך ואנכי עפר ואפר, יאמר כי יתנחם על גופו
שהיה חסן בו והיה רועה כי החיים חסד והמות

לנדיק חמם ועתה אמתחם על חסני בגוף וארצה
לדבקה כך לאור באור החיים באור פניך ולהיות נשתי
נרורה עמך בלרור החיים :

ויאמר ה' אל אליהו התימני גם זה האיש הגיע
למעלת נבואה למעלתו בחכמה כי הוא גדול
החברים כמו שפירשתי, או היה בחלום הלילה בענין
אבימלך ולכן, כי חסן השם לכפר על חטאתם ולהודיעם
כי שגו מאשר היו יראי אלהים וסרים מרע ולמדו
זכות על מעשיו כפי דעתם כי לא דברתם אלי נכונה
כי עתים ומסני פענותיכם הייתי עושה חמם בעיני
כל יודע לדקת נפשו, כעבדי חיוב יקראנו עבדו כי
הסודה אליו עתה. והנה גם הם גם חיוב עשו רק
חיוב דבר נכונה שהוא לדיק והאל יתברך מביא לרות
על עושי רצונו רק לא היה יודע למה ואליהוא פי'
ל הסעם, והנה חיוב דבר נכונה והסודה ונחמתי
לו על קראו חגר בענין על קראו עבדי כאשר
בראשונה אבל הם לא דברו נכונה בהרשיעם את חיוב
וכל נספה וכל מוצאות אותו רעות והיו סבורים
שעשו טובה בהצדיקם מעשה האלפים ועל כן לא
התודו והגם לריכין כפרה, וכן תורה מלת אלי :

וד' שב את שבות חיוב. סברת הרמב"ן ז"ל כי לא
מת דבר מכל אשר לו והענינים ההם לא
חירעו להם רק השפן לקח כל אשר לחיוב והולך
אותם אל המדבר ואל ארץ גזרה והראה את המלאכים
המגידיים לו כאשר ספרו, והשפן ידע כי רצון
האלהים בנסיון לבד ולא רצה לשלוח בהם יד להמיתם,
ואולי בכך נעשוה כי אמר הנה כל אשר לו בידך.
לא אמר לעשות בהם כסוב בעיניך רק בידו יהיה
להביאו בהם במצוק הנסיון, וזהו שאמר חחלת
הספר ומלאך בא אל חיוב ולא מלאנו מלת מלאך
בכתוב רק על שליח השלוח מאת אדניו לעשות דבר,
ועל כן הוא ז"ל סובר כי השפן שלהם לווה מאתו
ללכת אל חיוב ולספר לו מה שראו כפי דעתם. ועתה
השיב השם יתברך שבות בניו ובנותיו והנערים
והאחיות והנאן והגמלים השיב לו והוסיף לו אחרי
כן בגמלים ובנאן למשנה, וכן מלת שבי לעולם על
נסע אדם לא על לאן ובקר לבדו כי יקרא מלקוח,
והנה הכל נשבה ביד השפן והשב לו עתה ועל כן
לא אמר הכתוב ויולדו לו שנענה בנים ושלש בנות
כבתחלה ואולי ה"א הנוספה במלת שנענה תורה
לידיעה כי חולי כן משפט הלשון להורות בידיעה
כאשר יורו עליה ה"א ופתחות הלמ"ד. וכן (בראשית
מב) עלי היו כלנה כל אלה. ועתה קרא שמות
חדשים לבנותיו כי היו עתה יפות מראה ויפות
תואר מאשר בראשונה כי כן שבחן הכתוב ולא נמלא
נשים יפות כננות חיוב. ולא אמר כן בתחלת הספר.
והוסיף לו למשנה גם בשנים זהו שאמר ויחי חיוב
אחרי זאת מאה ומ"ם שנה שהרי שטח האדם שבעים
שנה והוא חי ק"מ שנה אחרי זאת, ומח זקן ושבע
ימים בזכות שהיה לבנו שלם את ה' אלהיו צבריאותו
וחליו בעשרו ובעניו היה ירא אלהים, שהיראה עיקר
העבודה והיא מנות הלב והלב עיקר כל המלות
ועיקר

ופיקר האמונה והיחוד כענין שכתוב (דברים ד) והשנית אל לבק וגו'. וכענין שכתוב (איכה ג) נשא לבגו אל כפים אל אל בשמים :

הלבנת פנים

לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר עדה את אברהם לא עשה יבוש יעקב ולא עשה פניו יחווירו (ישעיה כט). ידוע כי ישראל זרע קדש מסוה הבשת נחון על סניהם והוא עדות להם שהם בני האבות אברהם יצחק ויעקב. וכבר העיד הכתוב במתן תורה כי מה שנגלה הקדוש ברוך הוא לישראל באותן המראות העטומות והגוראות הכל היה כדי שיחלבו ישראל במדת הניעות והבשת והוא שכתוב (שמות כ) ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם וגו' והיה לו לומר יראתו בלבבכם. ודרשו ז"ל יראתו על פניכם זו הבושה וזהו לשון על פניכם. ומפורש אמר (אבות פ"ד ה') בוש פנים לן עדן. והנה הבריות בכמה מלות הכתובות בתורה יחזיקו ויעשו מפני הבשת שאלמלא הבושה היו מתרשלין בהן ומתרשלין בעשייתן, וכאשר יגלה האדם מעל פניו לבוש הבשת הנה הוא פורק מעליו עול התורה והמורה ומאמת העול ומעול האמת והוא נקרא עול, וכענין שכתוב (נפיה ג) לא יודע עול בשם, הלא הראה הנביאים כלם יזכירו סמיד על מדה זו בהוכיחם את ישראל הוא שכתוב (ירמיה ה) גם בוש לא יבושו גם הכלם לא ידעו, והנה לשון בשם הוא לשון כולל הניעות והענוה והוא כולל ג"כ הבזיון והחרפה, הניעות והענוה הוא שנתחייב אדם שיהיה לו בשת מהקב"ה ומן הבריות, הבזיון והחרפה הוא שיתחייב אדם שיהיה זהיר שלא יבא את חברו לידי בשת שלא יביישנו לא בדבור ולא במעשה ושלא ילבין את פניו, כי כל מי שיש לו בשת מהקדוש ברוך הוא אי אפשר לו שיבא לידי בשת לעולם כי אינם באים לידי בשת אלא הרשעים החסאים שאין להם בשת מהקב"ה ועושים כל מזמתן, וכן דוד ע"ה מקללם שאמר יבושו ויטונו אחר, ואמר עוד יבשו ויחפרו מקשי נפשי ילבשו וגו', כלומר יבאו לידי הלבנה שיתביישו ממעשיהם הרעים בעולם הזה ויהי נעשים לעולם הבא, ובמדרש (תהלים ו) יבשו ויבהלו פדי עד לפחד לבא נוסל הקב"ה הצדיקים ומראה להם גיהנם ומקומות פנויים לחובו ואומר להם מקומות הללו פנויים לכם אלא אם איתם וירשעם בן עדן, וכן הרשעים נוטלין ומראה להם בן עדן ומקומות פנויים לחובו ואומר להם אלו המקומות פנויים לכם אלא אם נתחייבם וירשעם גיהנם. אמר רבי יהושע בן לוי אינו מקלל את הרשעים אלא בבושה ולא עוד אלא שכוסל להן בקללתן שואי יבשו ויבהלו עדי עד והם יורשין חלקם וחלק חבריהם בגיהנם, וזהו שאמר (ישעיה סא) אחת בשחכם משנה, וכשהוא מנרך את הצדיקים ספל להם ברכתם שלא (שם מה) לא פבושו ולא

חלמו עד עולמי עד, וכן הזכיר עוד (שם מד) אל חיראי כי לא חבושי ולא חלמי כי לא חחסירי והם יורשין חלקם וחלק הרשעים בן עדן, וזהו שאמר דוד (תהלים לח) ה' אל אבושה לעולם יבושו רשעים ידמו לשחול, וכיון שנחברר כי ההלבנה והבשת קללה במדת נריך אדם שיזכר בחבירו במדה זו שלא ילבין את פניו כי היא עבירה שהמחזיק בה הוא מאוסן שאין להם חלק לעולם הבא, וכן דרז"ל בספר הזהב (דף נח ג) שני סוגי קמיה דרב: נחמן כל המלבין פני חברו ברבים כאלו שופך דמים אמר ליה שפיר קא חמרת דחזינא ליה דחזיל סומקא ואחיה חורא אמר ליה אבוי לרב דימי במערבא במאי זחירי ספי אמר ליה באחוורי אנפין דאמר רבי חנינא הכל יורדים לגיהנם הכל סלקא דעתך אלא אימא כל היורדין לגיהנם עולין חוץ מג' שורדין ואין עולין. הבא על אשת איש והמכנה שם לחבירו והמלבין פני חברו ברבים מכנה היינו מלבין אפ"ג דדש ביה בשמיה. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן נוח לו לאדם שיבא על אשת איש ואל ילבין פני חברו מנא לן מדרש רבא, מאי דכתיב (תהלים לה) ובללעי שמחו ונאספו נאספו עלי נכים ולא ידעתי קרעו ולא דמו אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע גלוי וידוע לפניך שאלו היו מקרעין את בגדי לא היה דמי שותת ולא עוד אלא אפי' בשעה שהם יושבין ועוסקין בגנטיים ואהלות ובד' מיסות בית דין אומרים לי דוד הבא על אשת איש מיתחו במה ואני אומר להם בחנק ויש לו חלק לעוה"ב אבל המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעוה"ב אמר מר זוטרא בר סוביא ואמרי לה אמר רב חמא בר חינא אמר רבי שמעון חסידא ואמרי לה אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי נוח לו לאדם שיפיל את עלמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים מנא לן מתמר דכתיב (בראשית לח) היא מולאת וכן דרשו ז"ל בפסוק (שם מה) הוליתו כל איש מעלי אמר רבי שזאל בר נחמני בנרה גדולה הביא יוסף עלמו באותה שעה שאלמלא הרגוהו אחיו אין כל בריה יכולה להכירו ואין כל בריה הובע דמו ולמה אמר הוליתו כל איש מעלי אמר רבא חוסב שאהרג ואל חלבין פניהם ברבים. מנינו שהלבנה חני ריחה היא שהרי פעולת הרוח היא שהיא מבלבל ומהפך הדם שבסוך האיברים שבגוף ושפכו חוץ לגוף וכזאת פעולת המלבין את חברו שהיא מבלבל ומהפך הדם שבגופו ומפורר אותו ללא אלא שאינו שושכו לתוך ולכך אמרי כאלו שופך דמים ולא שופך מת. ואמר חכם א' מחכמי המחקר ההלכנה מיתה קמנה. בוא וראה כמה קשה חפא ההלבנה שאף בני שמוכיח את חברו הזהירה תורה להוכיחו בענין שלא ילבין את פניו הוא שכתוב (ויקרא יט) הוכח תוכיח את עמיתך וגו' כלומר תוכיח אותו בענין תוכחה מוסר שהוא דרך חיים והזהירה תורה בן ק"ו בלא תוכחה שיגדל עונו משוא אס ילבין את פניו. למדנו מכל זה כמה גדול ההלבנה עד שהקב"ה כשרונה לקלל את הרשעים מקללן

מקלן בהלבנה וכשהוא מברך את הצדיקים מצרכם של יבשו ושלא ילבינו פניהם הוא שאמר הנביא בכלן כה אמר ה' אל בית יעקב. הבטיח ישעיה הנביא לבני דורו שהקב"ה ייסרם בשבט אפו שהוא סנהריב מלך אשור עד שישובו בחשובה ומחוך החשובה יהיו ישראל ראויים להללה מידו ואז לא יבוש יעקב אביהם ולא יחלבנו פניו, וז"ש לא עתה יבוש יעקב וגו' כלומר לא עתה יבוש יעקב כשיעשו ישראל חשובה, כי כאשר הבנים עומדים במרדס הנה האב מתבייש לרוע מעשיהם ופניו מחלבוני, ושיעור הכחוב כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם לא עתה יבוש יעקב וגו' ומלת פדה חוזרת להקב"ה זהו פשוטו של מקרא. ובמדרש אשר פדה את אברהם בוא וראה האבות מתעטרים בבניהם אברהם נחמסר בזכות יעקב בן בנו כשהשליכו נמרוד לכבשן האש והנילו הקב"ה בזכות יעקב בן בנו הדא הוא דכתיב כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם שפדאו מכבשן האש. ולפי המדרש הזה מלת פדה החזור ליעקב, ויש לשאול וכי לא היה זכותו של אברהם כדאי להגלל מן הכבשן שהיה נריך לזכותו של יעקב בן בנו והלא זה חסרון אלל זכותו של אברהם, ונראה לומר כי אלו לא היה יעקב מזרעו קיה זה חסרון אלל כיון שהוא בן בנו והוא הענף שהיה בכחו הנה זכות כל באי כחו וכללים בזכותו והכל למעלת אברהם שהיה השרש ולהפלת זכותו. וכאלו אמר אותו זכות של יעקב שהוא נכלל בו פדאו מן הכבשן וכיון שהוא כולל זכיות של רבים ראוי הוא להגלל. בוא וראה כמה הוא קשה חסא ההלבנה שאף בני שמוכיה את חבירו הזהירה תורה להוכיחו בענין שלא ילבין פניו הוא שכתוב הוכח תוכיח את וגו' כלומר תוכיח אותו בענין שלא תשא עליו חסא והוא חסא ההלבנה ואם בענין תוכחח מוסר שהוא דרך ההי"ס הזהירה תורה כן קל וחומר בלא תוכחח שיגדל עונו מנשוא אם ילבין פניו. ודרשו במעשה תורה הגעשה על ידי רבינו הקדוש. ז' דברים הן נוח לו לאדם שלא נברא ואל יראה אותו. ימות אדם ואל ימותו בניו בחייו. ימות ואל ינסרך לבריות. ימות ואל ימות מיחה מבונה. ימות אדם ואל ישכח תלמודו. ימות ואל יתענה. ימות ואל יוסר בידי בשר ודס להשתעבד. ימות ואל ילבין פני חבירו ברבים. והנה חז"ל לקחו לשון ההלבנה ממלת יחורו שהבטיח הנביא את ישראל שלא יבוש יעקב אביהם ולא יחלבנו פניו לפי שילדיו יעשו חשובה ויכפר להם הקב"ה ויראה נפלאותיו ומעשה ידיו בהם ויחקדש שם שמים על ידיהם. זהו שאמר בפסוק השני (ישעיה כט) כי בראותו ילדיו מעשה ידיו בקרב יקדישו שמי והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יערינו:

אות וידוי וא"י

לך לנדך. חסאתי והרע בעיניך עשיתי לאען וגו' (תהלים נח). ידוע כי הוידוי מנזח עשה

שנחורה שנאמר (במדבר ה) איש או אשה כי יעשו מכל חסאת האדם למעול מעל צה' והחודו את חסאתו אשר עשו. וענין הוידוי הוא שיחודה ויאמר להקב"ה חסאתי לפניך. ודרז"ל כיון שהסא אדם והחודה ואמר חסאתי שוב אין מלאך רשאי ליגע בו שנאמר (שם כב) ויאמר בלעם אל מלאך ה' חסאתי כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי בדרך. וכן מצינו בישראל כשהסאו בהנחת דבה על המן החודו ואמרו (דברים כח) חסאתנו כי דברנו צה' ונך ומיד מחל להם הקב"ה ומשה החפלל עליהם שנאמר (שם) ויחפלל משה בעד העם. ואפילו ברשעים הוידוי מכפר וכיון שקבלו דינם והחודו זוכין לחיי העוה"ב שכן מצינו בעין שהחודה ואמר (יהושע ז) חמנה חכבי חסאתי לה' אלהי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי. ותכף שהחודה אמר לו יהושע (שם) מה עכרתנו יערכך ה' היום הזה ודרשו ז"ל היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעוה"ב. ואין נריך לומר בישראל שאפי' באומות העולם הוידוי מכפר. והוא שמצינו אדני בזק מלך גדול ממלכי כנען והיו שבעים מלכים מקוללים בהונות ידיהם ורגליהם מלקטים תחת שולחנו. כיון שהחודה והזכיר את השם נחמסר לו והוא שכתוב בתחלת שופטים (שופטים ח) וימלאו את אדני בזק בזק וילחמו בו ויכו את הכנעני והפריזי ויכו את אדני בזק וירדפו אחריו ויחמוזו אותו ויקלצו את בהונות ידיו ורגליו. ויאמר אדני בזק שבעים מלכים בהונות ידיהם ורגליהם מקוללים היו מלקטים תחת שולחתי כאשר עשיתי כן שלם לי אלהים ויביאוהו ירושלים וימת שם, מה ענין שהזכיר הכתוב מיחתו בירושלים אלא ללמדך שכיון שהחודה והזכיר את השם יתברך בוידוי היתה מיחתו כפרה אחר שקבל דיט במדה כנגד מדה:

ומעיקרי החשובה הוא וידוי דברים, זה שיחחרט אדם בלבו ויחודה בפיו ולכך אמלא בפר'

הקרבנות שאמר הכתוב (שמות כט) וזה הדבר אשר תעשה להם לקח פר אחד, היה לו לומר וזה אשר תעשה להם כשם שאמר בסמוך (שם) וזה אשר תעשה על המזבח אבל הוסיף מלת הדבר לפי שהיה פרשם הקרבנות ורמו לפחד כי מי שאין לו קרבן יביא דברים ויחמסר לו. וכן אמר הנביא (הושע יד) קמו עמכם דברים ושוב אל ה' וגו', ציאר כי עיקר החשובה הוא וידוי דברים לא ינסרך לפרוח אחר קרבן אלא דברים בלבד יהיה במקום קרבן, וזה (שם) וגשלמה פרים שפסיתו. יסחייב אדם שיחודה על כל עון ועון שהוא עושה שכך אמרה תורה בפרשת הקרבנות ויהיה כי יאשם לאחח מאלה וכתובה אשר חסא עליה, מכאן דרז"ל ואמרו כל חסאת פעונה וידוי וזה לשון לאחח מאלה. קשה עגשו של אדם כשאינו מתודה על פונותיו שיש לו ידיעה בהם שפעאן בין בשוגג בין במזיד. ואין נריך לומר אותן שידע בהן אלא אפילו שלא ידע בו כלל קשה עגשו מפני שלא החודה בהם וזהו שאמרה תורה בפרשת קרבנות (שם ד) או הודע עליו חסאתו אשר חסא והביא קרבנו

קרבתו שפירח עזים תמימה נקבה על הסאתו אשר
 חסא . והזכיר אחריו וסמך את ידו על ראש השעיר
 הרי שחייבו הכתוב קרבן על אותו חסא שידע בו
 ויקרא שם הקרבן חסאת וכאשר חסא ולא ידע בו כלל
 חייבו הכתוב קרבן וקראו חסא . ויש לתמוה ע"ז כי
 לשון חסאת מלשון שגגה ולשון חסא מלשון שמתה
 להורות שחוסא חסא בדבר שראוי להיות שם בו .
 וא"כ איך יאמר הכתוב בלא הודע יותר מהודע שיקרא
 קרבן של הודע חסאת וקרבן של לא הודע חסא
 ועוד שקרבן הודע שפירח עזים וקרבן של לא הודע
 הוא איל שדמיו מרובין יוחל . אבל הסעם בזה מפני
 שהחוסא הודע לו הוא דואג ומאסער עליו והדאגה
 על החסא הוא מזבח כפרה ומין אחד ממיני התשובה
 כענין שאמר דוד ע"ה (תהלים לו) כי עוני אני
 אדאג מחסאתי . אבל זה שחסא ולא הודע לו לא דאג
 ולא נאסער ולא התודה בו ולפיכך ראוי שתהמיר
 בו התורה יותר , ולכך נקרא החוסא חסא והוא
 שאמר והוא לא ידע ואשם ונקרא קרבנו חסא הוא
 שאמר (ויקרא ח) חסא הוא חסא חסא לה' , יאמר
 חסא הוא קרבנו של זה חסא חסא כשלא נודע לו
 שחסא שלא דאג ולא נאסער עליו לה' הודע
 הנסחרות ולפי שאין ידיעה בחסא זה כי חסא לה'
 לכך הזכיר בו חסא חסא לה' . וכענין שדרשו ז"ל
 בשעיר של ראש חדש שנאמר בו (במדבר כח) חסאת
 לה' חסא שאין מכיר בו אלא ה' והא למדת כמה
 קשה עונש החוסא בשאינו מתודה על חסאו הודע
 לו כי אף בחסא שלא נודע לו כלל מעולם החמירה
 תורה לפי שלא התודה בו . ועל כן היה דוד המלך
 ע"ה מתודה להקב"ה ואמר לו (תהלים נח) לך לבדך
 חסאתי וגו' היה מתודה על חסאו הודע לו , ואע"פ
 שנמחל לו מלינו שנפגש עליו בג' פורעניות והוא
 שדרשו בפרק חלק (דף קז) ששה חדשים נאסרע דוד
 ונסחלקה שכינה ממנו ופירשו ממנו סנהדרין ,
 נאסרע דכתיב (תהלים נח) חסאתי באזוב ואספר
 וגו' , נסחלקה ממנו שכינה דכתיב (שם) השיבה לי
 ששון ישעך , פירשו ממנו סנהדרין דכתיב (שם ק"ט)
 ישובו לי יראיך . ושם שואל בגמ' הני ו' חדשים מנא
 לן דכתיב (ד"ה כס) והימים אשר מלך דוד על
 ישראל ארבעים שנה בחברון מלך שבע שנים
 ובירושלים מלך שלשים ושש שנים וכתיב (שמואל ב
 ה) בחברון מלך על יהודה שבע שנים וששה חדשים
 אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מחול לי על אותו עון
 אמר לו מחול לך אמר לו עשה עמי אות לסובה ויראו
 שונאי ויבשו אמר לו בחייך איני מודיע אבל בחיי
 שלמה בן אימי מודיע בשעה שגנה שלמה ציהמ"ק
 בקש להכניס ארון בנית קדשי הקדשים דבקו השערים
 זה בזה אמר כ"ד רגעות ולא נענה אמר (תהלים כד)
 שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם רהוב בתריה
 למבלצייה כיון שאמר (דברי הימים ב ז) ה' אלהים
 זכרה לחסדי דוד עבדך אל חשב פני משיתך מיד
 נענה באותה שעה ונפכו פני שונאי דוד כשולי
 קדרה וידעו כל ישראל שמתל לו הקב"ה על אותו עון :

וידרשו רז"ל (שבת פ"ב דף ל"ב) חלה אדם ונטה
 למות אומרים לו התודה שכן דרך כל המומחין
 מתודין שהרבה החודו ולא מהו והרבה לא החודו
 ומהו והרבה מהלכים בשוק ומתודין ושמה בזכות
 שמתודה תחיה , וכן דרשו בסיפרא ואשמה הנפש
 ההיא זה ציין אב לכל המתים שפעונים וידוי , אם
 היה יכול להתודות בפיו יתודה ואם אינו יכול
 להתודות בפיו יתודה בלבו ובלבד שחא דעתו
 מיושבת עליו , ועוד דרשו ז"ל שאומרים לו אם הוא
 נושא באחרים או אחרים נושין בו או הפקיד אל
 אחרים או אחרים הפקידו אליו . וכן מלינו צבני
 קרח שלא היו יכולין להתודות בפיהם . והתודו בלבם
 ונתקבלו וינא מהן שלשלת גדולה שהיו משוררים
 במקדש ומהן היה שמואל הנביא ששקלו הכהוב כמשה
 ואהרן שנאמר (תהלים נט) משה ואהרן צבחנו
 ושמואל בקוראי שמו , וכן אמרו במדרש תהלים
 (שם מה) למנחת על שפנים לבני קרה רחם לבי דבר
 טוב מי שאינו יכול להתודות בפיו יתודה בלבו שכן
 בני קרה לא היו יכולין להתודות בפיהם לפי שהיו
 רואים שאלו פחות תחתיהם ואש מלהטת עליהם ולא
 היו יכולין להתודות בפיהם והתודו בלבם שנה' רחם
 לבי דבר טוב וקבלם הקב"ה , ולמה רחם לשון יהוד
 והלא שלשה היו ללמדך ששלשם שוים בלב א' ומה
 שכיון זה כיון זה , אומר אני מעשי למלך אה רחיבה
 למה חמירה ואם חמירה למה רחיבה אלא כך אמרו
 אם בלבבנו רחשנו כבר אמרנו מעשינו להקב"ה ולא
 היה להם פנאי לומר בשפתותיהם ואמרו בלבם :
 דרשו ז"ל במס' יומא (פ"ד דף פו ב) עבירות
 שהתודה עליהם יום הכפורים זה לא יתודה
 עליהן יום הכפורים אחר , ואם שנה בהן לריך
 שיתודה עליהן ואם לא שנה בהן והתודה עליהן
 עליו הכתוב אומר (משלי כ) ככלב שב על קיאו כסיל
 שונה באולחו ר' אליעזר בן יעקב אומר כל שכן הרי
 זה משוכח דכתיב (תהלים נח) כי פשעי אני אדע
 וחסאתי נגדי תמיד . אלא מה אני מקיים ככלב שב על
 קיאו כדרך הונא דאמר רב הונא כיון שעבר אדם
 עבירה ושנה בה הותרה לו . הותרה לו סלקא דעתך
 אלא אימא נעשים לו כהיתר . ולריך שיפרוס את ההסא
 שנאמר (שמות לב) ויעש להם אלהי זהב דברי רבי
 יהודה בן בבא . רבי עקיבא אומר אינו לריך . אלא
 מה אני מקיים ויעשו להם אלהי זהב כדברי ינאי
 דא"ר ינאי אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בשביל
 כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די
 גרמת להם לעשות אלהי זהב . ובפרק סדר תעניות
 (דף יו) חנו רצון אדם שיש בו עבירה ומתודה ואינו
 חוזר בה למה הוא דומה לאדם שחופש שרץ בידו
 שאפילו סובל בכל תימות שנעולם לא עלמה לו סבילה
 זרקו מידו עלמה לו סבילה שנאמר (משלי כח) ומודה
 יפוצ ירוחם . ואומר (איכה ג) נשא לבבנו אל כפיה
 וגו' : צריך אדם שיבכה כשהוא מתודה לפי
 שהדמעה מסיקרי התשובה , ואמרו רז"ל (ב"ב פ"ב
 דף נט) כל השערים נעלו ושערי דמעה לא נעלו

שכן אמר דוד (תהלים לט) שמעה תפילתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי אל חרש, ואמר עוד (שם קיט) סלגי מים ירדו עיני, ומלינו בחסלתו של חזקיה (ישעיה לח) ויבך חזקיהו ככי גדול, ומתוך שהוא בוכה הוא נכנע ולבו מסכים אל החרטה שמתחרט על כל חסא ועון שעשה והוא מואם חיי העוה"ז ומתנחם על עפר ואשר. ומתוך כך וידויו מקובל והקב"ה נוסל אותן דמעות ומניחן בבית גזויו שנאמר (תהלים נו) שימה דמעתי בגאדך וגו', כיון שהשתדל אדם במדה החשובה והחזיק בה לעשות אותה בכל משפטיה ובכל הקוחיה ואחרי כן התודה הנה הוא בטוח שכל עונותיו נמחלין. אמנם לריך עוד לבקש יחמים מאת ה"י שיהיה רלונו דבק בו כמו שהיה עד שלא חטא, כי העבד החוטא לפני מלך בשר ודם פעמים רבות ומחל לו הנה הוא בטוח במחילה זו שלא יענישונו אבל עדיין הוא לריך שימשיך המלך חנו אליו שיהיה רלונו דבק בו ושיעשה עמו טובה, אף כי המלך ה' אשר נידו נפש כל חי שהאדם לריך שיבקש אחר החשובה והידויו רלונו וחנו ית' כי בזה תושע נפשו השושה עולמים. וכן מלינו בדוד שהיה מבקש לפני הקב"ה הארת פנים אחר גמר החשובה והוא אמרו (תהלים ס) ה' אלהים לבאות השיבנו האר פניך ונושעה :

אות זנות זי"ן

הלב והעין

מאור עינים ישמח לב שמועה טובה חדשן עלם (משלי טו). יבאר הכתוב הזה מעלת החוש על חברו כן וידוע כי כפי מה שנגדל מעלת החוש על חברו כן יגדל חיוב האדם שיעבוד בו את ה"י, כי בידוע שהגוף היכל הגפש שוכנת בתוכו כמלך בהיכלו ומרחפת על הגוף גם כן וזה כדמיון הבורא ית' שהוא בתוך העולם וחזן לעולם כי הוא מקום עולמו ואין עולמו מקומו. ומגלגלות יצירת האדם שמתח בהיכל הזה חמשה שטרים אל העולם והפקיד על השטרים ההם חמשה שוערים מעבדיו הנאמנים. השטרים הם כלי החושים ואלה הן העינים. והאזנים. והאף. והלשון. והידיים. השוערים הם החושים המשתמשין בהן. ואלו הן חוש הראות. וחוש השמע וחוש הריח וחוש הטעם. וחוש המישוש. אשר בהם שלימות ההיכל ומעלתו והמלך שלמה שבח את עצמו בהן. הוא שאמר (קהלת ב) כי מי יאכל ומי יחוש חזן ממני. כי לא היה מלך לפניו ואחריו בהשגת חטונג החושים כעוהו וכענין שאמר (שם) וכל אשר שאלו עיני לא אללתי מהם. מעלת הראות גדולה ואמנם מעלת השמע גדולה יותר כי כח השמע הוא יותר זך ודק מכה הראות, וזה שאמרו ז"ל (ב"ק פח פה ב) סימא עינו עתן לו דמי עינו. חרשו נותן לו דמי כולו. וכן פנינו בהקב"ה שהקדים חוש השמע לחוש הראות הוא שאמר או חרש או שקח או עור. ויהיה ביאור

הכתוב לפי זה שמועה טובה חדשן עלם מלבד שבת השמועה טובה משמחת את הלב כמאור העין עוד יגיע ממנה תועלת אחרת שהיא מדשנת את הגוף, והזכיר עלם לפי שהעלמות יסודות הגוף, וכן מלינו במשה רבינו שהזהיר לישראל בשחיהן והקדים שמיעה לראיה אמר (דברים ו) שמע ישראל ואחר כך אמר (שם יא) ראה אנכי נתן לפניכם. וכן ישעיה חקדים השמיעה ואמר (ישע' לג) חוסם אזנו משמוע דמים ועולם עיניו מראות ברע. החושים הנכבדים הללו בלן הם באבר הראשון שהוא מבחר מקומות הגוף ועליונו מלבד חוש המישוש שהוא מיוחד לידים ומחפסע בכל הגוף וגם בראש ואינו כי אם בהרגשת דבקות גוף בגוף, והחושים הללו ג' מהם רוחניים חוש הראות וחוש השמע וחוש הריח. ושנים מהם גופניים והם חוש הטעם וחוש המישוש. וחייבה החכמה להיותם כן כדי ללמד כי הכונה בבריאת האדם להיות חלק השכל רב ומתגבר על חלק הגוף. ומרוב מעלת ג' החושים רוחניים הללו חמלא שייחם אותן הכתוב אל השי"ת והוא שאמר (שמות ג) וירא ה' כי סר לראות. (דברים ח) וישמע ה' את קול דבריכם. (בראשית ח) וירח ה' את ריח הניחוח. ובשני חושים הנשארים שהם גופניים לא מלינו אותם מיוחדים לשם יתברך כי לא חמלא ויטעם ה' וימשש ה'. וה' חושים הללו אנו משתמשין בכל פעולותינו ועניינינו ומסכימין עליהם עם השכל הנסוע בנו ואין אנו רשאים ליהנות באחד מהן בלא ברכה. וכן אמרו ז"ל (ברכות פ"ד לה ב) כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאלו גזל להקב"ה ולכנסת ישראל שנאמר (משלי כח) גזל אביו ואמו וגו'. חוש הראות מלינו הרבה דברים שתקמו רז"ל לברך על חוש הראות והם (הרואה דף מס ב') הרואה חמה בתקופתה לבנה בחידושה והרואה חברו לאחר י"ב חדש והרואה את הים הגדול והאי מאן דנסיק ביומי דניסן וחזא אלני דמלכלבי בכל אלו חייב לברך, ומזה תקנו לנו ז"ל ברכה יוצר המאורות לאמרה בכל יום לפי שהשמש מתחדש וזורח בכל יום ומי שבנה בית חדש וקנה כלים חדשים שנתחייב לברך שהחיינו הכל נמשך אחר חוש הראות. חוש השמע גם בזה תקנו רז"ל לברך והוא שאמרו על שמועה טובה מברך הטוב והמטיב. ועל שמועה רעה מברך ברוך דיין האמת. חוש הריח גם בזה תקנו לנו רז"ל לברך על ריח טוב. על הפירות. כגון האחרוב והחשוח ברוך שנתן ריח טוב בפירות. ועל העשבים הטובים כגון חבנלת שקורין רוח"א בורא עשבי בשמים. ועל ההדס בורא עשבי בשמים. ועל המור והוא המוסק"א בורא מיני בשמים, חוש הטעם גם בזה תקנו לנו ברכות אם הוא פרי האילן בורא פרי העץ. ואם הוא פרי האדמה מן הקרקע בלא אילן בורא פרי האדמה. ואם גדולו מן הקרקע ואינו פרי כגון ירקות מברך שהכל, חוש המישוש לא תקנו ברכה בזה לפי שאין לחוש הזה חלק בשכל כי כלו גופני השך השכל ועל כן לא תקנו לברך אלא על פעולות החושים שיש לשכל חלק בהם :

ונריך

וצריך חמה לדעת כי כל מעשיו של אדם בין המלות בין העצירות כולם נעשים ונגמרים עם חמשה חושים הללו, ונלפוינו להמשך אחריהן במעשה המלות והזהרנו לקשור ולחפור אותם במעשה העצירות, חוש הראות נתחלק לב' חלקי' טוב ורע, החלק הטוב הוא שנלפוינו להסתכל ביצירות השי"ת אשר יצר בעולמו כדי להחזיקן מזה מעלנו ויכלתו. וכן אמר דוד כי אראה שמיך מעשה אלצעותיך ירח וכוכבים אשר כוונת. וכתיב (שם יט) השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו וכו'. וכן אמר ישעיה ע"ה (ישעיה פ) שאלו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה וגו'. נלפוינו להסתכל בהם ולהחזיקן שהם שלוחים מאחו ית' ואין כחם רק מכחו ומכח עצמם לא ייטיבו ולא ירעו, והזהרנו מן ההפך (דברים ד) ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש והירח וגו'. נלפוינו להסתכל בדבר שיש בו תועלת לנוף ולנפש, והזהרנו מלהסתכל בעריו, וכענין שאמרו רז"ל (ע"ז פ"ק דף כ) לא יסתכל אדם לא בשוף ולא בעופה נכפה שזוקקים זה לזה ולא בנגדי אשה השפוחים על הכותל משום שגא' (דברים כג) ונשמרת מכל דבר רע. כל שכן שאין לו להסתכל בפני אשה, ודרשו רז"ל כל המסתכל בפני אשה עובר משום (ויקרא יט) אל תפנו אל האלילים, וכן דרשו רז"ל ליבא ועינא חרי סרסורי דחשאה אינון וזהו שכתוב (במדבר פו) ולא תאורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וגו' :

כל מי שהולך אחר לבו ופיניו בענין האיפור יקראנו הכתוב זונה כי הוא מגביר את יצרו וחוסא כבא אל אשה זונה. ומה אמר איוב (איוב לא) ברים כרתי לעיני ומה אחטוק וגו'. אפי' בהבנת לב כלו' אפי' במחשבה, ומה שהזכיר בחולה קל וחומר לאשת איש ומה אמר (ישעיה לג) ועוצ עיניו מראות ברע. ועל זה אמר שלמה ע"ה (משלי ד) עיניך לנכח יביטו וגו'. חוש השפספס מתחלק גם כן לב' חלקים טוב ורע, החלק הטוב נלפוינו לשמוע דברי תורה ולשמוע פוסק החכמים וזהו שאמר שלמה (שם כב) הם אונק ושמע דברי חכמים וכתיב (שם פו) חזן שומעת סוכת חיים, החלק הרע שמיעת דברי רכילות ולשון הרע ומה אמר ישעיה (ישעיה לג) אופס אנון משמוע דמים, והוא הדין שאסור לשמוע מיני הזמר והגינות והשחוק שכל זה אסור מדין החורה מפני שבע הבשר קל להתפתות בענינים אלו ומסרדיים האדם מן החורה והמלות ומלעשות הפעולות הרטויות והנחמרות. חוש הריח גם כן שני חלקים טוב ורע. החלק הטוב הריח הטוב בענין המלואה, וכמו שתקנו רבותינו ז"ל צטטן הבדלה בורא עני בשמים, וכענין שאמרו לברך על המונח שהיה מנהגם לדשן עצמם על השלחן בריח הטוב בענין המלואה. וכמו שתקנו רז"ל כדי שיברך המברך את השי"ת מתוך הגאח הריח שהנפש נהנית ממנו, וכן דרשו רז"ל (ברכות פח דף נג ב) והתקדשתם אלו שיש ראשוניים והייחס קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש זה שמן ערב אפי' ה' אלהיכם וזו ברכה. החלק הרע הריח הטוב

בעצירה כגון ריח של ע"ז שהזהרנו ליהנות ממנו. חוש השפספס ג"כ שני חלקים טוב ורע. החלק הטוב הוא שנלפוינו לאכול מזה כליל הפסח ולברך עליה, וכן כליל סוכות לאכול מזים בסוכה כלילה הראשון מגזירה שזה חמשה עשר חמשה עשר. וכלל בחוש זה שיאכל אדם מה שיחלוה מן המותר לקיים גופו וכענין שכתוב (משלי יג) לדיק אוכל לשובע נפשו. והחלק הרע שהזהרנו מלאכול המאכלים האסורים, ונוסף גם הוא עוד על האסורים שלא נמשך אחר המותר בפתירות מחריו גופו ונפשו ואיכו דאפסיד אנפשיה, וכן אמר שלמה (שם ו) משחית נפשו הוא יעשנה, והזהיר עוד (שם כג) אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו, ואמר עוד (שם כ) לן היין הומה שכר כל שוגה בו לא יחכם. ביאר הכתוב כי היין מוליד שלשה עניינים, דברי לינות זה לן היין כלומר איש היין ואף אם לא ידבר לינות יהיה הומה כלומר ירבה לדבר ריבוי דברים וכל שכן שאי אפשר לקבל חכמה לעולם. ודרשו רז"ל שלשה דברים הן מעוסן יפה ורובן קשה ואלו הן יין תשמים ושינה. חוש המישוש גם כן שני חלקים טוב ורע והחוש הזה מיוחד לידים. החלק הטוב שישהמש בהן במלאכתו וכן דרשו רז"ל (ברכות פ"ק דף ח) גדול הנהגה מיגיעו יוחר מירח שמים דבירח שמים כסיב (חללי' קיב) אשרי איש ירא את ה' ובהנהגה מיגיעו כתיב (שם קכח) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב. ונלפוינו מן התורה שיפתח אדם את ידיו במתן הנדקה לפני שנאמר (דברים פו) פתוח תפתח את ידך לו, וכן אמר שלמה (שם לא) כפה פרשה לפני. ואמר עוד (משלי כח) מתן בסתר יכפה אף ושחד בחיק חמס עזה. ביאר הכתוב כי הנותן בסתר זה מבטל האף וזה מביא חמה. והחלק הרע שהזהרנו לאסור הידים בלא יגע אדם בדבר אסור כגון באשמו נדה אפילו באצבע קטנה, וכן שלא יגע במה שאינו שלו. ושימנע עצמו מן האונאה והגזל ומליקח שומד. וכן אמר הגביא (ישעיה לג) נופר כסיו מתמוך בשחד. בכלל חוש המישוש המיוחד לידים, הרגלים, והוא גם כן שני חלקים החלק הטוב הוא שנלפוינו לרוץ לדבר מלוא שנאמר (הושע יח) אחרי ה' ילכו כארצה ישאג וכתיב (שם ו) ונדעה ונדפסה, נתחייב אדם מן הכתובים הללו שירון לכל דבר מלוא לבית הכנסת, לבית המדרש, ללוות את הפסח, לבית הקברות, לחברת החכמים, וכענין שאמר הכתוב (משלי יג) הולך את חכמים יחכם, לכל דברים אלו יסתייב לרוץ וללכת אפילו למרחוק ואין צריך לומר אל מקום קרוב. וכענין שכתוב (חללים לד) בקש שלום ורדפוהו פירוש בקש שלום בחוק העיר ורדפוהו מחוק לעיר אפילו למרחוק. והחלק הרע הוא שהזהרנו שלא ילך לדבר עבירה שכל מי שמשחמש ברגליו לדבר עבירה עליו הכתוב אומר (משלי יט) ואין ברגלים חוסא וכתיב (יהס ח) רגליה יורדות מות. ולכן הזהרנו בפעולת הרגלים שלא ללכת בחברת הרשעים ולכן

אמר

אמר דוד (תהלים א) אשרי האיש אשר לא הלך בעלמ
 רשעים, ואמר שלמה (משלי א) בני אל חלך בדרך
 אתם מנע רגלך מנתיבות, וכן כתוב על פעולת הרגלים
 (תהלים מט) עון עקבי יסבני, הא למדת שחייב אדם
 להשתמש בחושיו במעשה המצוות ולאסור ולקשור אותם
 במעשה העבירות שהרי קיום התורה כלה וביטולה
 גלויין במעשה חושין הללו, כי על כן היו חמשה כנגד
 חמשה תומשי תורה וכנגד חמשה פעמים אור שבס'
 בראשית. כי תבנית האדם ואלמו בכל האיברים שבו
 המיוחדים והכסולים ובכללם השערים אשר נתמנו
 עליהם השוערים הכל דוגמא וליור לענין מכוון של
 מעלה. ומפני שחמשה חושין הללו הנמלאים בראש הם
 שלמות הגוף שהוא היכול לנפש והכלית מעלתו והם
 כנגד חמשה אורים של מעלה על כן נינה הכתוב
 לע"ז בחסרון כי כעין שהיא חסרה ממעלת החושים
 ומשלמותה מה כחה וגבורתה להושיע ומה יאמרו
 לאלהיהם בעת צרתם קומה והושיענו. והוא שהזכיר
 משה רבינו הארבעה ואמר (דברים ד) אשר לא
 ישמעון ולא יראון ולא יאכלון ולא יריחון. ובא דוד
 והזכיר ה' ואמר (תהלים קטו) ידיהם ולא ימישון:
 ואמר חכמי המחקר כי מנסלחות חכמה היעירה
 באדם היו חמשה חושים הללו בהשגחה
 עליונה ועל סידור נסלא, כי כח המישוש מחפש
 בכל הגוף, וחוש הריח מחפש חוץ לגוף, וחוש
 השמע מחפש יותר מן הריח כפי מה שיצטרך לו
 האדם יותר, וחוש הראות מחפש יותר מן השמע כי
 האדם יצטרך לו יותר. והנה זה ענין גדול יותר
 למסתכל בו מורה על שלימות האדם בהמשגת חושיו כי
 מעשה אלהים המה והכל עשוי בהשגחה חכם לב
 ואמין כח בעלה ופלאה וחכמה מפוארה, וע"ז אמר
 שלמה ע"ה (משלי פו) מאור עינים ישמח לב ושמועה
 פוצה חדשן עלם, הזכיר מן ה' חושים שנים מהם
 והם עיקר פעולותיו של אדם אלל השכל וקנין החכמה
 כי אי אפשר לו לאדם לקנות החכמה מבלעדי הראיה
 והשמיעה. ואף על פי שהוכחנו למעלה שהשמע דק
 יותר מן הראות הקדי' שלמה הראות בכאן וכיוון בזה
 כוונה לאה אמנו שקראה שם הזכור ראובן על שם
 הראיה ושם השני שמעון על שם השמיעה. וכך תמצאם
 מסודרין מפי הגבורה שאמר (שמות ד) או חרש ואח"כ
 או עור וכ"ז כוונה אחת למתבונן בו כי הסידור הזה
 הוא סידור ה"א וא"י באותיות השם הנכבד והגורא:

אות חנופה חי"ת

אומר לרשע לדיק אתה יקבוה עמים יזעמוהו
 לאומים (משלי כג). יזהיר שלמה ע"ה
 בכתוב הזה על מדת החנופה כדי להמאים אותה
 בעיני הנביות כי מי שהוא חנף מחרוב את כל
 העולם כולו, ובעון החנופה התבואה מתמעפת בעולם
 והוא שדרשו ז"ל (ישעיה כד) והארץ חנופה תחת
 יושביה. אמר רבי יצחק את סבר מחנפא לה והיא
 מחנפא לך מראה לך קמה ואין מראה לך פרימה.
 למה כי עברו תורות עברו שתי תורות תורה שכתב
 תורה שבעל פה. חלפו חק חלפו חקן של מעשרות,

הסרו צרית עולם הסרו צריתן של חנוה. ולפי פשוטו
 כי עברו תורות תורות החלויות בארץ כגון לקט שכחה
 ופאה שמיסין ויובלות. חלפו חק שמפת הארץ שכתוב
 בה (ויקרא כה) ועשיהם את חקותי ואת משפטי משמרו.
 וידוע כי החקף קשה יותר מן העובד כו"ס בארבע
 עיניים. האחד כי עובד כו"ס אינו נזהר ע"י נביא
 שיברר אללו הפסד מחשבתו באותות ובמופתים אבל
 המחניף בתורת השם יתעלה יש עליו פענה כמה שקיבל
 עליו מן המלואה בעבודת השם יתעלה והאזהרה
 מעבוד זולתו. השני כי עובד כו"ס הוא עובד מי
 שאינו ממרה אותו אבל החוקף עובד אף למי שממרה
 אותו. והשלישי כי עובד כוכבים ומזלות הפ"ז
 ההוא לבדו הוא הנעבד שלו והחקף הוא עובד לכל
 הצריות ואין תכלית לנעבדים שלו. והרביעי כי
 עובד כו"ס אין עניינו נסתר מבני אדם והם נשמרים
 ממנו מפני פרכוסם כפרנותו: בשם יצחקך אבל החקף
 אין כפרותו נראה ואין בני אדם נשמרים ממנו והם
 בוסחים בו ויתכן לו להזיקם מה שלא יתכן לזולתו.
 דבר מפורסם הוא כי מי שהוא חנף הוא מורד
 בהקב"ה שהרי העבד היודע אלוני ומניח אותו ועובד
 זולתו הרי הוא מורד בו וכן החקף כיון שהוא עובד
 את הצריות הרי הוא מניח להקב"ה ומורד בו. בוא
 וראה כמה גדול כח עבירה זו שלא נתחייבו שונאיהם
 של ישראל כליה אלא בשביל שהנפשו לו לאגריפס המלך,
 והוא שדרשו ז"ל במסכת סוטה בפ' אלו נאמרין (דף
 מא) כשהגיע אגריפס לאותו פסוק (דברים יז) שום
 חשים עליך מלך מקרב אחיך חשים עליך מלך לא
 תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא מאחיך הוא מיד
 זלגו עיניו דמעוט אמרו לו אל הירא אגריפס אחינו
 אסה. ושם אמרו משמיה דרבי נתן אמרו באותה
 שעה נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה שחנפו לו
 לאגריפס. ושם עוד במסכת סוטה ארבעה כחות
 אינן מקבלות פני שכינה ואלו הן כח לנים כח הנשים
 כח שקרים כח מספרי לשון הרע. כח לנים שנאמר
 (הושע ו) משך ידו את לונאים. כח הנשים שנאמר
 (איוב יג) כי לא לפני חנף יבא. כח שקרים שנאמר
 (תהלים קא) דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. כח
 מספרי לשון הרע שנא' (תהלים ה) כי לא אל חסן
 רשע אסה לא יגורך רע. ועל זה הזהיר שלמה
 בכאן אומר לרשע לדיק אתה ומשנח מעשיו הרעים
 ראויים הצריות שיקללו אותו מפני שהוא תועבת ה'
 וכן הזהיר (משלי יז) מלדיק רשע ומרשיע לדיק
 וגו', ודרשו רז"ל (סוטה פ"ז דף מא ב) כל אדם שיש
 בו חטפה אפילו עוברין שבמעשי אמן מקללן אותו
 שנא' יזעמוהו לאומים ואין לאום אלא עובדים שנאמר
 (בראשית כה) ולא יס מלאום וגו', והזכיר שלמה ע"ה
 (משלי יא) בפה חנף ישחית רעהו והיאך הוא משחית
 אותו כשהוא משנח מעשיו הרעים ואומר לו טובים
 הם אז הוא חוזר ומחמיד עליהם (שם) ובדעת לדיקים
 יחללו מן החוקף שהזכיר כי הדיקים לא יתעו בעלמם
 שיחגאו כשהצריות מהללים אותם, וכן דרשו רז"ל
 הוי לדיק ואל תהי רשע ואפילו אם יאמרו לך כל
 העולם

סעולם כלו לדיק אמה היו בעיניך כרשע, דרז"ל (סוטה ס"ז לא ב) כל המחניף לרשע לסוף טפל בידו ואם אינו נוטל בידו נוטל בידו או ביד בן צנו שנאמר (ירמיה כח) ויאמר ירמיה אמן כן יעשה ה' היה ירמיה מתנבא על הכלים הנוחרים צבלה יוצאו ושמה יהיו וחנוניה בן עזור היה מתנבא שהכלים שלקה נבוכדנצר בעוד שנחיים ימים יושב וכל שכן שלא יקח הנוחרים, והיה ירמיה יודע כי שקר צפי חנוניה והחניף לו שלא החזירו מדבריו ואמר אמן כן יעשה ה' ולבסוף נפל ביד ירמיה בן שלמיה בן חנוניה שנאמר (ירמיה לו) ויתפוש את ירמיה הגביא. ועל מדה זו ירמיה הגביא מוכיח לישראל שהיו מסניפים והיו באים לביהמ"ק ומשתחווים עם ומלד אחר היו עושים כמה עבירות והיו אומרים שבית המקדש יגן עליהם והוא שאמר (שם ז) היטיבו דרכיכם ומעלליכם ואשכנח אתכם במקום הזה אל סבטחו לכם אל דברי השקר לאמר היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה כ"א היטב היטיבו את דרכיכם ומעלליכם אם עשו מעשו משפט בין איש ובין רעהו גר יתום וחלמנה לא תעשו ודם נקי אל תשפכו במקום הזה. ובחייב (שם) הנה אתם בוסחים לכם על דברי השקר לבלתי הועיל הגטב רעוה וגאוף והשבע לשקר וקטר לבטל וגו' ובאתם ושמדתם לפני צבית הזה אשר נקרא שמי עליו זמרתם נללנו למען עשות את כל החופנות האלה. המערת פריצים היה הבית הזה אשר נקרא שמי עליו בעיניכם, יאמר בשאתם אומרים היכל ה' שאתם משתחווים עם ובאים עם ג' פעמים בשנה אין זה אלא דברי שקר שאתם בוסחים בהם ועל כן הזכיר היכל ה' ג' פעמים וכן חרנס יונתן לא חרנטון לכו על פתגמי נביאיה שיקרא דאמרין קדם היכלא דיי אחון סגדין ג' זמנין בשתא אחון מתחזן קדמוהי. ויש מפרשים היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה כלומר ג' הם חולם ודביר והיכל לא יחריב שלשתם על עונות העם ולא יתן כבודו להשחית, והוא משיב להם (שם כב) ארץ ארץ ארץ כל ארץ אתם חוסאים ובוסחים על דברי השקר: ודר"ש ז"ל באיכה רבתי (איכה ח) היו שריה כחילים, למה נחשלו ישראל כחילים ל' סימון אמר מה חילים הללו בשעת שרב הוסכין פניהם אלו מאלו כך היו גדולי ישראל רואין דבר עבירה ואפסכים פניהם ממנו אמר להם חבא שמה ואני חשפה לכם ק, אמרו רז"ל (יומא פ"ח דף טו) מפרסמין את החנופים מפני חלול השם שנאמר (יחזקאל כג) ובשוב לדיק מזדקתו ועשה עול ונחתי מבשול לפניו ות"י ואתן פרסום קדמוהי. וכיון שהקב"ה מפרסמו מטה עלינו לעשות כן וכיון שהבריות מחזיקין אותו באדם כשר והוא רשע מותר לפרסמו ולהודיע מעשיו ולמדנו זה מדואג האדומי שהיה ראש לסנהדרין שנאמר (שמואל א כא) אביר הרועים אשר לשאול ובשביל שהיה בו לשון הרע אף על פי שהיה בו תורה הכתוב פרסמו כדי להודיע מעשיו לבריות שנאמר (תהלים כג) צבא דואג האדומי ויגד לשאול ויאמר לו בא דוד אל בית אחימלך, ולמה נקרא שמו

אדומי על שם עירו שהיא אדום. ובמדרש תהלים למה נקרא שמו אדומי שהיה מאדים פני דוד בהלכה רבי חנינא אמר מה אדום מצלב זכויותיהן של ישראל כך דואג מצלע זכויותיו של דוד ורבנן אמרי מה אדום נוקם ונוסר כך דואג נוקם ונוסר לדוד: אמר ישעיה ע"ה (ישעי' לג) פחדו בליון חסאים אחזה רעה חנופים הזכיר פחד חלל החושא ורעד חלל החנף שהוא קשה מן הפחד לפי שהחנופים מחניפין להקב"ה והן נענשין בעונש גדול, והוא שאמר (שם) מי יגור לנו אש אוכלה מי יגור לנו מוקדי עולם והזכיר בעונשם אש אוכלה ומוקדי עולם כענין שכתוב ברשעים (שם סו) כי תולעתם לא תמות ואשם לא לא תכבה, אמנם מלינו חנופה שהיא מותרת בענין אחד והוא שיהנהג אדם עם הרשע בדרך מוסר ויכבדנו ויעמוד מפניו ויאמר לו שהוא אוהב אותו זה מלינו שהוא מותר כשהוא לריך חליו ומפני היראה, שכן מלינו ביעקב שאמר לעשו הרשע (בראשית לג) כי על כן ראיתי פניך וגו', רבי יוחנן אמר מותר להחניף את הרשעים בעה"ז שנא' כי על כן ראיתי פניך וגו' ופליגא דרבי פדת דאמר רבי פדת (תהלים קא) דובר שקרים לא יכון לנגד עיני וכתיב (איוב יג) כי לא לפניו הנף יבא. דעת רבי יוחנן שמוחר להחניף את הרשעי' מפני היראה שכן החניף כאן יעקב לעשו ודעת רבי פדת שאף מפני היראה אסור משום שנא' דובר שקרים לא יכון לנגד עיני, וזהו שהחניף יעקב לעשו חנופה כזו מותרת לפי שהוא לשון כולל שני משמעיות לשבח ולגנאי שהרי ראיתי לשון ביזוי הוא מלשון (תהלים כב) המה יביטו יראו צי. (ישעי' סו) והיו דראון לכל בשר שהוא שתי מלות די ראו, וכן חלבים לשון ע"ז הוא, ואם יבין הרשע לשון השבח אין אנו מוששין בזה וכענין שאמר איהו מפעי נפשיה אנא לא מפעינא ליה, וכן מלינו שהחזירו חכמים לתלמיד חכם לומר (גדרים פ"ז דף סב ב) עבדא דנורא אנא כדי שיניחו לו את המכס מפני שהוא לשון כולל הקב"ה וע"ז, הקב"ה שנמשל כאח שנא' (גדרים ד) כי ה' חלהיך אש אוכלה הוא. ע"ז כגון מולך, ולשון כזה שהוא נשמע לפני פנים ומפני היראה מותר חשילו לדעת רבי פדת: ביון שמדת החנופה משימה את האדם תועבת ה' ראוי לאדם שיחרק ממנה שלא יחלל שפתיו בדבריו להגדיק רשע או להרשיע לדיק ושיהיו כל דבריו כנים ואמתים וכל אמרי פיז (בארץ) [באמת] ושיעשה כל מעשיו באמת ובחמים כי אין האדם זוכה לחיי עולם לתת לו מהלכים בין העומדים אלא צמדת החמימות היא המדה אשר בה נשתבחו הנדיקים ואבות העולם, הוא שכתוב בנח (שם כה) איש לדיק חמים היה, וכתוב באברהם (בראשית ו) התהלך לפני והיה חמים, וכן אמלא ביעקב (שם יז) ויעקב איש חס, ואמר שלמה (משלי י) הולך בתום ילך בטח ביאורו שילך בפוז לעולם הבא, וכן הזכיר דוד ע"ה כי מי שיש לו מדה זו הוא מן הנריס באהל השי"ת ומן השוכנים בהר קדשו, והוא שאמר ה' מי יגור באהלך וגו' ואמר ואני

ואני בשמי חממה כי ותזכני לפחד לעולם :

חילול השם

למען שמי אחרך אפי ותהלתי אחסם לך לבלתי הכריתך (ישעיה מח) . הנה נרפחיתך ולא בכסף בחרתיך בכור עוני . נמעני למעני חפשה כי אף יחל וכבודי לאחד לא אחן ותהלתי לשלילים (שם) וידוע כי כל העולם ומלואו לא נברא אלא לכבוד ה' יתעלה . שנה' (שם מג) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראשיו וגו' . ואין ראוי לשום אדם להפוך כבוד בעוה"ז כי אם לכבודו יתב' להשתדל במעשים שיחקדש בהן שם שמים ולא שיחולל בסבתו כי חילול השם הוא פון עלום ועונשו חמור עד מרום לא יספיקו קרבנות לכפר עליו והוא שכתוב (שם מ) ולבנון אין די בער והיתו אין די עולה . אין כח בחטובה ולא ביום הכפורים לכפר , שכן דרשו רז"ל במסכת יומא (פ"ח דף טו) שאל רבי תחיה בן הרש לרבי אלעזר בן עזריה ברומי שמעתי ארבעה הלוקי בפרה שהיה רבי ישמעאל דורש ח"ל שלשה הן וחטובה עם כל אחד ואחד מהן . עבר אדם על מצות עשה ועשה חטובה אין זו חטם עד שמוחלין לי מיד שנאמר (ירמיה ג) שובו בני ישראל חטבים . עבר על לא תעשה ועשה חטובה חטובה תולה ויום הכפורים מכפר שנה' (ויקרא טז) כי ביום הזה יכפר עליכם וגו' , עבר על כריתות ומיתות ב"ד ועשה חטובה חטובה ויהי"כ תולין ויסוריין ממרקים שנה' (תהלי' פס) ופקדתי בשבט פשעם ובנגפים עונם, אבל כל מי שיש בידו חילול השם אין כח בחטובה לחלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא ביסוריין למרק אלא כלן תולין ומיתה ממרקת שנאמר (ישעיה כב) ופלה בלחיי ה' לבאות וגו', עון זה מצות ל"ח הוא שני (ויקרא כב) ולא תחללו את שם קדשי . ודבר ידוע כי פעון הזה מתחיל מדבר קטן ומתפשט הרבה ותחת כנפיו נמלחו דברים שהם בזיון הקב"ה ובזיון מלותיו בענין עובד פ"ז או נשבע על שקר שהם כנגד הקב"ה והזכיר בהן הכתוב לשון חילול השם שנה' (שם יט) ולא תשבעו בשמי לשקר וחללה את שם אלהיך . וכתיב בע"ז של מולך (שם כ) למען שמה את מקדשי ולחלל את שם קדשי . בן יש בגדולי בני אדם והחשובים שבהם שיטשו מעשה שאין חושבין לחסוד בהם ומחוסס יחבזו החורה והמלות בעיני הכריות וזה נקרא חילול השם , והוא שדרשו רז"ל במסכת יומא (פ"ח דף טו) שיכי דמי חילול השם אמר רבא כנון אגא דסקילנא בישרא מבי פבחה ולא יהיבנא דמיה לאלתר , ור' יוחנן אמר כנון אגא דמסניגא ד' אמות בלא תורה ובלא השלין , רב נחמן בר יצחק אמר כנון דאמרי אינשי גרס ליה מריה לפליא , רב יצחק בר אבדימי אמר כנון שהיו חבדיו בושין משמועמו . נמלאת למד כי השין הזה המור הרבה ויותר בגלגלי חכמים כי מי שהוא הלמיד הכס והכריות מואדים אחי בעבירה ומדגנין עליו חט"ם שהוא נקי מיתה ואין ה' גר אגא הנה יש גזה חילול השם לפי שהמון העב אגא לא

ידעו ולא יזינו וזכה פתאים סמלעירי לכל דבר פסילין דוסי עליו ועל חורתו אדני בזיון וקנף , על אחת כמה זכמה אם אצתה דבר כי חבדיו למדך ממנו ומעשה העבירה חיה בזיה בעיניכם ונמלאת שם שמים מהחלל :

וידוע כי כפי אשר סגדל מעלם האם על חבדו כן יגדל עליו החטא וכל מה שהוא גדול במעלת החורה חומר עון חלול השם יוסף עליו יוסר מזולתו , שכן מלינו במשה רבינו אדון הנביאים כלם שנענש בעונש חמור על חטא העור שעשאו בשוגג ונחשב לו למזיד והוא שחטב עליו הקב"ה וחמר (במדבר כ) יען לא האמנתם כי להקדישני לעיני בני ישראל . וזהו דבר קהלת שאמר (קהלת ד) כי ברוב חכמה רוב כעס , כלו' כפי מה שחרצה חכמה האדם ומעלתו ירבה עליו כעס החטא . במה קשה עון חילול השם שאין הפרש בין שוגג למזיד אלא הכל שזה חלל העונש ונפרעים ממנו מיד שכן דנו רז"ל אין מקיפין בחילול השם אחד שוגג ואחד מזיד , כלו' שאין מאריבין עונשו ואין נעשין לו כחונני המקיפו אלא מענישין אותו מיד שלא בהקסה מחוך חומר העון נעשה שוגג כמזיד . ודרשו רבותינו בפסיקתא (משלי ג) שמים שאלתי מאתך מלינו שויחר הקב"ה על פ"ז ולא זיחר על חילול השם שנה' (יחזקאל כ) ואחס בית ישראל כה אמר ה' אלהים איש גלוליו לכו עבדו ואחר את אינכם שומעים אלי ואח שם קדשי לא תחללו עוד במצותיכם ובגלוליתכם . בא וראה כמה גדול עון חילול השם שאף נעשה שהיו ישראל חייבין כליה במדת הדין הנפיהם הקב"ה שלא יכלה אחסם מעני חילול השם , כלומר כדי שלא יתחלל שם שמים בעולם ועל זה אמר ישעיה בכתב (ישעיה מח) למען שמי אחרך אפי ותהלתי אחסם לך לבלתי הכריתך , יאמר אינכם ראויים לאריכות חף אבל אחרך אפי למען שמי ותהלתי אחסם לך כלומר למען תהלתי אסכול ריה מעשיך הרעים שהיית ראוי להכריתך עליהם אבל לא הכריתך , ומלח אחסם מלשון חוסס כמו שמריח ריה רע ולוער בחוסמו שלא להריח כן פי' רש"י ז"ל . והפירוש הנכון אחסם לך כלומר למען תהלתי אכין לך החוסס להריח ריה הפרצנות שהרי בימי ישעיה היה בית המקדש בנינו גבוה מלשון הכתוב (דברים לג) ישימו קסורה באתך . ויהיה זה בהשך ממה שנה' נשעת הכעס (ויקרא ט) ולא הריח בריו נחוחתם וחט"ם שאיך גדלי אצתה כן למען שמי ולמען תהלתי . (ישעיה מח) הנה נרפחיתך ולא בכסף בחרתיך בכור עוני נשענוד מלכות . ור"ש של בחרתיך במקום ט"ן כאלו אמר בחרתיך וכמוהו בלויב (איוב ט) אכחרה דברי עמו שהוא בטו אכחנה . למעני למעני אצתה כפל הלשון הכונה כי כנגד שמי ותהלתי שהזכיר יאמר למען שמי ולמען תהלתי אצתה , כי אף יחל כלומר שמי אף יהיה מחולל בגוים , והודיענו הנביא בוס כמה קשה עון חילול השם שאף נשעת שיהיה חייבין כליה אלוהים להכריתם הנפיהם הקב"ה שלא יכריעם כדי שלא יתחלל שם שמים והוא כדרך שאמר יאושע (ז) והכריתם

אם שמו מן הארץ ומה פעשה למך הגדול. ותרגם
 יזנן למעני למעני לשמי גדיל תימרי :
 ריש לך לדעת פי לשון חלול השם הוא מלשון חול
 כי המחלל את השם נדסרו או במעשה סיבה
 שבצרות השומעים לא כרוחים ירהרו אחריו לפנות
 למעלה מן הקדש חול, וכן מנינו במלוא שנת
 שכתב (שמוס לה) מחלליה מוס יומס לפי שהשנת
 היא קודש ונקראת קדש שנאמר (שם) ושמתם את
 השם כי קדש הוא לכם והפושע זה מלחמה ומחלל
 אותה פושע מן הקדש חול ולכך נענה בדרם כי תכרת
 נפשו מן הקדש שהיא ראויה לשון שם, והזכיר הנביא
 לעמיד (יחזקאל לו) וקדשתי את שמי הגדול המחילל
 צגים כי בהיות ישראל בגלות בתכליה השפלות הלא
 זה מצה שיחשיבו הקדש לחול ולכך יבטיח הקב"ה
 שיראה לעמיד קדושת שמו הגדול. והזכיר שאע"פ
 ששון חלול השם חמור ביותר מלינו לו רפואה עם
 מה שיקדש את השם באותו דבר שחללו לפי שכל
 פגמה תמלא כופר. בשיעשה אדם מלוא כנגדה כגון
 שהאמר ראובן חלל את השם ואם כנגד מה שחללו
 יקדשו. אז ינקה משון חלול השם, ועל זה אמר
 הכתוב (ויקרא כב) ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי
 בחוך בני ישראל, לימדך הכתוב כי תקנת חלול
 השם בקדוש השם, ומפורש אמרו חסא אדם בלשון
 הדע יעסוק בחורה. חסא אדם בעריות יגדור
 ענמו מהן ואשי' בלעזר. חטא אדם בראיית עיניו
 יזיל אוחס דמעות וכן אמר דוד (תהלים קיס) סלגי
 מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך. והענין כי
 הפגמה היא חולי הנפש והנה הוא כחולי הגוף
 שאינו מתרפא כי אם בהשבו והרופא הבקי ירפאו
 בשכונדו, והוא שאמר שלמה ע"ה (משלי יו) בחסד
 ואמת יכופר עון. ביאורו יכופר עון הרשע והסקר
 שהם בהפך מן החסד והאמת. אמרו ז"ל (ב"ב פ"ק
 דף ד) בענין האדום המלך ששאל לבנא בן צופא
 אם אפשר שיהיה לו חקקה צמה שהרג כמה מחכמי
 ישראל והשיב לו כי אפשר לו זה ואמר לו כי הוא
 כנה אורו של עולם לפיכך יעסוק באורו של עולם
 והלך והשחלל בבנין בית המקדש שכן מלינו שנה"מ
 נקרא אורו של עולם שנא' (ישעיה ס) והלכו גוים
 לאורך ושליכים לנוגה זרחך :

הבגדה

עובד אדמתו ישבע לחם ומרדף ריקים חסר לב,
 חמד רשע מלוד רעים ושכח לדיקים יתן (משלי
 יב). יזהיר שלמה בכאן על החמדה כי היא מדה
 נפוסה בלב מלד החלום ויזר הרע, וידוע כי החסא
 הקדמוני משוך החמדה היה שנא' (בראשית ג) ונחמד
 העץ להשכיל. ולכך יאמר עובד אדמתו ישבע לחם
 מי שמשחלל ופורה שיתשרנס מניע כסיו הוא שבע
 מכל טוב אבל הסרדף ריקים והוא היושב ובטל
 ומתהגר אל אנשים ריקים שהם בטלים ממלחמה לא
 די שהוא חסר לחם כי גם חסר לב הוא, וכבר

אמרו (כסובות פ"ה דף נב נ) הנפלה מניחא לידי
 שטמוס כי הנפלה היא מניחא לחמד ממך
 הרשעים, ולכך סמך לו מיד (משלי יב) חמד רשע
 מלוד רעים וכיון שהמד קראו רשע כי חסר לחמד
 ממון חצירו המותר אף כי ממון הרשע שקראו בגול
 וחמס ופוש שיאבד ויכלה כרגע צנא עליו מקרה
 מעט ולרה קלה כענין שכתוב (תהלים לד) תמוסת
 רשע רעה. אבל הלדיק הוא נותן שרם בכל עם ועת
 ובוט מחקיים לעולם לא יסחד למקרים ולא יאבד
 ויכלה אפי' בגרות רבות (משלי כד) כי שבע יפול
 לדיק וקס, והנה הוא כשרם הלילן הנפוס בהקום
 נחלי מים שאפי' באין כל רוחות שבעולם אין מניין
 אותו פשט, וכענין שכתוב (תהלים ח) והיה כעץ
 בחול על פלגי מים וכו' לא כן הרשעים, ומה
 שאמר יתן היה לו לומר יתנו אבל הוא כדרך (משלי
 כח) ולדיקים ככפיר יבסח. וכן (בראשית מט) נגות
 לפדה עלי שור. צא וראה כמה גדול איסור ההמדה
 שהרי מתוך החמדה יבא אדם לידי גול הוא שכתוב
 (מיכה ג) וחמדו שדות וגזלו. ומתוך ההמדה לקס
 גחזי נער אלישע בלרעת כשחמד ממנו של נעמן
 שהרי כשנא נעמן והביא מנחה לאלישע אמר לו
 (מלכים ג) הנה נא ידעתי כי אין אלהים בכל
 הארץ כי את בישראל ועתה קח נא ברכה מאת
 עבדך ויאמר אלישע הי' אשר עמדתי לפניו את
 אקח ויפגר בו לקחת וימאן. מה עשה גחזי שהיה
 לר עין וחמד ממך רדף אחרי נעמן ואמר לו אדני
 שלחני אליך שהשלח ככר כסף ושתי הליטות בגדים
 לב' אנשים שנאו אליו מהר אפרים ויאמר לו הוואל
 וקה ככרים ויואל ויקח כלומר השבע וקה וישבע
 ויקח מה לקח לרעת נעמן שדבקה בו ובזרעו עד
 פולם. וכן אמר לו אלישע לגחזי, (שם) ולרעת נעמן
 שדבק בך ובזרעך עד עולם וכן היה לו דכתיב (שם)
 ז) וארבעה אנשים היו מלודעים פחה השער מי היו
 זה גחזי ובלבט בניו, מתוך ההמדה יבא אדם לידי
 רליחה שכן מנינו בעסן שדון בשני דינין שנסקל
 ונשרף והוא שכתוב (יהושע ז) וירגמו אוהו כל ישראל
 אבן וישרפו אותם באש ויסקלו אותם באבנים, נסקל על
 חלול שבת כי בשבת גנב ונשרף על שמתל כך דרשו
 רז"ל בהגהומא בסדר אלה מסעי. ומכאן שהחרם
 את שורפת וכל המופל בו יתחייב בשריפה, ומי
 הביאו לכל זה ההמדה שהמד הגנבה היא בענין
 שכתוב (שם) וארא בשלל אדרת שנער אהת טובה
 ולשון זהב אחד ואהמדה ואקחם, וכן מלינו בענין
 אחאב שחמד כרס נבזה היוזעאלי וא"ל אליהו בדבר
 השם (מלכים א' כח) כה אמר ה' הרלחת וגם
 ירשח במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות ילוקו
 הכלבים את דמך גם אתה אבל כועילה לו הכנעשו
 כמו שכתוב בסמוך (שם) הרלחת כי נכנע אחאב
 מסעי. ואיבול שעשה כל הענין ע"י בני אנשים
 בני בליעל לקקו הכלבים את דמה בחלק נבות
 היוזעאלי. ואמרו במדרש כל מי שהומד מה שאינו ראוי
 לו מה שמבקש אין נוחנין לו ומה שבירו נופלין מהנו, שכן
 מלינו